



# Προτάσεις ανάπτυξης παροχής στοχοθετημένων συνοδευτικών μέτρων για παιδιά, νέους, πολίτες τρίτων χωρών, Ρομά, αστέγους, ΑμεΑ

**Ανδρέας Φερώνας, (Επ. Υπεύθυνος) Αν. Καθηγητής Τμήμα Κοινωνικής &  
Εκπαιδευτικής Πολιτικής, ΠΑΠΕΛ**

**Μάνος Σπυριδάκης, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ**

**Νίκος Φωτόπουλος, Αν. Καθηγητής Τμήμα Κοινωνικής & Εκπαιδευτικής  
Πολιτικής, ΠΑΠΕΛ**

**ΚΟΡΙΝΘΟΣ 2023**

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ .....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....	6
1. Αντικείμενο της μελέτης.....	6
2. Μεθοδολογία εκπόνησης της μελέτης.....	6
3. Διάρθρωση της μελέτης .....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΠΑΙΔΙΑ .....	13
1.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου .....	13
1.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής .....	20
1.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής .....	24
1.4. Συνοδευτικά μέτρα.....	26
1.4.1. Καλές πρακτικές .....	26
1.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες (αποτελέσματα έρευνας πεδίου ) .....	29
1.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων .....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΝΕΟΙ .....	33
2.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου .....	33
2.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής .....	37
2.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής .....	40
2.4. Συνοδευτικά μέτρα.....	42
2.4.1. Καλές πρακτικές .....	42
2.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες (αποτελέσματα έρευνας πεδίου ) .....	44
2.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων .....	44
Συγκεκριμένα προτείνονται: .....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ/ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ.....	46
3.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου .....	46
3.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής .....	48
3.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής .....	52
3.4. Συνοδευτικά μέτρα.....	61
3.4.1. Καλές πρακτικές .....	61
3.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες.....	65
3.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων .....	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΡΟΜΑ .....	67
4.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου .....	67
4.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής .....	73
4.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής .....	75
4.4. Συνοδευτικά μέτρα.....	78
4.4.1. Καλές πρακτικές .....	78

4.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες (αποτελέσματα έρευνας πεδίου ) .....	80
4.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων.....	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΑΣΤΕΓΟΙ .....	83
5.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου .....	83
5.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής .....	85
5.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής .....	87
5.4. Συνοδευτικά μέτρα.....	91
5.4.1. Καλές πρακτικές .....	91
5.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες (αποτελέσματα έρευνας πεδίου ) .....	96
5.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων.....	97
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΑΜΕΑ.....	99
6.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου .....	99
6.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής .....	109
6.3. Το Ελληνικό πλαίσιο πολιτικής .....	115
6.4. Συνοδευτικά μέτρα.....	121
6.4.1. Καλές πρακτικές .....	121
6.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες.....	128
6.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων.....	129
Αντί Επιλόγου .....	132
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	134
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	138

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ-ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

<b>Διάγραμμα 1</b> : Ποσοστό παιδιών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, κάτω των 18 ετών, ανά φύλο, Ελλάδα και ΕΕ-2027, 2005 -2019/2020 Δεδομένα για την περίοδο 2010-2019 / Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, 1 (UNICEF, 2021) .....	15
<b>Διάγραμμα 2</b> : Κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού παιδιών ανά ηλικιακές ομάδες: 0-5ετών, 6-11 ετών και 12-17 ετών (% ,χιλιάδες), στην Ελλάδα, 2010-2020, Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, (ILC_PEPS01) .....	16
<b>Διάγραμμα 3</b> : Κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού παιδιών ανά ηλικιακές ομάδες: 0-5ετών, 6-11 ετών και 12-17 ετών (% ,χιλιάδες), στην Ελλάδα, 2010-2020, Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, (ILC_PEPS01) .....	17
<b>Διάγραμμα 4</b> : Διαφορά μεταξύ του μεριδίου παιδιών κάτω των 18 ετών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο (%), 2019/2020* Έτος 2020 για Βέλγιο, Βουλγαρία, Δανία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ολλανδία, Αυστρία, Ρουμανία, Σλοβενία, Φινλανδία / Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, (ILC_PEPS01) (Unisef,2021).....	18

<b>Διάγραμμα 5 :</b> Ποσοστό παιδιών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας, με ανάλυση ανά ηλικιακές ομάδες:0-6 ετών, 6-11 ετών, 12-17 ετών και κάτω των 18 ετών, Ελλάδα και ΕΕ-27, 2010-2020, Δεδομένα ΕΕ-27 για το έτος 2019 / Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, (ILC_PEPS03) .....	20
<b>Διάγραμμα 6 :</b> Ποσοστά Σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE)και Σε κίνδυνο φτώχειας - 2020 (Ελλάδα) 2019 (ΕΕ), Πηγή: Eurostat, 2021.....	20
<b>Διάγραμμα 7 :</b> Ποσοστό παιδιών που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE) στην ΕΕ το 2018 Πηγή: ΕΕΣ, βάσει δεδομένων της Eurostat που αντλήθηκαν στις 20.12.2019. ....	23
<b>Διάγραμμα 8: (Μπλε)</b> Προσχολική, πρωτοβάθμια και πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης <b>(Κόκκινη)</b> Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση <b>(Πράσινη)</b> Πρώτο και δεύτερο στάδιο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΕΛΣΤΑΤ, 2023) Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ : 8/5/ 2023 - Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2022 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος: Έτος 2021).....	35
<b>Διάγραμμα 9 :</b> Neets (15-29) την περίοδο 2012-2022 (Eurostat,2022).....	35
<b>Διάγραμμα 10 :</b> Ποσοστά Neets στην Ευρώπη, 2022 (Eurtostat, 2022).....	36
<b>Διάγραμμα 11 :</b> Μετανάστες και πρόσβαση στην εκπαίδευση. Πηγή: European Commission, 2020.....	47
<b>Διάγραμμα 12 :</b> Οι μετανάστες αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο βαθμό ευαλωτότητας στους τομείς της απασχόλησης, της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της στέγασης. Πηγή: European Commission, 2020.....	47
<b>Διάγραμμα 13 :</b> Τα Ευρωπαϊκά Ταμεία για την Ένταξη, 2021-27. Πηγή: EU funds for migrant integration 2021-2027   European Website on Integration (europa.eu).....	50
<b>Διάγραμμα 14 :</b> Κίνδυνος φτώχειας και συγκέντρωση Ρομά σε περιοχές κατοικιών, ανά κράτος-μέλος της ΕΕ (%).....	68
<b>Διάγραμμα 15:</b> Ικανότητα κάλυψης των μηνιαίων εξόδων Ρομά ανά κράτος μέλος της ΕΕ (%) .....	70
<b>Διάγραμμα 16:</b> Νεαροί Ρομά ηλικίας 16-24 ετών εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης ως κύρια απασχόληση ανά κράτος μέλος ΕΕ (%).....	72
<b>Διάγραμμα 17 :</b> Κατάσταση αναπηρίας /περιορισμού δραστηριότητας πληθυσμού 16 ετών και άνω ανά περιφέρεια (2020).....	100
<b>Διάγραμμα 18 :</b> Ποσοστό πληθυσμού (16-64 ετών) με σοβαρή αναπηρία σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό. Πηγή δεδομένων: Eurostat database, EU-SILC (Statistics on Income and Living Conditions) .....	107

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η κατάθεση μιας τεκμηριωμένης πρότασης ανάπτυξης παροχής στοχοθετημένων Συνοδευτικών Μέτρων στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Βασικής Υλικής Συνδρομής (ΕΠΒΥΣ) για συγκεκριμένες κατηγορίες ευπαθών κοινωνικών ομάδων: παιδιά, νέους, πολίτες τρίτων χωρών, Ρομά, αστέγους, και ΑμεΑ. Προς τούτο αξιοποιεί μια μεικτή μεθοδολογική προσέγγιση που συνδυάζει τη συλλογή και επεξεργασία δευτερογενών δεδομένων (στατιστικές συσχετίσεις, σχετικές δημοσιεύσεις, έρευνες, μελέτες, αρχεία και εκδόσεις οργανισμών) με τη διεξαγωγή μικρών πιλοτικών ποιοτικών εμπειρικών διερευνήσεων σε επιλεγμένες ομάδες - στόχους. Η μελέτη καταλήγει σε συγκεκριμένες προτάσεις ιεράρχησης Συνοδευτικών Μέτρων που προτεραιοποιούν ορισμένα βασικά οριζόντια Συνοδευτικά Μέτρα για όλες τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, αλλά και εξειδικευμένα Συνοδευτικά Μέτρα που να αντιστοιχούν στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε συγκεκριμένης ευπαθούς ομάδας.

## SUMMARY

The aim of this study is to offer a evidence based proposal for the provision of targeted Accompanying Measures, within the Operational Program of Basic Material Support (EPBYS), for specific categories of vulnerable social groups, namely children, young people, citizens of third countries, Roma, homeless, and the disabled. To this end, it utilizes a mixed methodological approach that combines the collection and processing of secondary data (statistical correlations, relevant publications, surveys, studies, archives, and publications of organizations) with the conduct of small pilot qualitative empirical investigations in the target groups. The study results in specific proposals for the prioritization of Accompanying Measures that prioritize some basic horizontal Accompanying Measures for all vulnerable social groups, but also specialized Accompanying Measures that correspond to the specific needs of each vulnerable group.

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

### 1. Αντικείμενο της μελέτης

Η παρούσα μελέτη αποτελεί το δεύτερο Παραδοτέο του Έργου με τίτλο: «Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών – εκπόνηση σχετικής μελέτης για τη δημιουργία πρότασης και φακέλου για την υλοποίηση Συνοδευτικών Μέτρων υποστήριξης της κοινωνικοποίησης και κοινωνικής ένταξης των απόρων». Αντικείμενο του Παραδοτέου είναι η κατάθεση μια τεκμηριωμένης πρότασης ανάπτυξης παροχής στοχοθετημένων Συνοδευτικών Μέτρων στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Βασικής Υλικής Συνδρομής για συγκεκριμένες κατηγορίες ευπαθών κοινωνικών ομάδων: παιδιά, νέους, πολίτες τρίτων χωρών, Ρομά, αστέγους, και ΑμεΑ.

### 2. Μεθοδολογία εκπόνησης της μελέτης

Σε γενικές γραμμές η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι αυτή που συνήθως αποδίδεται με τον όρο «έρευνα μικτών μεθόδων». Ο λόγος είναι ότι με τον τρόπο αυτό θα εξασφαλίσουμε και θα αξιοποιήσουμε δύο δυνατότητες : α) επειδή στις οντολογικές παραδοχές της έρευνάς μας λόγω του ότι δεν αποδίδεται προτεραιότητα ούτε στην παντοδυναμία των δομών να παράγουν πρακτικές ούτε στην βολονταριστική εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων - μέσω της αποτύπωσης μακροδομικών χαρακτηριστικών των διαδρομών του βίου των υποκειμένων της έρευνας - **θα μπορέσουμε να συνδέσουμε δευτερογενή δεδομένα (στατιστικές συσχετίσεις, σχετικές δημοσιεύσεις, έρευνες, μελέτες, αρχεία και εκδόσεις οργανισμών) με τις μικρο-διαδικασίες που πλαισιώνουν τα νοήματα που αποδίδουν τα υποκείμενα στις πρακτικές τους και γενικότερα στη δράση τους.** Με άλλα λόγια, ενώ η αποτύπωση μιας συνθήκης με μακροσκοπικούς όρους μπορεί να αποτελεί ένδειξη μιας συσχέτισης, ο εντοπισμός των αφηγηματικών θεματοποιήσεων θα φέρει στο φως **την ειδική λογική που παράγει αυτή τη συσχέτιση.** β) Θα αποφύγουμε τον κίνδυνο να επιβάλλουμε προ-κατασκευασμένες θεωρητικές τυποποιήσεις σε ερευνητικά δεδομένα που παράγονται στη βάση περιγραφικών δεδομένων (Reiss 2009:23).

Με τον τρόπο αυτό **θα αποφύγουμε τον κίνδυνο να επιβάλλουμε τη θεωρητική λογική στην πρακτική λογική**. Ο σχεδιασμός στην παρούσα έρευνα αποδίδεται με τον όρο ως «επεξηγηματικός διαδοχικός σχεδιασμός» (Tashakkori & Teddlie 2003:136) και αποδίδει την ίδια βαρύτητα τόσο **στα δευτερογενή δεδομένα όσο και στην ποιοτική διάσταση της έρευνας**. Στόχος της επιλογής αυτού του σχεδιασμού είναι τα δευτερογενή δεδομένα να παράσχουν **περιγραφικές σχηματοποιήσεις για συγκεκριμένες δομικές παραμέτρους**. Στη συνέχεια τα δεδομένα αυτά θα λειτουργήσουν ως **πηγή ανατροφοδότησης των συνεντεύξεων εις βάθος**. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζουμε **γενικευσιμότητα στα συμπεράσματά μας και παράλληλα διασταυρώνουμε τα αφηγηματικά μοτίβα των συνεντεύξεων με τα δευτερογενή δεδομένα**.

Στη συνάφεια αυτή, θα λέγαμε ότι η έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες μπορεί να γίνει είτε στη βάση της **αναζήτησης των αιτίων** (causes) είτε στη βάση της αναζήτησης **των λόγων που προκαλούν τα κοινωνικά φαινόμενα**. Πιο συγκεκριμένα, έρευνες που αναζητούν αιτίες (causes) επιχειρούν να αποτυπώσουν σταθερές συνδέσεις ανάμεσα στο γεγονός Α και στο γεγονός Β. Εδώ, η σύνδεση ανάμεσα στα δυο γεγονότα σημαίνει ότι το Β δεν μπορεί να υπάρξει δίχως το Α, ότι το Α προηγείται χρονικά του Β και ότι μπορώ να προβλέψω ότι όποτε παρατηρώ το Α, δύναμαι να προβλέψω ότι θα ακολουθήσει το Β. Για κάποιον ο οποίος διενεργεί έρευνα στη βάση αυτής της λογικής, η εξήγηση ενός φαινομένου ταυτίζεται με την ανακάλυψη αυτού του είδους **αιτιακής σύνδεσης**. Για να οδηγηθεί κανείς σε τέτοιου είδους συνδέσεις είναι αναγκαίο να πραγματοποιήσει μεγάλο αριθμό παρατηρήσεων και υπό διαφορετικές συνθήκες, προκειμένου να αποφύγει την κατηγορία ότι η σταθερή σύζευξη που ανακάλυψε ήταν τυχαία. Εξ ου και η **πριμοδότηση της λογικής δείγμα/πληθυσμός** στις λεγόμενες ποσοτικές έρευνες. Στη λογική αυτή, όλα τα Β οφείλουν την ύπαρξή τους στα Α, κάτι που σημαίνει ότι περιπτώσεις που είναι παρεμφερείς του Α, δηλαδή Α', είτε δεν αποτελούν μέρος της εξηγητικής ισχύος που διέπει τη σχέση Α και Β και θεωρούνται σφάλματα (με την στατιστική έννοια του όρου) ή εξαιρέσεις, είτε θεωρούνται «μη φυσιολογικές» αποκλίσεις που χρήζουν περαιτέρω ή άλλης επεξεργασίας.

Το πρόβλημα που από καιρό έχει επισημανθεί με την παραπάνω ερευνητική λογική είναι ότι, ακόμα και αν υποθέσουμε ότι μπορούμε να διατυπώσουμε νόμους παρόμοιους με αυτούς των φυσικών επιστημών, **παραμένουν «μαύρο κουτί» τόσο οι λόγοι για τους οποίους το Α καταφέρνει να προκαλεί το Β όσο και οι λόγοι για τους οποίους το Β δέχεται την επιρροή του Α.** Παραμένει αδιευκρίνιστο, με άλλα λόγια, **τι είναι αυτό που συμβάλλει στην αποτύπωση κανονικοτήτων (patterns) και τα δομεί ως τέτοια.** Επίσης, είναι αμφίβολο αν μπορούμε να μιλήσουμε για σταθερές συζεύξεις μεταξύ γεγονότος Α και Β, στο βαθμό που δεν μπορούμε να είμαστε **βέβαιοι για το κατά πόσο μπορεί και στο μέλλον να υφίσταται η εν λόγω αιτιακή σχέση.** Ως εκ τούτου, υπάρχει ένας άλλος σκοπός για τον οποίο κάνουμε κοινωνική έρευνα και αυτός έχει να κάνει με την κατανόηση των λόγων (reasons) για τους οποίους κάτι είναι έτσι και όχι αλλιώς. Εδώ, προσπαθούμε να κατανοήσουμε το είδος της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα σε εντοπισμένα πλαίσια και καταστάσεις (οικογενειακά, βιογραφικά, εργασιακά, μορφωτικά, οικονομικά) και στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι οικοδομούν λόγους για τους οποίους δρουν έτσι και όχι αλλιώς και στη βάση των οποίων παίρνουν αποφάσεις ζωής. Προφανώς, αυτή η προοπτική του να κάνουμε έρευνα δεν αρνείται την ύπαρξη κανονικοτήτων σε συλλογικότητες, όμως αυτό που εξετάζεται με αυξημένο ενδιαφέρον, είναι η ανασυγκρότηση των υποκειμενικών λόγων (επιθυμιών, φόβων, προσδοκιών, απαξιώσεων κτλ) που καθορίζουν κοινωνικά φαινόμενα και ατομικές λογικές. Σημειωτέον, ότι δεν πρόκειται ούτε για μεθοδολογικό αναγωγισμό (η μεθοδολογική τάση να ανάγουμε την εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων σε πρώτες αρχές, π.χ. στα άτομα που τα αποτελούν) ούτε και για ψυχολογισμό (η τάση να εξηγώ τις ανθρώπινες συμπεριφορές σε δυνάμεις που βρίσκονται στον εσωτερικό κόσμο του ατόμου), αλλά για την απόπειρα οικοδόμησης μιας εξατομικευμένης κοινωνικής ανάλυσης στα πλαίσια της οποίας το υποκείμενο αντιμετωπίζεται ως μια μοναδική καθολικότητα, αφού, έχοντας διαμορφωθεί ως ολότητα από την εποχή του, επανα-διαμορφώνει την εποχή του συγκροτώντας τον εαυτό του ως μοναδικότητα: είναι ταυτόχρονα καθολικός λόγω της μοναδικής καθολικότητας της ανθρώπινης ιστορίας και την ίδια στιγμή



μοναδικός λόγω της καθολικευτικής μοναδικότητας των σχεδίων ζωής που αρθρώνει.

Υπό τη λογική αυτή, η έρευνα για τη γνώση των ωφελουμένων του ΤΕΒΑ για τα συνοδευτικά μέτρα είχε **χαρακτήρα πιλοτικό και ποιοτικό** και υπό την έννοια αυτή σε επόμενο στάδιο, όταν τα μέτρα θα έχουν τεθεί σε ισχύ, τα υφιστάμενα συμπεράσματα θα μπορέσουν να αποτελέσουν το υπόβαθρο περαιτέρω εμβάθυνσης στο πλαίσιο άσκησης πολιτικών.

Κατά τους Ίσαρη και Πουρκό (2015) στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας η προσοχή εστιάζεται στη σύλληψη/κατανόηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών του υπό μελέτη φαινομένου. Οι ποιότητες αυτές θεωρούνται ότι είναι πλαισιοθετημένες, ολιστικές και αναδυόμενες, που σημαίνει, βασισμένοι στις παραδοχές της συστημικής προσέγγισης, ότι δηλαδή, **το Όλο είναι πάντα κάτι περισσότερο από το άθροισμα των μερών του**. Ένα άλλο πλεονέκτημα των ποιοτικών ερευνητών είναι ότι επιτρέπουν στα πρωτογενή τους δεδομένα, είτε αυτά είναι ακατέργαστο υλικό από βιντεογραφήσεις, είτε αφηγηματικές συνεντεύξεις ή καταγραφή καθημερινών συνομιλιών, **να τα αναλύσουν και να τα ερμηνεύσουν από διάφορες πλευρές με διάφορους τρόπους**. Ένα ακόμη πλεονέκτημα των ποιοτικών προσεγγίσεων, είναι ότι μπορούν να **μελετήσουν το φαινόμενο στη δυναμική του πολυπλοκότητα, δηλαδή μέσα στον χρόνο** (χρησιμοποιώντας για παράδειγμα, τη συμμετοχική παρατήρηση, την εθνογραφική προσέγγιση, τη βιογραφική-αφηγηματική μέθοδο ή κάποια μορφή ψυχαναλυτικής προσέγγισης).

Για την παρούσα μελέτη, η δειγματοληψία στηρίχθηκε **στη λεγόμενη σκόπιμη διάστασή της και σε αυτή της μέγιστης διαφοροποίησης**, με άλλα λόγια επιλέχθηκαν συνομιλητές στους οποίους ο ερευνητής είχε πρόσβαση και επιπλέον, το δείγμα προήλθε από διαφορετικά πλαίσια με σκοπό την ανάδειξη διαφοροποιήσεων ή μεταβολών εν σχέσει με το κύριο ερευνητικό ερώτημα που ήταν η άποψη των ωφελούμενων του ΤΕΒΑ για τα συνοδευτικά μέτρα και η τυχόν πρόσθεση και άλλων με σκοπό να γίνουν πιο αποτελεσματικά και εφαρμόσιμα. Η ανάλυση των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε υπό το πρίσμα

της θεματικής ανάλυσης, ενώ με βάση την αρχή του σημείου κορεσμού, οι απαντήσεις ανά κατηγορία ομαδοποιήθηκαν κάτω από έναν κωδικό με σκοπό να εξαχθούν τα πρώτα βασικά συμπεράσματα της έρευνας. **Η συγκεκριμένη στρατηγική επιδιώκει να συλλάβει και να περιγράψει σημαντικά κοινά θέματα-μοτίβα σε μικρά ανομοιογενή δείγματα (π. χ. ανομοιογένεια/ποικιλία όσον αφορά τους συμμετέχοντες).** Ειδικότερα, επιλέγονται περιπτώσεις που εκφράζουν ένα μεγάλο εύρος αποκλίσεων ή ανομοιογένειας για τη μελέτη ενός φαινομένου. Ένα μικρό ανομοιογενές δείγμα επιτρέπει τη λεπτομερή περιγραφή κάθε περίπτωσης και την καταγραφή της μοναδικότητάς της ενώ ταυτόχρονα, αναδεικνύει κοινά θέματα-μοτίβα τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία δεδομένου ότι αναδύονται παρ' όλη την ανομοιογένεια του δείγματος.

Βασικό κριτήριο ήταν οι συνομιλητές να είναι δικαιούχοι του ΤΕΒΑ και προήλθαν από τις κοινωνικές κατηγορίες των αστέγων, των παιδιών, των Ρομά, των νέων, των ΑΜΕΑ και των μεταναστών. Ελήφθησαν τέσσερις εις βάθος συνεντεύξεις από κάθε κατηγορία (εκτός από τους πληροφορητές για τα παιδιά, τρεις, τον αριθμό) διάρκειας είκοσι λεπτών κατά μέσο όρο, σύνολο 23 συνεντεύξεις με όρους μη δομημένου ερωτηματολογίου. Όπως τονίζουν οι Ίσαρη και Πουρκός (2015), σε αντίθεση με την ποσοτική προσέγγιση, εδώ στόχος δεν είναι η γενίκευση από ένα δείγμα στον πληθυσμό. Η δειγματοληψία στην ποιοτική έρευνα αποσκοπεί, κυρίως, να εντοπίσει αυτό που ο Patton (2002:230) ονομάζει **πλούσιες σε πληροφορία περιπτώσεις (information-rich cases), δηλαδή περιπτώσεις οι οποίες «προσφέρονται για μελέτη εις βάθος» και από τις οποίες «κάποιος μπορεί να μάθει πολλά σχετικά με ζητήματα κεντρικής σημασίας για τον σκοπό της έρευνας».** Ο ερευνητής που εφαρμόζει τη στρατηγική της σκόπιμης δειγματοληψίας (purposeful ή αλλιώς purposive ή judgmental sampling) επιλέγει ενεργητικά και σκόπιμα το δείγμα εκείνο του οποίου τα μέλη θα εξυπηρετούν με τον καλύτερο τρόπο τους σκοπούς και τα ερωτήματα της έρευνάς του. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, ο ερευνητής μπορεί να βασιστεί στη γνώση που διαθέτει για το υπό μελέτη φαινόμενο, στην υπάρχουσα βιβλιογραφία ή ακόμη και σε κάποια πρώτα δεδομένα της ίδιας της έρευνας (Ιωσηφίδης, 2008· Marshall, 1996).

Για τη δε ανάλυση των εις βάθος συνεντεύξεων βασιζόμαστε στις αρχές της ερμηνευτικής ανασυγκρότησης της περίπτωσης της Rosenthal (2004). **Αντί να κατακερματίσουμε το υλικό όπως γίνεται συνήθως στην απλή θεματική ανάλυση, θα το προσεγγίσουμε ολιστικά** χρησιμοποιώντας τη λογική του ερμηνευτικού κύκλου. Για το σκοπό αυτό, θα εξετάσουμε τρεις διαστάσεις των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων: **α) το «θεματικό πεδίο»** του ερωτώμενου, δηλαδή, το σύνολο των θεμάτων που συγκροτούν τον ορίζοντα μέσα από τον οποίο αναδύονται τα επιμέρους θέματα, **β) τα κειμενικά είδη** (αφήγηση, επιχειρηματολογία, περιγραφή) που επικρατούν σε σχέση με τη βιωμένη ιστορία και **γ) το συναισθηματικό λεξιλόγιο** το οποίο διατρέχει τη βιογραφική παρουσίαση του εαυτού του ερωτώμενου.

### **3. Διάρθρωση της μελέτης**

Η μελέτη διαρθρώνεται σε έξι κεφάλαια, όσες και οι ευπαθείς ομάδες στις οποίες αναφέρεται: **παιδιά, νέους, πολίτες τρίτων χωρών, Ρομά, αστέγους, και ΑμεΑ**. Σε όλα τα κεφάλαια ακολουθείται η ίδια δομική λογική. Αρχικά επιχειρείται μια καταγραφή του μεγέθους και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών (βιολογικών ή /και κοινωνικών) που καθιστούν τις εν λόγω ομάδες περισσότερο ευάλωτες στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής για τις ομάδες αυτές. Ακολούθως, επιχειρείται μια κριτική παρουσίαση και αξιολόγηση της εθνικής πολιτικής. Τα κεφάλαια καταλήγουν με τις προτάσεις ανάπτυξης στοχοθετημένων Συνοδευτικών Μέτρων για τις ομάδες αυτές, οι οποίες προκύπτουν τόσο από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και την αξιολόγηση των υφιστάμενων πολιτικών, όσο και από την ανάδειξη καλών πρακτικών σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και τις εκφρασμένες ανάγκες των ίδιων των ομάδων, όπως αναδείχτηκαν από τις πιλοτικές εμπειρικές διερευνήσεις. Η μελέτη ολοκληρώνεται με μια συνολική σύνοψη των βασικών ευρημάτων και προτάσεων πολιτικής.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΠΑΙΔΙΑ

### 1.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου

Το ζήτημα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε ό,τι αφορά τα παιδιά αποτελεί ένα από τα πιο «σκοτεινά» και ταυτόχρονα επείγοντα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών αφού η παιδική ηλικία των ανθρώπων καθορίζει σε σημαντικό βαθμό το μέλλον και την προοπτική κάθε κοινωνικού σχηματισμού. Αναμφίβολα, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής πραγματικότητας και ευρύτερα του Δυτικού κόσμου, σε σχέση με το παρελθόν, έχουν γίνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης των δικαιωμάτων των παιδιών, χωρίς αυτό να σημαίνει πως τα προβλήματα έχουν εξαφανιστεί. Το αντίθετο. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν εξαιρετικά προβληματικές όψεις και διαστάσεις της φτώχειας, της υλικής αποστέρησης και της κοινωνικής ευαλωτότητας σε ό,τι αφορά στην παιδική ηλικία γεγονός που μάς καθιστά ιδιαίτερα ανήσυχους. Αναμφίβολα η αίσθηση μιας κοινωνίας που θέτει τα μικρά παιδιά σε κατάσταση κινδύνου αδυνατώντας να καλύψει βασικές και στοιχειώδεις ανάγκες, αποτελεί την παραδοχή μιας εξαιρετικά προβληματικής πραγματικότητας που καταδεικνύει το μέγεθος και το εύρος της κοινωνικής παθογένειας. Υπό την έννοια αυτή τα παιδιά τίθενται σε καθεστώς υψηλού κινδύνου όταν δεν διασφαλίζονται τα στοιχειώδη δικαιώματά τους τα οποία σχετίζονται με διαστάσεις όπως η στέγαση, η υγειονομική περίθαλψη, η επαρκής και ποιοτική σίτιση, η συναισθηματική φροντίδα, η ασφάλεια και η προστασία, η εκπαίδευση, η κοινωνική προστασία κ.α. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν πως τα εν λόγω δικαιώματα περιλαμβάνονται μέσα στα βασικά και θεμελιώδη δικαιώματα που απαιτείται τα παιδιά να απολαμβάνουν όχι στη βάση της φιλανθρωπίας αλλά στη λογική μιας χάρτας φυσικών και κοινωνικά απαράγραπτων δικαιωμάτων που προβλέπονται αλλά και κατοχυρώνονται από τις διεθνείς αρχές και τις συμβάσεις για τα δικαιώματα των παιδιών σε όλο τον κόσμο. Κατά συνέπεια η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών αποτελεί βασική και απαρέγκλιτη

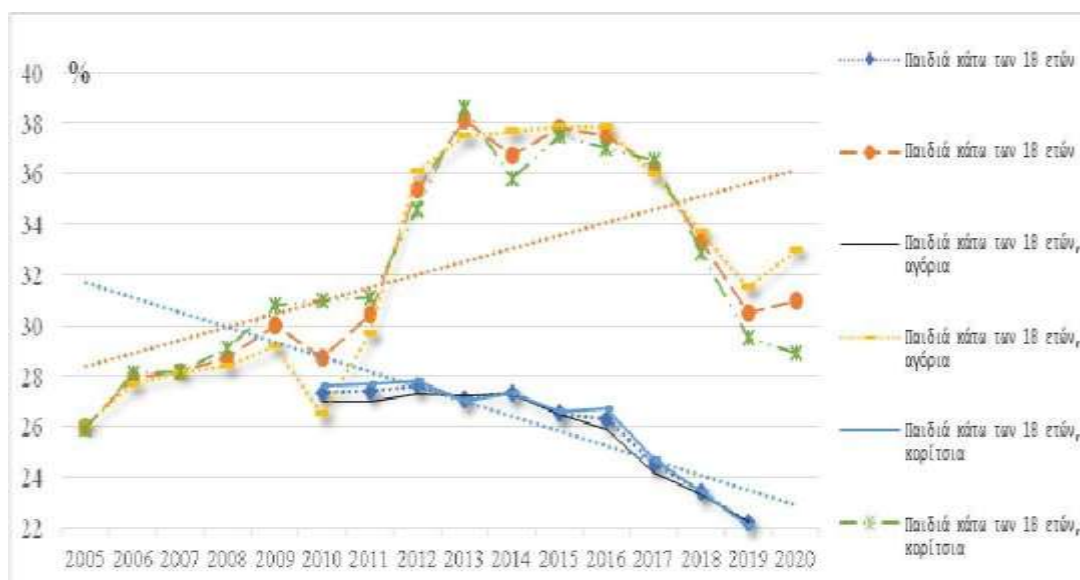
υποχρέωση κάθε ευνομούμενης κοινωνίας, παραδοχή που οφείλουμε όχι μόνο να υπενθυμίζουμε αλλά **κυρίως να ενδυναμώνουμε και να τηρούμε στην πράξη και την κοινωνική μας καθημερινότητα**. Κι αυτό γιατί η προστασία, η ανάπτυξη και η ευημερία των παιδιών σε μια κοινωνία αποτελεί ζήτημα ζωτικής σημασίας αφού πολλές φορές υποβαθμίζεται η αξία της εν λόγω διάστασης. Τα παιδιά είναι ανήλικοι πολίτες που πάνω στην ανάπτυξή τους βασίζεται και καθορίζεται το μέλλον κάθε έθνους και κάθε κοινωνίας και υπό την έννοια αυτή **κάθε παραμέληση ή καταπάτηση των δικαιωμάτων τους συνιστά ευθεία ναρκοθέτηση της πορείας και της προοπτικής του μέλλοντος της ίδιας της ανθρωπότητας**. Αναμφίβολα, τα δικαιώματα των παιδιών υπάγονται ευθέως στα δικαιώματα του Ανθρώπου και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να γίνονται ανεκτές εκπτώσεις ή διαφόρων ειδών υποτιμήσεις σε ό,τι αφορά το σεβασμό και την προστασία τους.

Στο πλαίσιο της εν λόγω παραδοχής η οποία συνιστά κατάκτηση του πολιτισμού μας, εμβληματικό ρόλο στη διαδικασία αποτύπωσης και πλαισίωσης των δικαιωμάτων των παιδιών, κατέχει η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του Παιδιού (UNCRC) η οποία θέτει το πλαίσιο εντός του οποίου υποχρεούνται τα σύγχρονα έθνη-κράτη να λειτουργήσουν σε σχέση με τα δικαιώματα των παιδιών. Να σημειωθεί μόνο πως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του Παιδιού (UNCRC) υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 20 Νοεμβρίου 1989, τέθηκε σε ισχύ το 1990 και έχει ήδη κυρωθεί από 196 χώρες ενώ από την περίοδο αυτή και μετά η 20<sup>η</sup> Νοεμβρίου καθιερώθηκε ως Παγκόσμια Ημέρα Δικαιωμάτων του Παιδιού. Η εν λόγω σύμβαση κατοχυρώθηκε νομικά από την Ελλάδα με το Ν. 2101/1992 ενώ ακολούθησαν μια σειρά άλλων νομοθετικών πρωτοβουλιών και ενεργειών (Ν. 3080/2002- Ν. 3625/2007) με στόχο την προστασία τους από παθογενείς και καταχρηστικές καταστάσεις και συμπεριφορές (π.χ απαγόρευση ανάμιξης σε ένοπλες συρράξεις, προστασία από την εμπορία, την παιδική πορνογραφία κ.α)

Αναφορικά προς τα ζητήματα προσδιορισμού της παιδικής ηλικίας και ειδικότερα της ανήλικης περιόδου της ζωής ενός ανθρώπου σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, παιδί θεωρείται κάθε

ανθρώπινο υποκείμενο που είναι μικρότερο των δεκαοκτώ ετών<sup>1</sup>. Παράλληλα όταν αναφερόμαστε σε προβληματικές καταστάσεις «κοινωνικής ευπάθειας», σε σχέση με τα ανήλικα παιδιά, αυτή εντοπίζεται κυρίως όταν εστιάζουμε στην παιδική φτώχεια και τον συνακόλουθο κοινωνικό αποκλεισμό<sup>2</sup>. Δυστυχώς πρόσφατα στοιχεία, παρά την στατιστικά παρατηρούμενη πρόοδο που έχει συντελεστεί τα τελευταία χρόνια, κατατάσσουν συστηματικά την Ελλάδα σε αρνητικές θέσεις στην ΕΕ.

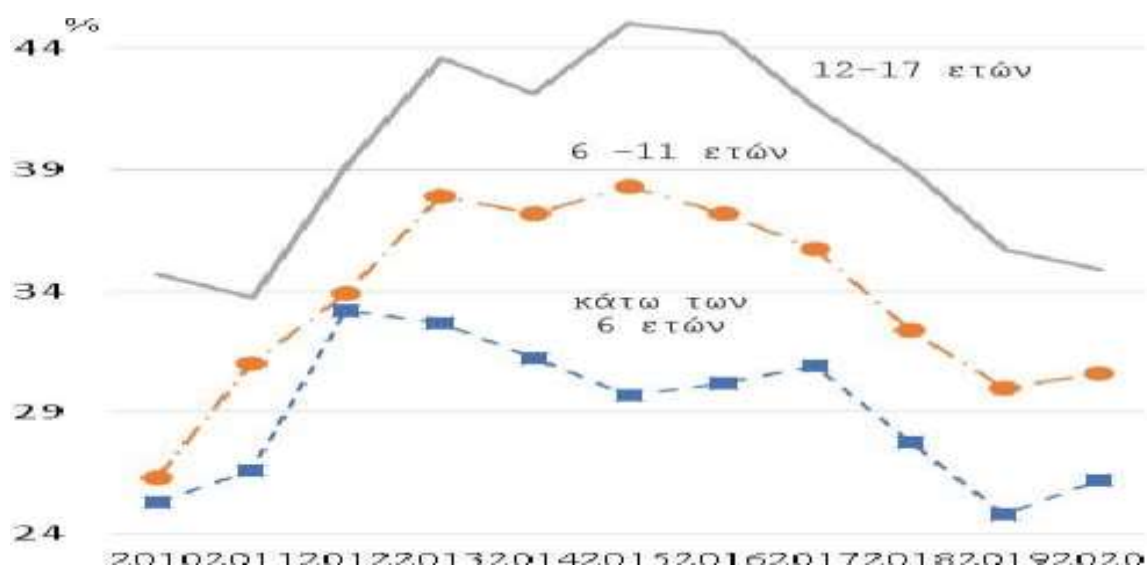
**Διάγραμμα 1 :** Ποσοστό παιδιών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, κάτω των 18 ετών, ανά φύλο, Ελλάδα και ΕΕ-2027, 2005 -2019/2020 Δεδομένα για την περίοδο 2010-2019 / Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, 1 (UNICEF, 2021)



<sup>1</sup> Βλ. UNICEF, *Ανάλυση παιδικής φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, UNICEF – Περιφερειακό Γραφείο Ευρώπης και Κεντρικής Ασίας, Γενεύη, 2021. Όπως υπάρχει στο <file:///C:/Users/user/Desktop/Deer%20Dive%20Greece%20-%20Main%20report%20GR.pdf>

<sup>2</sup> «Η κατηγορία όσων **διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού**, με τη συντομογραφία **ΔΚΦΚΑ**, αντιστοιχεί στο σύνολο των ατόμων που είτε διατρέχουν **κίνδυνο για φτώχεια**, ή **σοβαρές στερήσεις υλικών αγαθών και κοινωνικές στερήσεις** ή **ζουν σε νοικοκυριό με πολύ χαμηλό βαθμό απασχόλησης**. Τα άτομα συμπεριλαμβάνονται μόνο μία φορά, όταν εμπίπτουν σε περισσότερες από μία συνθήκες που αναφέρονται παραπάνω. Το **ποσοστό ΔΚΦΚΑ** είναι το μερίδιο του συνολικού πληθυσμού που διατρέχει κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτή είναι η βασική ένδειξη για την παρακολούθηση του στόχου **ΕΕ 2030** για τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό και ήταν η βασική ένδειξη για την παρακολούθηση του στόχου φτώχειας της **Στρατηγικής ΕΕ 2020**. Για λεπτομερέστερες πληροφορίες, ανατρέξτε [εδώ](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROPE)): [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At\\_risk\\_of\\_poverty\\_or\\_social\\_exclusion\\_\(AROPE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROPE))» (όπως υπάρχει η παραπομπή στο UNICEF, *Ανάλυση παιδικής φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, UNICEF – Περιφερειακό Γραφείο Ευρώπης και Κεντρικής Ασίας, Γενεύη, 2021. Όπως υπάρχει στο <file:///C:/Users/user/Desktop/Deer%20Dive%20Greece%20-%20Main%20report%20GR.pdf>, σελ. 9

Σύμφωνα με πρόσφατα δεδομένα, (Unicef 2021) «περίπου 31% των παιδιών (κάτω των 18 ετών) στην Ελλάδα ζουν σε νοικοκυριά που βιώνουν φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό. Το ποσοστό αυτό ήταν ελαφρώς υψηλότερο στα αγόρια (33%) και ελαφρώς χαμηλότερο στα κορίτσια (28,9%)». Ειδικότερα όπως διαφαίνεται και στο σχήμα 1, το 2008 η παιδική φτώχεια ή ο κοινωνικός αποκλεισμός έπλητταν 28,7 % των παιδιών ενώ, στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της περιόδου της κρίσης, το ποσοστό αυτό προφανώς επιδεινώθηκε, φτάνοντας στο αποκορύφωμά του το 2013 (38,1%). Επιπροσθέτως για το διάστημα 2013-2018, η διαφορά από τον μέσο όρο ΕΕ-27, ξεπέρασε τις 11 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ το 2020 μειώθηκε στις 8 ποσοστιαίες μονάδες (Διάγραμμα 1).



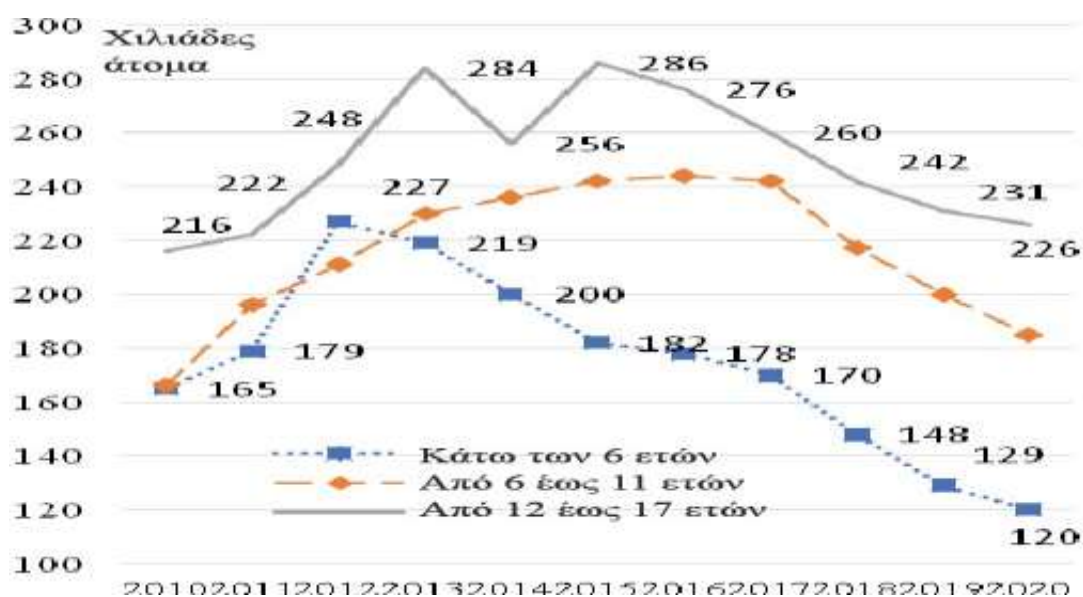
**Διάγραμμα 2:** Κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού παιδιών ανά ηλικιακές ομάδες: 0-5ετών, 6-11 ετών και 12-17 ετών (% , χιλιάδες), στην Ελλάδα, 2010-2020, Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, (ILC\_PEPS01)

Αναφερόμενοι στην παιδική φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως τα χαρακτηριστικά των παιδιών που βρίσκονται σε καθεστώς ευαλωτότητας και κοινωνικής ευπάθειας διαφέρουν και διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία αλλά και τις ευρύτερες οικογενειακές και κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες αυτά ζουν και αναπτύσσονται. Παράλληλα και ο κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να διαφοροποιηθεί βάσει ηλικίας και για το λόγο αυτό η



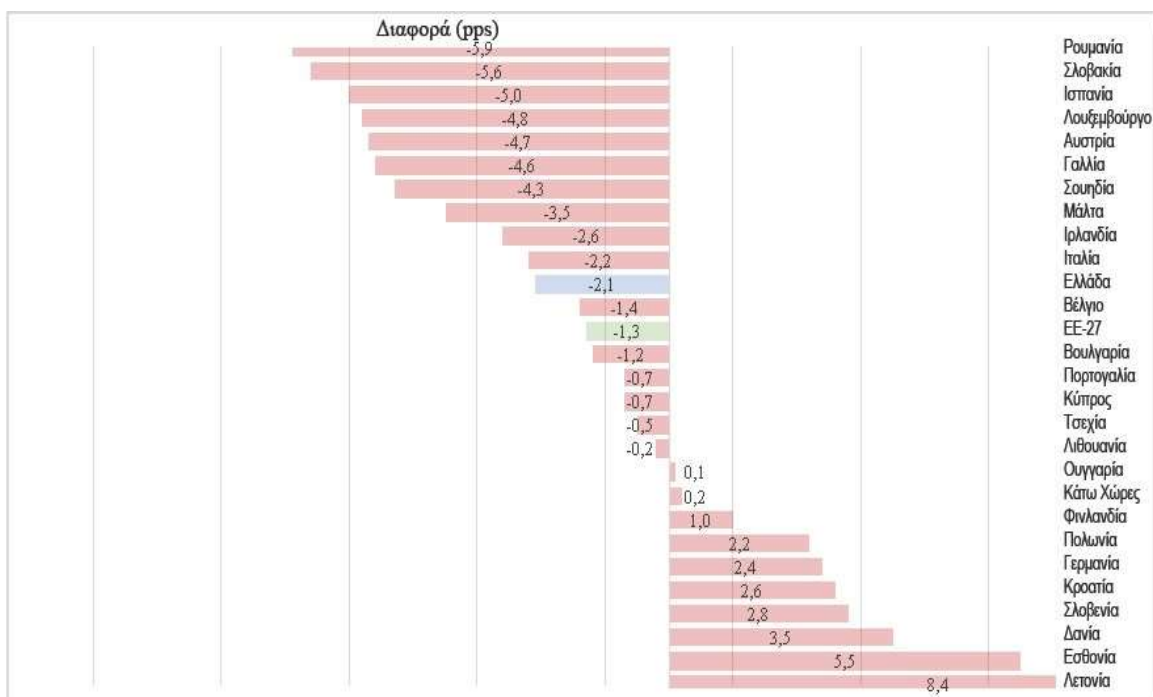
ανάλυση της γενικής ηλικιακής κατηγορίας των παιδιών, είναι ιδιαίτερης σημασίας για σκοπούς ερμηνείας αλλά και σχεδιασμού πολιτικών αφού απαιτούνται διαφοροποιημένες παρεμβάσεις για τη δραστική αντιμετώπιση των προβλημάτων που ανακύπτουν.

Με δεδομένο πως οι διαφορετικές ηλικιακές ομάδες παιδιών εκπροσωπούν διαφορετικά αναπτυξιακά στάδια και ανάγκες φροντίδας, παρατίθεται η παρακάτω κλίμακα ηλικιών : 0-5, 6-11 και 12-17 ετών. Βάσει αυτών, φαίνεται ότι ειδικότερα στην Ελλάδα ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού για το 2020 είναι υψηλότερος μεταξύ παιδιών ηλικίας 12-17 ετών με 34,9% /226 χιλιάδες σε σύγκριση με 30,6% / 185 χιλιάδες των παιδιών ηλικίας 6-11 ετών και του χαμηλότερου ποσοστού 26,2% / 120 χιλιάδες παιδιών ηλικίας κάτω των 6 ετών (Διάγραμμα 3).



**Διάγραμμα 3 :** Κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού παιδιών ανά ηλικιακές ομάδες: 0-5ετών, 6-11 ετών και 12-17 ετών (% , χιλιάδες), στην Ελλάδα, 2010-2020, Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, (ILC\_PEPS01)

Επιπροσθέτως, ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού μεταξύ παιδιών, διαφέρει σημαντικά στα Κράτη-Μέλη της ΕΕ, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, είναι αρκετά υψηλότερος από τον κίνδυνο για τον γενικό πληθυσμό (Σχήμα 4).

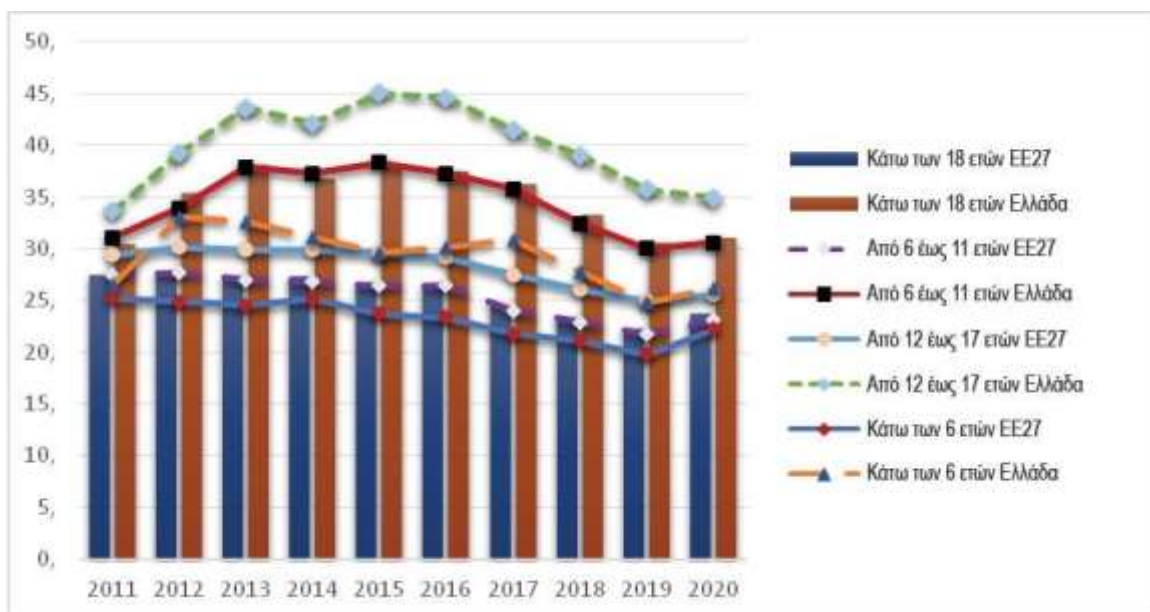


**Διάγραμμα 4 :** Διαφορά μεταξύ του μεριδίου παιδιών κάτω των 18 ετών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο (%), 2019/2020. Έτος 2020 για Βέλγιο, Βουλγαρία, Δανία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ολλανδία, Αυστρία, Ρουμανία, Σλοβενία, Φινλανδία / Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, (ILC\_PEPS01) (Unisef,2021)

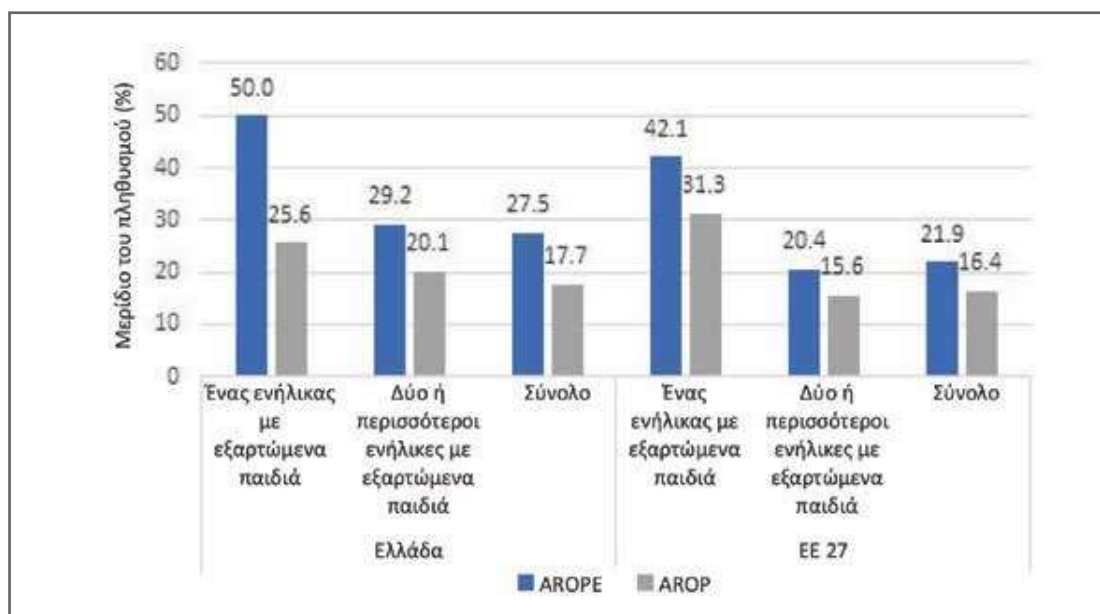
Επιχειρώντας να προσεγγίσουμε την κατάσταση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στα ανήλικα άτομα και ειδικότερα στα παιδιά - σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία - παρατηρείται πως **το πρόβλημα δεν είναι μονομερώς εθνικού χαρακτήρα αλλά σχετίζεται με την ευρύτερη κοινωνική μορφολογία της Ε.Ε** σε μια εποχή που αν μη τι άλλο, τα δικαιώματα των παιδιών είναι αναγνωρισμένα ενώ προβλέπονται - θεωρητικά τουλάχιστον - μια σειρά σημαντικών θεσμικών μέτρων προστασίας και ασφάλειας. Ειδικότερα στην Ελλάδα το 2010, 23% των παιδιών κάτω της ηλικίας των 18 ετών εμφανίζονται να διέτρεχαν κίνδυνο φτώχειας, ποσοστό το οποίο αυξήθηκε σταδιακά κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης φτάνοντας στην κορύφωσή του το 2013 (28,8%). Το 2020, περίπου 21,4% των παιδιών της ίδιας ηλικίας στην Ελλάδα διέτρεχαν κίνδυνο φτώχειας (21,1% το 2019), σε αντίθεση με το χαμηλότερο ποσοστό στις ΕΕ-27 (18,5% το 2019). Κατά συνέπεια από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει ότι στην Ελλάδα ο κίνδυνος φτώχειας αυξάνεται καθώς αυξάνεται η ηλικία του παιδιού. Για την περίοδο 2010-2020, η συχνότητα φτώχειας και

κοινωνικού αποκλεισμού εμφανίζεται υψηλότερη στα παιδιά ηλικίας 12–17 ετών ενώ η συχνότητα είναι κατά 1,7% χαμηλότερη από ό,τι στον γενικό πληθυσμό μεταξύ παιδιών ηλικίας κάτω των 6 ετών.

Γενικότερα η τάση είναι ότι σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες, τα ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, υπερβαίνουν τα αντίστοιχα ποσοστά στην ΕΕ-27, ενώ τα παιδιά ηλικίας 12-17 ετών παρουσιάζουν τη χειρότερη συχνότητα φτώχειας και τα παιδιά κάτω των 6 ετών βρίσκονται εμφανώς σε καλύτερη κατάσταση. Εστιάζοντας σε νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά αναφέρεται ότι στην Ελλάδα άτομα που ζούσαν σε μονοπρόσωπα νοικοκυριά διέτρεχαν τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας το 2019 (36,9%) ενώ το 2020 ο μεγαλύτερος κίνδυνος, παρατηρήθηκε σε νοικοκυριά με δύο ενήλικες και τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά (27,2%). Μεταξύ των τύπων νοικοκυριών σε ΕΕ-27 και Ελλάδα, τα νοικοκυριά που αποτελούνταν από «δύο ενήλικες με ένα εξαρτώμενο παιδί» ήταν λιγότερο πιθανό να διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας. Ωστόσο, το 2019 η Ελλάδα παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά κινδύνου φτώχειας (κατά προσέγγιση +3%) σε σύγκριση με την ΕΕ σε όλους τους τύπους νοικοκυριών. Το υψηλότερο ποσοστό κινδύνου φτώχειας στην Ελλάδα αφορά τις μονογονεϊκές οικογένειες (53%) ενώ ακολουθούν οι οικογένειες δύο ενηλίκων με τρία ή περισσότερα παιδιά και τριών ή περισσότερων ενηλίκων με εξαρτώμενα παιδιά, ενώ το χαμηλότερο ποσοστό αφορά οικογένειες δύο ενηλίκων με ένα εξαρτώμενο παιδί. **Αυτό το εύρημα επιβεβαιώνει ότι το μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού διατρέχουν τα παιδιά που ανήκουν σε μονογονεϊκά νοικοκυριά (ένα άτομο με εξαρτώμενα παιδιά) ή τα παιδιά που ανήκουν σε πολυμελείς οικογένειες (δύο ή περισσότεροι ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά).**



**Διάγραμμα 5 :** Ποσοστό παιδιών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας, με ανάλυση ανά ηλικιακές ομάδες: 0-6 ετών, 6-11 ετών, 12-17 ετών και κάτω των 18 ετών, Ελλάδα και ΕΕ-27, 2010-2020, Δεδομένα ΕΕ-27 για το έτος 2019 / Πηγή: Eurostat. Ανάπτυξη συντακτών από EU-SILC, (ILC\_PEPS03)



**Διάγραμμα 6 :** Ποσοστά Σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE) και Σε κίνδυνο φτώχειας - 2020 (Ελλάδα) 2019 (ΕΕ), Πηγή: Eurostat, 2021

## 1.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής

Βασικό σημείο στη θεώρηση και επισκόπηση του Ευρωπαϊκού πλαισίου πολιτικής για τα παιδιά αποτελεί η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του Παιδιού (UNCRC) η οποία τοποθετεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος το ζήτημα της προστασίας των θεμελιακών δικαιωμάτων των

παιδιών. Ειδικότερα η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του Παιδιού (UNCRC) η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 20 Νοεμβρίου 1989, τέθηκε σε ισχύ το 1990 και έχει ήδη κυρωθεί από 196 χώρες. Συγκεκριμένα η εν λόγω σύμβαση έχει αποτελέσει τη βάση για τον εναρμονισμό των πολιτικών στο πλαίσιο της Ε.Ε και τον επαναπροσδιορισμό των πολιτικών για την προστασία των Δικαιωμάτων του Παιδιού, με στρατηγικό στόχο την δραστική αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Στην προέκταση της εν λόγω στρατηγικής και στο πλαίσιο της Ε.Ε τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί σειρά θεσμικών μέτρων και ενεργειών που αποσκοπούν στην καταπολέμηση της κοινωνικής ευπάθειας με έμφαση στα παιδιά και γενικότερα στους ανήλικους πολίτες. Ειδικότερα η αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτέλεσε στρατηγικό πυλώνα της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» αφού όλες **οι στατιστικές καταδεικνύουν πως τα παιδιά ανήκουν στις υψηλές ομάδες κινδύνου σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό της Ε.Ε.** Συγκεκριμένα η αντιμετώπιση της κοινωνικής ευπάθειας και ευαλωτότητας που απειλεί τα παιδιά αποτελεί ζωτικής σημασίας προτεραιότητα που σύμφωνα και με την Έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου (2020) «τα οικονομικά οφέλη από την επένδυση στα παιδιά αντισταθμίζουν σε μεγάλο βαθμό το κόστος χρηματοδότησης της επένδυσης αυτής»<sup>3</sup>. Κατά συνέπεια αποτελεί **βασική ευθύνη των κρατών μελών και των εθνικών κυβερνήσεων να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για τη μείωση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από θεσμικά μέτρα αλλά και ισχυρά χρηματοδοτικά εργαλεία που δύνανται να ανακουφίσουν τις δυσάρεστες συνέπειες της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.**

Ειδικότερα στο πλαίσιο της Ε.Ε, επιχειρείται η προβολή της ευθύνης για την ανάληψη πρωτοβουλιών από πλευράς εθνικών κυβερνήσεων για την ανάληψη μέτρων για την μείωση της παιδικής φτώχειας. Συγκεκριμένα το Ελεγκτικό συνέδριο προχώρησε στη διερεύνηση του κατά πόσο λειτουργεί και εφαρμόζεται αποτελεσματικά στην πράξη η Σύσταση 2013/112/ΕΕ, της 20ής

---

<sup>3</sup> Έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου με τίτλο «Καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας – Ανάγκη για καλύτερη στόχευση της στήριξης της Επιτροπής» όπως υπάρχει στο [https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20\\_20/SR\\_child\\_poverty\\_EL.pdf](https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_20/SR_child_poverty_EL.pdf), σελ.4»

Φεβρουαρίου 2013, με τίτλο «Επένδυση στα παιδιά: σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας». Πρόκειται ουσιαστικά για τον Ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων ο οποίος συνδέεται με όλα τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία που προωθούν την τήρηση της νομιμότητας, την ευαισθητοποίηση αλλά και την ουσιαστική εφαρμογή διορθωτικών ενεργειών με στόχο την ανακούφιση των παιδιών που είναι κοινωνικά ευάλωτα και βρίσκονται σε καθεστώς υψηλού κινδύνου. Παρόλο που η εν λόγω σύσταση δεν αποτελεί ένα νομικά δεσμευτικό μέσο, συμβάλλει με ολιστικό τρόπο στην αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο η μέχρι σήμερα πρόοδος της εφαρμογής και του αντικτύπου της στις εθνικές πολιτικές, δεν έχει αξιολογηθεί αφού ακόμα και σήμερα δεν διαθέτουμε σαφείς και καθορισμένες μετρήσιμες τιμές-στόχους ή άλλα κοινώς αποδεκτά μετρήσιμα ορόσημα.

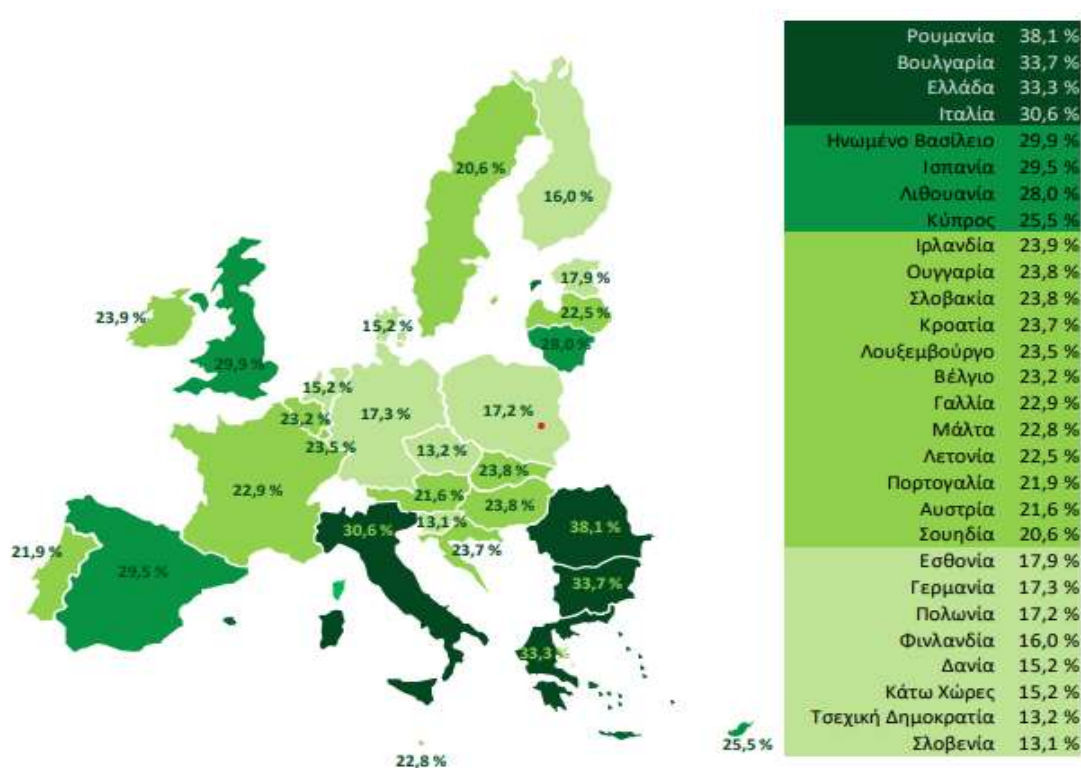
Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τον Ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανόμενης και της παιδικής φτώχειας τα τελευταία χρόνια αναπτύχθηκε μια σημαντική δυναμική με ορίζοντα την περίοδο 2021-2027. **Παρόλα αυτά ακόμα και σήμερα αναγνωρίζονται σημαντικές αδυναμίες και ελλείψεις αφού δεν υπάρχει ένα ολιστικό πλαίσιο δράσης.** Ειδικότερα η διαδικασία του Ευρωπαϊκού εξαμήνου περιλαμβάνει την έκδοση ειδικών και ανά χώρα συστάσεων προς τα κράτη μέλη σε διάφορους τομείς πολιτικής. **Ωστόσο η «παιδική φτώχεια» ως φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας ακόμα και σήμερα δεν αναφέρεται με τρόπο ρητό ή διακριτό ενώ η μεθοδολογία αναγνώρισης και ταυτοποίησής της, παραμένει ασαφής και ελλειπτική.** Παράλληλα όπως αναφέρεται και στην Έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου «στη νομοθεσία της ΕΕ δεν προβλέπεται η ευθεία στόχευση χρηματοδότησης στην καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας. Τόσο η Επιτροπή όσο και τα κράτη μέλη στα οποία πραγματοποιήθηκε επίσκεψη δεν μπορούσαν να ποσοτικοποιήσουν το ύψος των κονδυλίων που είχαν διατεθεί σε έργα για την άμεση αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας και, ως εκ τούτου, δεν μπορούσαν να αξιολογήσουν την αποτελεσματικότητά τους»<sup>4</sup>. Εν κατακλείδι, η παιδική φτώχεια και ο κοινωνικός

---

<sup>4</sup> Έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου με τίτλο «Καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας – Ανάγκη για καλύτερη στόχευση της στήριξης της Επιτροπής» όπως υπάρχει στο [https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20\\_20/SR\\_child\\_poverty\\_EL.pdf](https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_20/SR_child_poverty_EL.pdf), σελ.5»



αποκλεισμός, αποτελούν και παραμένουν ένα εξαιρετικά επείγον και σοβαρό πρόβλημα στην ΕΕ, «δεδομένου ότι σχεδόν ένα στα τέσσερα παιδιά εξακολουθεί να διατρέχει τον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού»<sup>5</sup>.



Πηγή: ΕΕΣ, βάσει δεδομένων της Eurostat που αντλήθηκαν στις 20.12.2019.

**Διάγραμμα 7:** Ποσοστό παιδιών που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE) στην ΕΕ το 2018 Πηγή: ΕΕΣ, βάσει δεδομένων της Eurostat που αντλήθηκαν στις 20.12.2019.

Σύμφωνα και με τα στοιχεία της Eurostat το 2019, 23 εκατομμύρια παιδιά στην ΕΕ αντιμετώπιζαν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, και συγκεκριμένα ένα στα τέσσερα<sup>1</sup>. Ωστόσο, τα επίπεδα φτώχειας, κοινωνικής

<sup>5</sup> ο.π σελ.5

ευπάθειας και αποκλεισμού των παιδιών διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των κρατών μελών. Για παράδειγμα τέσσερα κράτη μέλη (Ρουμανία, Βουλγαρία, Ελλάδα και Ιταλία) κατέγραψαν ποσοστό παιδιών σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού άνω του 30 %, γεγονός που σημαίνει ότι ένα στα τρία παιδιά αντιμετωπίζουν σε σημαντικό βαθμό το εν λόγω φαινόμενο. Αντίθετα σε κράτη – μέλη όπως η Δανία, οι Κάτω Χώρες, η Τσεχική Δημοκρατία και Σλοβενία αναφέρονται τα χαμηλότερα ποσοστά αφού ένα στα έξι παιδιά διατρέχει κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού<sup>6</sup>. Εν κατακλείδι, παρόλο που το EU-SILC (Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών) αποτελεί μέχρι και σήμερα το βασικό εργαλείο έρευνας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, **θα ήταν χρήσιμο να διεξαχθούν πρόσθετες ολοκληρωμένες έρευνες ή να προστεθούν προαιρετικές ενότητες στο EU-SILC για συγκεκριμένα θέματα που αφορούν στα παιδιά.** Παράλληλα, η επένδυση σε συλλογή στοιχείων και γενικότερα σε επεξεργασία δεδομένων για πληθυσμούς στους οποίους δεν υπάρχει εύκολη πρόσβαση (παιδιά Ρομά, παιδιά πρόσφυγες, παιδιά μεταναστών κ.α), είναι νευραλγικής σημασίας τόσο για την ορθολογική αποτύπωση του προβλήματος όσο και για το ρεαλιστικό σχεδιασμό πολιτικών, στρατηγικών και πρακτικών αντιμετώπισης του εν λόγω ζητήματος. Αναμφίβολα, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο υπάρχει και είναι απόλυτα ορατό ένα πλαίσιο πολιτικών κοινωνικής μέριμνας και προστασίας που συνοδεύεται από συστημικές ελλείψεις, αδυναμίες και ανεπάρκειες. **Η απουσία όμως ενός συστηματικού πλαισίου αναγνώρισης, καταγραφής και αποτύπωσης του μεγέθους του προβλήματος λειτουργεί ως τροχοπέδη στη δρομολόγηση αλλά και ευδοκίμηση αποτελεσματικών μέτρων κοινωνικής ένταξης και συμπερίληψης.**

### 1.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής

Αναμφίβολα, τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα έχει αναπτύξει σε σημαντικό βαθμό μια σειρά από ενέργειες και πρωτοβουλίες που έχουν προωθήσει τα

---

<sup>6</sup> Έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου με τίτλο «Καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας – Ανάγκη για καλύτερη στόχευση της στήριξης της Επιτροπής» όπως υπάρχει στο [https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20\\_20/SR\\_child\\_poverty\\_EL.pdf](https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_20/SR_child_poverty_EL.pdf), σελ.5»



**Ζητήματα κοινωνικής μέριμνας και προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών.** Ειδικότερα έχει εναρμονιστεί θεσμικά με το Ευρωπαϊκό κεκτημένο για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των παιδιών σε σχέση με θέματα όπως η στέγαση, η διατροφή, η υγεία, η εκπαίδευση κ.α Αυτό όμως σε καμία περίπτωση **δεν σημαίνει πως τα προβλήματα έχουν λυθεί και πως η χώρα δεν έχει να κάνει κάτι περισσότερο για την άμβλυση διαχρονικών αλλά και συγκυριακών παθογενειών. Το αντίθετο.** Για παράδειγμα την περίοδο της οικονομικής κρίσης αλλά και της εφαρμογής σκληρών δημοσιονομικών μέτρων για την αντιμετώπιση μιας άμεσα ορατής χρεοκοπίας, η χώρα αντιμετώπισε **σημαντικά προβλήματα ακραίας φτώχειας και υλικής αποστέρησης με θύματα πολλά μικρά και ανυπεράσπιστα παιδιά τα οποία βρέθηκαν στο επίκεντρο του κοινωνικού αποκλεισμού.** Συγκεκριμένα σύμφωνα με στοιχεία της προαναφερθείσας έκθεσης: «το 31,5% των παιδιών βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROE), 1 στα πέντε παιδιά (21,4%) διατρέχει κίνδυνο φτώχειας, το 19,7% βιώνει σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις, ενώ το 7,7% ζει σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας. Συγκριτικά με την ΕΕ, η Ελλάδα έχει χειρότερα αποτελέσματα όσον αφορά τη στέρηση και τον βαθμό απασχόλησης. Περίπου 1 στα 10 παιδιά ζει σε συνθήκες σοβαρής στέρησης στέγασης, και σχεδόν 1 στα 2 παιδιά κάτω των 4 ετών δεν συμμετέχει στην προσχολική εκπαίδευση. Παρόλο που τα παιδιά αναφέρουν ότι έχουν καλή υγεία, περίπου το 10% είναι ελλιποβαρές, ενώ το 37% είναι υπέρβαρο ή παχύσαρκο»<sup>7</sup>.

Όπως άλλωστε προαναφέρθηκε, τα παιδιά που προέρχονται από μονογονεϊκή οικογένεια ή τα παιδιά που ζουν σε πολυμελείς οικογένειες διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας, υλικής αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού, όπως και τα παιδιά με αναπηρία, τα παιδιά ρομά καθώς και τα παιδιά πρόσφυγες. Η Ελλάδα δεν φαίνεται να διαφοροποιείται αισθητά από άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά στην ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά των παιδιών που βρίσκονται στο φάσμα της κοινωνικής ευπάθειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Παρόλα αυτά, η χώρα εμφανίζει

---

<sup>7</sup> Ο.π Έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου με τίτλο «Καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας – Ανάγκη για καλύτερη στόχευση της στήριξης της Επιτροπής»

μια αρκετά καλή εικόνα στη συγκράτηση του μαθητικού πληθυσμού στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά προβλήματα τα οποία σχετίζονται με την πρόσβαση σε υπηρεσίες εκπαίδευσης αλλά και υγείας. Την ίδια στιγμή καταβάλλονται προσπάθειες για την παροχή στήριξης σε επαρκή σίτιση αφού ιδίως για τα φτωχότερα νοικοκυριά, το 51,4% δεν μπορούσε να εξασφαλίσει ένα γεύμα με κρέας, κοτόπουλο, ψάρι ή χορτοφαγικό ισοδύναμο.

Παράλληλα τα τελευταία χρόνια, ειδικά μετά το 2012 εφαρμόζονται μια σειρά από θεσμικά μέτρα που επιχειρούν να συμβάλουν στην υποστήριξη των φτωχών και των ευάλωτων νοικοκυριών (π.χ Σύστημα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος) χωρίς όμως τα μέτρα αυτά να συνιστούν ένα συντονισμένο πλαίσιο παρέμβασης αφού ακόμα και σήμερα, ιδιαίτερα για τα παιδιά δεν διαθέτουμε μια συστηματική μεθοδολογία αποτύπωσης και αξιοποίησης των δεδομένων. **Δυστυχώς το παρόν θεσμικό πλαίσιο παραμένει ελλιπές και αποσπασματικό χωρίς να ανταποκρίνεται στις υπαρκτές και πραγματικές ανάγκες των παιδιών.** Αναμφίβολα, παρόλο που η εισοδηματική ενίσχυση αποτελεί σημαντικό μέτρο, όταν αυτή παρέχεται με τρόπο αδιαφοροποίητο, «τυφλό και οριζόντιο», δεν δύναται να λειτουργήσει αποτελεσματικά. Αυτό σημαίνει πως ακόμα και το σύστημα του Ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος απαιτεί μέτρα συμπληρωματικά και συνοδευτικά αφού η στέρηση δεν αποτελεί μόνο θέμα εισοδήματος αλλά και θέμα πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες που σχετίζονται με την ελεύθερη, απρόσκοπτη και ποιοτική εκπαίδευση, την υγεία και την ασφάλεια, τη στέγαση, την επαρκή σίτιση, την ποιοτική διατροφή κ.α.

#### 1.4. Συνοδευτικά μέτρα

##### 1.4.1. Καλές πρακτικές

*GIVE project*

*Gesundheit, Integration, Vielfalt, Empowerment (Health, Integration, Diversity, Empowerment)*

*Dortmund, Germany*

*Χρηματοδότηση : Διαχειριστική Αρχή FEAD: National government funding: Federal Ministry of Labour and Social Affairs (BMAS) and Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women, and Youth (BMFSFJ)*

### **Γερμανία**

Το Give project προσφέρει γλωσσική ενίσχυση και υποστήριξη σε νεοεισερχόμενα υποκείμενα τα οποία μετακινούνται στο εσωτερικό της Ε.Ε. Εκτός από ενήλικους πολίτες ή γονείς και νόμιμους συνοδούς απευθύνεται σε παιδιά μέχρι 7 χρόνων τα οποία είναι σε θέση να κατανοήσουν την εθνική γλώσσα της χώρας στην οποία εισέρχονται και πρόκειται να εγκατασταθούν. Η δράση περιλαμβάνει παρεμβάσεις συμβουλευτικής η οποία λαμβάνει χώρα είτε σε συγκεκριμένα σημεία, είτε με επισκέψεις σε επιλεγμένους ομάδες-στόχους ενώ ειδικότερα στα παιδιά παρέχονται γλωσσικά μαθήματα τα οποία θα συμβάλλουν στην ομαλή ένταξη και τη σταδιακή εξοικείωσή τους στην κυρίαρχη γλώσσα.

### **Ελλάδα**

*We Strengthen Together,*

*Χρηματοδότηση: Διαχειριστική Αρχή FEAD & National government funding: Public Investment Programme, exceptional subsidy/emergency support due to COVID-19*

*Western Greece Region/Greece*

Το πρόγραμμα «We Strengthen Together» περιλαμβάνει μέσω τηλεφώνου (on line) προσωποποιημένη ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε κυρίως την περίοδο της πανδημίας παρέχοντας συμβουλευτική και ευρύτερα χρήσιμες πληροφορίες σε κοινωνικά ευπαθείς ομάδες στην περιοχή της Δυτικής Ελλάδας. Ειδικότερα αποσκοπεί στην εξ' αποστάσεως ενίσχυση και υποστήριξη ευπαθών πολιτών, στοχεύοντας την φυσική και

πνευματική τους ενδυνάμωση. Η δράση απευθύνεται σε ηλικιωμένους πολίτες, πολίτες με κατάθλιψη και παιδιά με αυτισμό.

Children's Acquaintance

Χρηματοδότηση: Διαχειριστική αρχή FEAD

Greece/Western Greece Region

Το πρόγραμμα Children's Acquaintance with Sports, απευθύνεται σε 200 παιδιά ηλικίας 6-12 χρονών από κοινωνικά ευπαθείς οικογένειες που ζουν στην περιοχή της Αχαΐας. Συγκεκριμένα τα παιδιά συμμετέχουν σε ομάδες μπάσκετ, water polo, βόλεϊ και ται κβο ντο. Σκοπός του προγράμματος είναι η δημιουργία και η προώθηση στάσεων, πρακτικών και αντιλήψεων που προάγουν την φυσική άσκηση. Ειδικότερα το πρόγραμμα αποσκοπεί στην προώθηση θετικών στάσεων και αντιλήψεων απέναντι στη φυσική άσκηση, στην ενδυνάμωση, στην ενεργητική σχέση με τον αθλητισμό. Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε σε συνεργασία με τους τοπικούς και περιφερειακούς αθλητικούς συλλόγους, ενώ χρηματοδοτήθηκε από το ΤΕΒΑ χωρίς να υπάρχει κόστος για τα παιδιά οικογενειών που πλήττονται από την ακραία φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το συγκεκριμένο μέτρο, βρήκε σημαντική ανταπόκριση ενώ αποτέλεσε μια εξαιρετικά καλή πρακτική, με στόχο τη φυσική και ψυχική ευεξία των παιδιών, τη σωματική τους ενδυνάμωση, την κοινωνική τους ένταξη και συμμετοχή.

### **Μάλτα**

*LEAP Project - Helping the most deprived to 'take the leap' out of poverty.*

*Χρηματοδότηση: Διαχειριστική αρχή: FEAD ,ESF,*

*National government funding: Ministry from the Family and Social Solidarity*

Το *Leap Project* αποτελεί πρόγραμμα που παρέχει συνοδευτικά μέτρα (διανομή πακέτων τροφίμων και υλική υποστήριξη σε οικογένειες). Εκτός των γενικότερων στόχων του, περιλαμβάνει δράσεις και παρεμβάσεις σε παιδιά (childcare facilities) καθώς και εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά μετά το σχολείο. Μέσα στη ευρύτερη στήριξη των οικογενειών που πλήττονται από φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό, η παρέμβαση αποσκοπεί στην κάλυψη προνομιακών αναγκών των παιδιών με στόχο την ένταξη και την υποστήριξή τους στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησής τους. Οι δράσεις αυτές περιλαμβάνουν συμβουλευτική, εκπαιδευτική καθοδήγηση και παροχή πληροφόρησης για ζητήματα διατροφής, υγείας και ασφάλειας.

#### **1.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες (αποτελέσματα έρευνας πεδίου )**

Αναφορικά προς την ερευνητική προσέγγιση παιδιών που βρίσκονται σε καθεστώς κοινωνικής ευπάθειας, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, είναι σημαντικό να αναφέρουμε **πως ήταν εξαιρετικά δύσκολη έως και ανέφικτη η προσέγγιση**. Εκτός του ότι απαιτείται ειδική άδεια και γραπτή συναίνεση των γονιών για μια ερευνητικού τύπου συζήτηση μαζί τους, η επαφή με μικρά παιδιά για ανάλογα ζητήματα **προσκρούσει σε ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα αλλά και άλλες διαμεσολαβήσεις ψυχολογικού χαρακτήρα που υπερβαίνουν κατά πολύ τους στόχους και τις επιδιώξεις της εν λόγω ερευνητικής προσέγγισης πεδίου**. Κατά συνέπεια η εν λόγω μεθοδολογική αδυναμία μάς οδήγησε στο να αναζητήσουμε έμμεση πληροφόρηση από ειδικούς- «πληροφορητές» που **συνεργάζονται με παιδιά και διαχειρίζονται καθημερινά προβλήματα παιδιών που βρίσκονται σε καθεστώς φτώχειας, αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού**. Συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκαν 3 συνεντεύξεις με ειδικούς στο πεδίο της ένταξης και της υποστήριξης παιδιών με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και συγκεκριμένα έναν κοινωνικό λειτουργό, έναν κοινωνιολόγο με ειδίκευση στην ειδική αγωγή, και έναν ψυχολόγο. Κοινό χαρακτηριστικό και των τριών περιπτώσεων είναι η εμπλοκή και η συσχέτισή τους με δράσεις και παρεμβάσεις TEBA που απευθύνονται σε παιδιά. Οι τρεις ειδικοί είχαν συνεργαστεί στο παρελθόν και δραστηριοποιούνται στο χώρο της

Αττικής και της Αχαΐας. Η επιλογή τους έγινε με σκόπιμη και βολική δειγματοληψία ενώ και στις τρεις περιπτώσεις διατυπώνεται η **ανάγκη να εφαρμόζονται μέτρα όχι με «οριζόντιο» και «εξισωτικό» τρόπο αλλά με έμφαση στις διαφοροποιημένες ανάγκες οι οποίες απαιτούν διαρκή διερεύνηση και ταυτοποίηση**. Παράλληλα επισημαίνουν πως οι δράσεις ΤΕΒΑ δυστυχώς δεν εφαρμόζονται σε όλη την επικράτεια και σε πολλές περιπτώσεις τα παιδιά δεν εμφανίζονται ως στρατηγική προτεραιότητα. **Υποστηρίζουν πως πίσω από την «ιδιότητα» του παιδιού, ενυπάρχουν και άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν εντελώς διαφορετικές απαιτήσεις για τη διαχείριση και την αντιμετώπιση των αναγκών τους**. Για παράδειγμα είναι εντελώς διαφορετικές οι ανάγκες ενός παιδιού Αμέα, ενός παιδιού Ρομά ή ενός παιδιού προσφύγων ή μεταναστών κ.ο.κ. Σε πολλές περιπτώσεις συνδυάζονται προσθετικά πολλά χαρακτηριστικά που **διαμορφώνουν ιδιόμορφα προφίλ και εξαιρετικά περίπλοκες ανάγκες με συνέπεια η παροχή οριζόντιων μέτρων να λειτουργεί είτε αποσπασματικά, είτε αναποτελεσματικά**. Ειδικότερα επισημαίνουν πως ένα από τα βασικά ζητήματα που θα πρέπει να ενισχυθεί στο πλαίσιο των παρεμβάσεων του ΤΕΒΑ (παροχή υλικών αγαθών κ.α) είναι **συνοδευτικά μέτρα που να σχετίζονται με την παραμονή στην εκπαίδευση, την αποφυγή της σχολικής διαρροής, την πληροφόρηση και τη συμβουλευτική για ζητήματα ψυχοκοινωνικής υποστήριξης (βία, κακοποίηση, stress, bullying κ.α), την εμπλοκή των παιδιών σε δημιουργικές δραστηριότητες**. Σε κάθε περίπτωση χαρακτηρίζουν τα συνοδευτικά μέτρα **ανεπαρκή και περιορισμένου εύρους αναδεικνύοντας την ανάγκη για ενίσχυση και βελτίωση μέσα από μια ορθολογικά τεκμηριωμένη μεθοδολογία που να περιλαμβάνει συνεχείς έρευνες πεδίου, εισαγωγή καλών πρακτικών, ανάπτυξη συμπράξεων και συνθέσεις καλών πρακτικών**.

#### **1.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων**

Επιχειρώντας να συμπυκνώσουμε προτάσεις συνοδευτικών μέτρων με στόχο την αντιμετώπιση των φαινομένων της ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού των παιδιών και την υποστήριξη της κοινωνικής τους ένταξης στην

ελληνική κοινωνία, πέρα από τις όποιες καλές πρακτικές που μέχρι σήμερα έχουν επισημανθεί, προτάσσουμε μια δέσμη συνοδευτικών μέτρων και παρεμβάσεων που κρίνονται επωφελείς και εποικοδομητικές. Οι προτάσεις αυτές προκύπτουν από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, την προτεραιοποίηση της πολιτικής της Ε.Ε. για τη συγκεκριμένη ομάδα στόχο, τις αδυναμίες και τα κενά των υφιστάμενων εθνικών μέτρων και πολιτικών, τις καλές πρακτικές που εντοπίστηκαν, αλλά και τις εκφρασμένες ανάγκες των ιδίων των ωφελούμενων, όπως αναδείχτηκαν από τη μικρής κλίμακας πιλοτική έρευνα πεδίου:

Συγκεκριμένα προτείνονται:

- **Διευκόλυνση της πρόσβασης στην υποχρεωτική εκπαίδευση** με στρατηγικό σκοπό τη συγκράτηση του μαθητικού πληθυσμού στις σχολικές αίθουσες
- **Προγράμματα πρόσθετης διδακτικής στήριξης και εξωσχολικής διδασκαλίας** με στόχο τη μορφωτική ενδυνάμωση των παιδιών που αποδεδειγμένα υστερούν και αντιμετωπίζουν προβλήματα στη φοίτησή τους.
- **Παροχή υπηρεσιών με στόχο την ενίσχυση του μορφωτικού και πολιτισμικού κεφαλαίου των παιδιών** που πλήττονται από κοινωνικό αποκλεισμό και ακραία φτώχεια (παροχή Vouchers για την παρακολούθηση επιλεγμένων θεατρικών, μουσικών και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων, παροχή vouchers για την κάλυψη διδάκτρων για την παρακολούθηση μαθημάτων σε ωδεία, σχολές χορού, εργαστήρια λαϊκής τέχνης κ.α).
- **Προγράμματα ψυχοκοινωνικής και παιδαγωγικής υποστήριξης** για παιδιά με διαπιστωμένες μαθησιακές δυσκολίες με στόχο την ομαλή κοινωνικοποίηση και την εποικοδομητική ένταξη.
- **Παροχή υπηρεσιών συμβουλευτικής και παιδαγωγικής καθοδήγησης** για την συναισθηματική και ψυχολογική υποστήριξη των παιδιών και εφήβων με

στόχο την πληροφόρηση για θέματα υγείας και ασφάλειας, συναισθηματικής ενδυνάμωσης, αντιμετώπισης βίας, κακοποίησης, bullying κ.α



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΝΕΟΙ

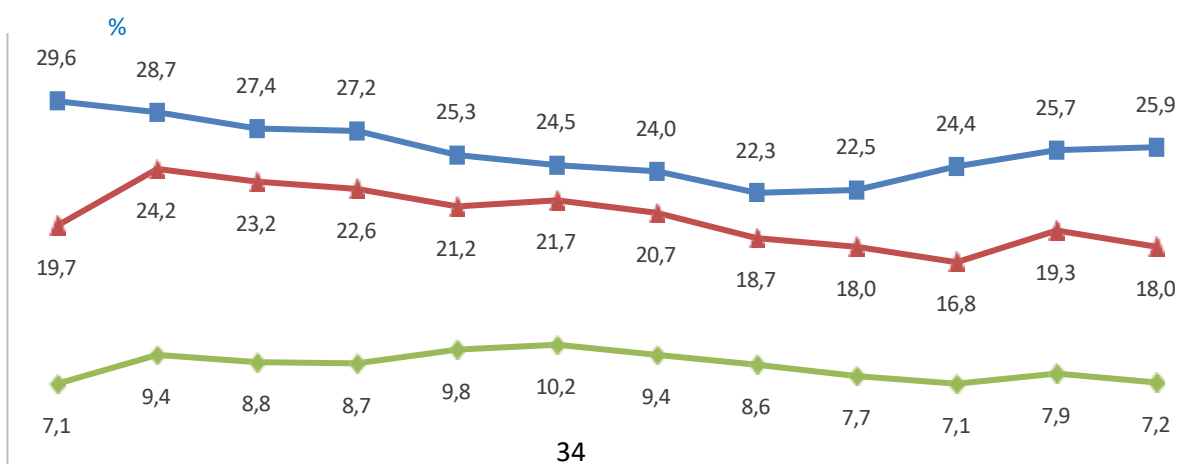
### 2.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου

Το πρόβλημα της ακραίας φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στους νέους, περιστρέφεται γύρω από τις ηλικίες 18-24 και κατ'επέκταση στις ηλικίες 18-29. Το ηλικιακό όριο των 18 ετών, συνδέεται με το επίπεδο της τυπικής ενηλικίωσης ενώ σε άλλες περιπτώσεις η κατηγορία των νέων περιλαμβάνει το τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και επικεντρώνεται στις ηλικίες 16-24 ή κατ'επέκταση στις ηλικίες 16-29. Ανεξάρτητα από το ποιο ηλικιακό φάσμα επιλέξουμε ως πεδίο αναφοράς, η εστίαση στους νέους και ειδικότερα στα προβλήματα που αυτοί αντιμετωπίζουν σχετίζεται ευθέως με ένα από τα εμφανέστερα συμπτώματα νέων μορφών κοινωνικού αποκλεισμού που **είναι οι Neets και ειδικότερα οι Νέοι Εκτός Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Απασχόλησης**. Ωστόσο είναι σημαντικό να επισημανθεί πως στην τρέχουσα βιβλιογραφία η αναφορά στους νέους διευρύνεται περιλαμβάνοντας το εύρος 16-33.

Χωρίς να είμαστε σε θέση να εντρυφήσουμε και να τεκμηριώσουμε αναλυτικά το κριτήριο επιλογής της κάθε μία ηλικιακής κατηγορίας, είναι σημαντικό να δούμε την κατηγορία «Νέοι» **με έναν ολιστικό τρόπο** και κυρίως **στην προέκταση της κατηγορίας «παιδιά»** η οποία όπως αναδείχθηκε και παραπάνω, αφορά όλα τα νέα μέλη μιας κοινωνίας μέχρι τα 18 τους χρόνια. Υπό την έννοια αυτή το ζήτημα της ακραίας φτώχειας, της υλικής αποστέρησης και του κοινωνικού αποκλεισμού, συνδέεται **ευθέως με τις αιτίες που απομακρύνουν τους νέους από την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την απασχόληση, στερώντας τους με τον τρόπο αυτό εκείνα τα βασικά εργαλεία που είναι αναγκαία για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, την ανάπτυξη του επαγγελματικού και κοινωνικού τους βίου**. Κατά συνέπεια οι νέοι που βρίσκονται σήμερα σε κατάσταση υψηλού κινδύνου φτώχειας, κοινωνικής ευπάθειας και αποκλεισμού, είναι νέοι που κατέχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά δύνανται πολύ περισσότερο -από άλλους νέους- να βρεθούν σε εξαιρετικά δυσχερή θέση κοινωνική κατάσταση. Πρόκειται για νέους οι οποίοι

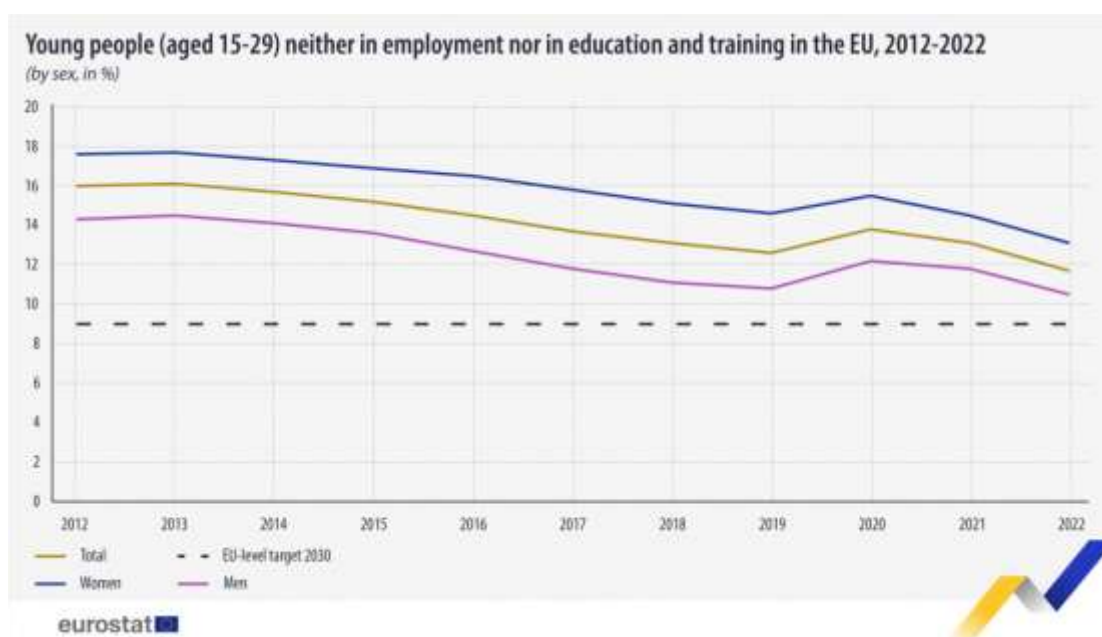
προέρχονται από οικογενειακό περιβάλλον με χαμηλά εισοδήματα, ή περιβάλλον με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, είναι οι ίδιοι άνεργοι ή έχουν γονείς άνεργους, διαθέτουν χαμηλό μορφωτικό και εκπαιδευτικό κεφάλαιο (ανεπαρκή τυπικά και ουσιαστικά προσόντα, πρόωρα διαρρέοντες από την εκπαίδευση ή την κατάρτιση), είναι άτομα με ειδικές ανάγκες και αναπηρία, προέρχονται από γονείς πρόσφυγες ή μετανάστες, ανήκουν σε μειονοτικούς πληθυσμούς ή ομάδες με μειονοτικά εθνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, είναι χρήστες ουσιών και εξαρτησιογόνων παράγωγων, προέρχονται από προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον, έχουν βιώσει καταστάσεις κακοποίησης ή έχουν καταστεί θύματα ακραίας και συστηματικής κακομεταχείρισης, ζουν σε εξαιρετικά απομονωμένες ή απομακρυσμένες περιοχές κ.α. Είναι σαφές πως η κατοχή ενός εκ των παραπάνω χαρακτηριστικών **σε καμία περίπτωση δεν συνιστά μονομερώς και με γραμμικό τρόπο αιτία και παράγοντα ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού**. Ωστόσο από όλα τα στοιχεία της βιβλιογραφίας αλλά και της σύγχρονης κοινωνικής έρευνας είναι περισσότερο από βέβαιο πως ο **συνδυασμός ανάλογων χαρακτηριστικών συνιστά μια καίρια τάση προς την κοινωνική ευπάθεια και τον αποκλεισμό** με ό,τι αυτό συνεπάγεται, επιστημονική παραδοχή που οφείλουμε να λαμβάνουμε διαρκώς υπόψη μας. Αναμφίβολα λοιπόν Νέοι οι οποίοι βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης τείνουν προς μια **κατάσταση κοινωνικής ευπάθειας η οποία ακόμα και αν δεν οδηγεί άμεσα σε συνθήκες κοινωνικής και υλικής αποστέρησης βραχυπρόσθεσμα, σε βάθος χρόνου δύναται να οδηγήσει σε συνθήκες φτώχειας, αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού**.

**Ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 18 ετών και άνω σε κίνδυνο φτώχειας κατά επίπεδο εκπαίδευσης που έχει ολοκληρώσει : 2011 - 2022**



**Διάγραμμα 8:** (Μπλε) Προσχολική, πρωτοβάθμια και πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Κόκκινη) Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση (Πράσινη) Πρώτο και δεύτερο στάδιο τριτοβάθμιας εκπαίδευση (ΕΛΣΤΑΤ, 2023) Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ : 8/5/ 2023 - Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2022 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος: Έτος 2021)

Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί πως για την εκδήλωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, σημαντικός κρίνεται ο παράγοντας της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, **όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της εκπαίδευσης, τόσο μικρότερο είναι το ποσοστό του κινδύνου φτώχειας**. Ειδικότερα για το έτος 2022, ο κίνδυνος φτώχειας εκτιμάται σε 25,9% για όσους έχουν ολοκληρώσει προσχολική, πρωτοβάθμια και το πρώτο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε 18,0% για όσους έχουν ολοκληρώσει το δεύτερο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και σε 7,2% για όσους έχουν ολοκληρώσει το πρώτο και το δεύτερο στάδιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

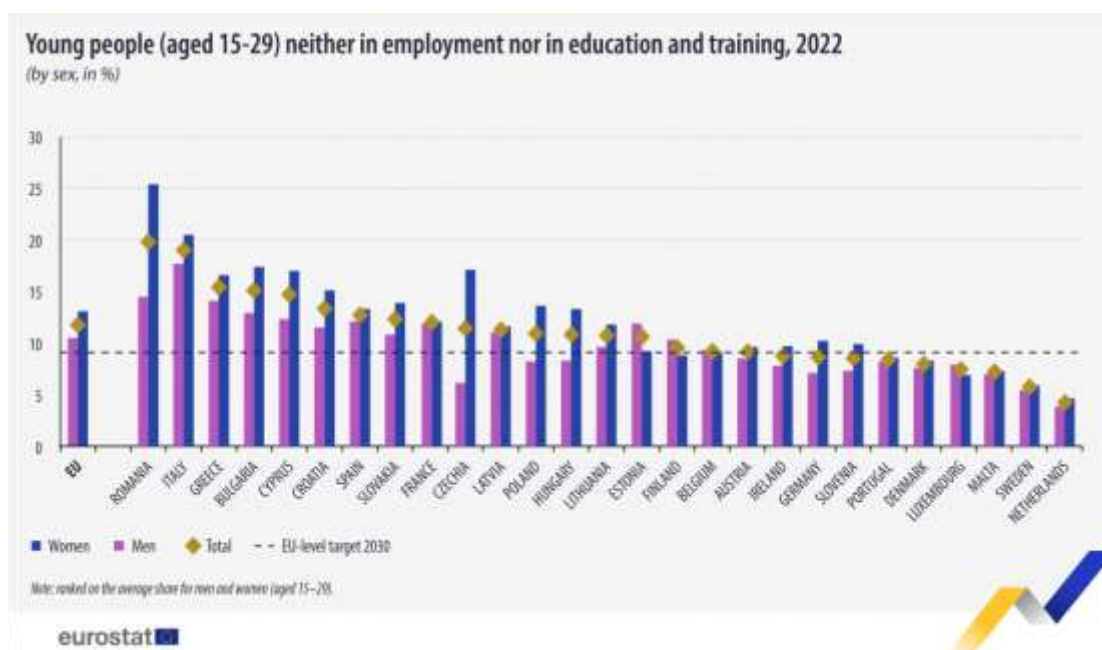


**Διάγραμμα 9:** Neets (15-29) την περίοδο 2012-2022 (Eurostat,2022)

Την ίδια στιγμή, σύμφωνα και με στοιχεία της Eurostat, το 2022 περίπου ένας στους 10 (11.7%) νέους ηλικίας 15 έως 29 ετών στην Ε.Ε εμφανίζεται να μην εργάζεται, ούτε να φοιτά σε κάποια θεσμική μορφή εκπαίδευσης και κατάρτισης, γεγονός που καταδεικνύει ένα υπαρκτό πρόβλημα σε σχέση με το

δείκτη Neets. Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια εμφανίζεται σε σταθερή τροχιά το πρόβλημα των Neets, αφού σημειώνεται μια αυξομείωση, αποτέλεσμα των κρίσεων αλλά και των γενικότερων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών σε όλο το εύρος της Ε.Ε. Συγκεκριμένα το 2012, καταγράφηκε ποσοστό 16 % το οποίο στην πορεία άρχισε να μειώνεται και να φτάνει στο 11,7% το 2022. Ωστόσο την περίοδο της πανδημίας έφτασε στο 13,8% από 12,6% που ήταν το 2019.

Είναι σημαντικό λοιπόν να αναφερθεί πως το φαινόμενο των Neets αποτελεί έκφανση της σύγχρονης κοινωνικής παθογένειας που χαρακτηρίζει τους νέους και τις νέες μας σε μια συγκυρία που επιβάλλεται περισσότερο από ποτέ, προκειμένου να απελευθερώσουμε τους νέους ανθρώπους από την επιβολή μιας συνθήκης κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα το φαινόμενο των Neets, πλήττει ευθέως την Ελλάδα και την φέρνει στην 3<sup>η</sup> θέση με 15,4% στο πλαίσιο της Ε.Ε. Ειδικότερα το συνολικό ποσοστό NEET ήταν 15,4%, πολύ πάνω από τον μέσο ευρωπαϊκό όρο, με τους άνδρες να ανέρχονται σε 14,1%, καταλαμβάνοντας την 3<sup>η</sup> χειρότερη επίδοση στην ΕΕ και τις γυναίκες σε 16,6%, με την 6<sup>η</sup> χειρότερη επίδοση. Συνολικά η χώρα μας κατατάχθηκε στην 3<sup>η</sup> θέση, μετά τη Ρουμανία (19,8%) και την Ιταλία (19,8%).



Διάγραμμα 10 : Ποσοστά Neets στην Ευρώπη, 2022 (Eurtostat, 2022)

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης αξίζει να επισημανθεί πως εμφανίζονται σημαντικές διαφορές μεταξύ των ποσοστών νεαρών γυναικών και ανδρών της κατηγορίας NEET. Ενδεικτικά το 2022, στην κατηγορία αυτή υπαγόταν το 13,1% των νέων γυναικών ηλικίας 15–29 ετών στην Ε.Ε, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό μεταξύ των νέων ανδρών ήταν 10,5%. Τα χαμηλότερα ποσοστά NEET για τις νέες γυναίκες και τους νέους άνδρες καταγράφηκαν στην Ολλανδία: 3,8% για τους νέους άνδρες και 4,6% για τις νέες γυναίκες. Την ίδια στιγμή το υψηλότερο ποσοστό NEET για τους άνδρες καταγράφηκε στην Ιταλία (17,7%), ενώ το υψηλότερο για τις γυναίκες καταγράφηκε στη Ρουμανία (25,4%). Παράλληλα, τα ποσοστά των νέων γυναικών NEET εμφανίζονται να είναι αισθητά χαμηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά των ανδρών σε χώρες όπως το Λουξεμβούργο (6,9% γυναίκες έναντι 7,9% άνδρες), η Φινλανδία (8,8% έναντι 10,3%), το Βέλγιο (9,1% έναντι 9,3%) και η Εσθονία (9,2% έναντι 11,9%).

## **2.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής**

Αναμφίβολα, η μείωση του ποσοστού νέων ηλικίας 15-29 ετών που ανήκουν στην ομάδα των Neets, βρίσκονται δηλαδή εκτός Εκπαίδευσης ή Κατάρτισης ή Απασχόλησης αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα ο δείκτης - στόχος που η Ε.Ε επιδιώκει, είναι η μείωση του ποσοστού των νέων NEET σε 9% το 2030, επιδίωξη που απαιτεί σειρά άμεσων και δραστικών πρωτοβουλιών και μεταρρυθμίσεων. Όπως άλλωστε προαναφέρθηκε, το πρόβλημα των Neets αποτελεί μια σύγχρονη μορφή κοινωνικής παθογένειας και αποκλεισμού που απασχολεί ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση και διαμορφώνει εξαιρετικά αρνητικούς όρους για την ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Υπό την έννοια αυτή είναι εξαιρετικά κρίσιμο να αλλάξει το τοπίο και οι νέοι άνθρωποι να μην αποκλείονται από βασικές θεσμικές περιοχές της κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας, ούτε να αποστερούνται βασικών δικαιωμάτων τους. Ωστόσο το πρόβλημα των Neets δεν μπορεί να ιδωθεί μεμονωμένα και αποσπασματικά αλλά να συνδεθεί με όλο το πλαίσιο πολιτικών που αναπτύσσονται εδώ και χρόνια στην Ε.Ε και αποτελούν ουσιαστικά το

«Ευρωπαϊκό κεκτημένο» το οποίο παρά τις αδυναμίες του, σε επίπεδο παγκοσμιοποίησης συνιστά μια - έστω και συγκρατημένα - αισιόδοξη παρακαταθήκη.

Συγκεκριμένα το άρθρο 3, παράγραφος 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και τα άρθρα 19 και 145 έως 161 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) όπως και ο τίτλος ΙΙΙ του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελούν ένα σταθερό νομικό πλαίσιο πάνω στο οποίο κατοχυρώνονται βασικά και θεμελιώδη δικαιώματα με στόχο την ίση και κοινωνικά δίκαιη μεταχείριση. Ειδικότερα εντός του εν λόγω θεσμικού πλαισίου, στρατηγικός στόχος είναι η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, στόχος που συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ειδικούς στόχους της κοινωνικής αλλά και εκπαιδευτικής πολιτικής της ΕΕ και των κρατών μελών της.

Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» εισήγαγε έναν νέο κοινό στόχο για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού: **τη μείωση του αριθμού των Ευρωπαίων που διαβιούν κάτω από το εθνικό όριο φτώχειας κατά 25% και την έξοδο 20 εκατομμυρίων ανθρώπων από τη φτώχεια.** Ο στόχος αυτός δεν επιτεύχθηκε και, τον Μάρτιο του 2021, η Επιτροπή συμπεριέλαβε έναν νέο πρωταρχικό στόχο για τη μείωση του αριθμού των ατόμων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας κατά τουλάχιστον 15 εκατομμύρια (συμπεριλαμβανομένων τουλάχιστον 5 εκατομμυρίων παιδιών) έως το 2030 στο σχέδιο δράσης για τον Ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων. Οι σχετικοί εθνικοί στόχοι παρουσιάστηκαν τον Ιούνιο του 2022. Ειδικότερα, η Επιτροπή δρομολόγησε τον Δεκέμβριο του 2010 την Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ως μία από τις επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες για τη στρατηγική «Ευρώπη 2020», σε συνδυασμό με μια σειρά από σημαντικές πρωτοβουλίες, όπως η αξιολόγηση των στρατηγικών για την ενεργητική ένταξη σε εθνικό επίπεδο και η Λευκή Βίβλος για τις συντάξεις. Με την ανακοίνωσή της, τον Φεβρουάριο του 2013, υπό τον τίτλο «Στοχεύοντας στις κοινωνικές επενδύσεις για την ανάπτυξη και τη συνοχή – συμπεριλαμβανομένης της εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου 2014-2020», η Επιτροπή

παρότρυνε τα κράτη μέλη προκειμένου να δώσουν προτεραιότητα στις κοινωνικές επενδύσεις προς όφελος των πολιτών, και ειδικότερα των παιδιών, με στόχο να σπάσει ο κύκλος της ανισότητας. Μετά τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, το 2010, το 2013, έπειτα από εκκλήσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου, η Επιτροπή παρουσίασε πρόταση για την ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης στη διακυβέρνηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Βασική συνιστώσα είναι ο πίνακας αποτελεσμάτων **που είναι ένα σύνολο δεικτών, συμπεριλαμβανομένων δεικτών για την εισοδηματική ανισότητα, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, το ποσοστό κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, το ποσοστό των νέων που βρίσκονται Εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης και τον αντίκτυπο που οι κοινωνικές παροχές έχουν στη μείωση της φτώχειας.**

Η συνιστώσα για την απασχόληση και την κοινωνική καινοτομία του EKT+ παρέχει χρηματοδότηση σε επίπεδο ΕΕ για τον εκσυγχρονισμό των πολιτικών απασχόλησης και των κοινωνικών πολιτικών με στόχο τη διασφάλιση επαρκούς και αξιοπρεπούς κοινωνικής προστασίας, την προώθηση βιώσιμης απασχόλησης υψηλής ποιότητας, και την καταπολέμηση των διακρίσεων, του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας. Ειδικότερα το ΤΕΒΑ συστάθηκε τον Μάρτιο του 2014 με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 223/2014. Το Ταμείο στηρίζει τις δράσεις των κρατών μελών για την παροχή υλικής συνδρομής υπέρ των απόρων, σε συνδυασμό με μέτρα κοινωνικής ένταξης. Το 2020 και το 2021, το ΤΕΒΑ τροποποιήθηκε στο πλαίσιο της δέσμης μέτρων της πρωτοβουλίας επενδύσεων για την αντιμετώπιση του κορονοϊού ενώ ευθυγραμμίστηκε με τη συνδρομή στην ανάκαμψη για τη συνοχή και τις περιοχές της Ευρώπης (REACT-EU) με σκοπό τη διάθεση πρόσθετων πόρων για τα έτη 2020, 2021 και 2022.

Τον Σεπτέμβριο του 2020, θεσπίστηκε το Ευρωπαϊκό μέσο προσωρινής στήριξης για τον μετριασμό των κινδύνων ανεργίας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης (SURE) προκειμένου να στηριχθούν τα κράτη μέλη στις προσπάθειές τους να αντιμετωπίσουν την πανδημία COVID-19 και να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας και τα εισοδήματα, ιδίως μέσω συστημάτων μειωμένου ωραρίου εργασίας. Έως την ημερομηνία λήξης του, στις 31 Δεκεμβρίου 2022, είχε

χορηγήσει 98,4 δισ. EUR σε δάνεια αντιστήριξης στα κράτη μέλη. Ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ) τέθηκε σε ισχύ τον Φεβρουάριο του 2021 με στόχο την παροχή χρηματοδότησης ύψους έως και 723,8 δισεκατομμυρίων EUR έως το τέλος του 2026 για τον μετριασμό των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης COVID-19. Τα μέτρα της ΕΕ επικεντρώνονται συχνά στους νέους. Το 2012, όντας αντιμέτωπη με υψηλό αριθμό άνεργων νέων, η Επιτροπή πρότεινε μια συστάδα μέτρων για την απασχόληση των νέων, η οποία συνοδεύτηκε το 2013 από τις Εγγυήσεις για τη νεολαία. Μια άλλη πρωτοβουλία για τη δημιουργία νέων ευκαιριών για τους νέους ήταν το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης το οποίο δημιουργήθηκε από την Επιτροπή τον Δεκέμβριο του 2016. Ειδικότερα για την αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19 και των δυσανάλογων επιπτώσεων της στους νέους, η Επιτροπή πρότεινε τη δέσμη μέτρων για τη στήριξη της απασχόλησης των νέων, η οποία περιλάμβανε σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με ενίσχυση των Εγγυήσεων για τη νεολαία (Γέφυρα προς την απασχόληση). Παράλληλα η Επιτροπή δρομολόγησε μια νέα πρωτοβουλία πρακτικής άσκησης στο πλαίσιο του EKT + με την ονομασία ALMA (Aim, Learn, Master, Achieve) με στόχο να προσεγγίσει ευάλωτους νέους Ευρωπαίους που δεν βρίσκονται σε κανενός είδους απασχόληση, εκπαίδευση ή κατάρτιση, με σκοπό να τους βοηθήσει να βρουν θέση στην αγορά εργασίας.

### **2.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής**

Στην Ελλάδα το πρόβλημα της ανεργίας και ειδικότερα της ανεργίας των Νέων είναι εξαιρετικά μεγάλο και δισεπίλυτο. Παράλληλα το φαινόμενο των Neets παραμένει εξαιρετικά προβληματικό αφού η χώρα καταλαμβάνει σύμφωνα με τα πρόσφατα στοιχεία της Eurostat την 3<sup>η</sup> θέση στην Ε.Ε. Είναι σαφές πως ιδίως την περίοδο της κρίσης τα ποσοστά των Neets αυξήθηκαν κατά 50% και το ποσοστό των συγκεκριμένων νέων, φθάνοντας –σύμφωνα με τη Eurostat– το 29,5% το 2014, ήταν το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ, με την Ιταλία (27,4%) να έπεται. Επιχειρώντας να συνδέσουμε το φαινόμενο της κοινωνικής ευπάθειας των Νέων και ειδικότερα των ανθρώπων που βρίσκονται εκτός βασικών θεσμικών περιοχών της κοινωνικής ζωής (απασχόληση,



εκπαίδευση, κατάρτιση) με τις γενικότερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της χώρας μας θα μπορούσαμε να επισημάνουμε τα εξής:

Η Ελληνική κοινωνία παρά τη σημαντικότητα του προβλήματος δεν φαίνεται μέχρι σήμερα να έχει αντιληφθεί το μέγεθος και την αρνητική δυναμική του εν λόγω φαινομένου. Κι αυτό γιατί η Ελληνική οικογένεια λειτουργεί ως ένα άτυπο δίκτυο κοινωνικής προστασίας που απορροφά σημαντικό μέρος των προβλημάτων που οι νέοι άνθρωποι αντιμετωπίζουν. Υπό την έννοια αυτή οι συνέπειες από την έλλειψη ή την ανεπάρκεια θεσμών, πολιτικών και πρακτικών κοινωνικής προστασίας γίνονται αντικείμενο διαχείρισης από την οικογένεια η οποία προσφέρει στέγη, διατροφή, εισόδημα με προνομιακούς όρους στα μέλη της. Παράλληλα στην Ελλάδα, διακρίνουμε στο φάσμα του κοινωνικού αποκλεισμού νέους και νέες που είναι υπερ-εκπαιδευμένοι, γεγονός που εξηγεί και την υπερ-μετανάστευσή τους στο εξωτερικό. Παράλληλα, σύμφωνα και με έρευνα του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ, το ΚΕΑΔΙΚ του Πανεπιστημίου Κρήτης και την GPO (2013), έρευνα που επαναλήφθηκε<sup>8</sup> με ακόμα περισσότερες διαστάσεις τα επόμενα χρόνια επισημαίνονται τα εξής:

- Στη «γενιά» αυτή υπερτερούν οι γυναίκες (54%) έναντι των ανδρών (46%).
- Το 41% προέρχεται από οικογένειες με εισόδημα κάτω από 1.000 ευρώ, ενώ το 11% από οικογένειες με εισόδημα έως 1.500 ευρώ.
- Το υψηλότερο ποσοστό τους εντοπίζεται στα νησιά του νοτίου Αιγαίου, τη Στερεά Ελλάδα και τα νησιά του Ιονίου.
- Το 66,2% έχει εργαστεί στο παρελθόν κυρίως στον τριτογενή τομέα (παροχή υπηρεσιών), ενώ το 26,2% βρίσκεται σε καθεστώς μακροχρόνιας ανεργίας. Το 75% δεν έχει παρακολουθήσει κανένα πρόγραμμα κατάρτισης.
- Το 42,9% έχει εγκαταλείψει πρόωρα το σχολείο κυρίως για οικονομικούς λόγους.

---

<sup>8</sup> Βλ. Παπαδάκης, Ν. Κυρίδης, Α. Φωτόπουλος, Ν. (2016) *Νέα Γενιά και Neets στην Ελλάδα της κρίσης. Οι επείγουσες διαστάσεις του προβλήματος Έρευνα και Ολοκληρωμένη Παρέμβαση*, Αθήνα: Σιδέρης. Βλ. επίσης, το, Παπαδάκης, Ν., Δρακάκη, Μ. Σαριδάκη, Σ., (2021), *Ο Βαθμός απεργισίας*, Αθήνα: Σιδέρης.

- Το 83,3% βρίσκεται σε αναζήτηση εργασίας.
- Το 96,6% θεωρεί ότι ο ρόλος του κράτους είναι να προστατεύει όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως κόστους και περίπου 8 στους 10 ( 78,4%) ανησυχεί για το ότι η έλλειψη κοινωνικών δαπανών δεν θα τους επιτρέψει να εξέλθουν από την κατάσταση αυτή.
- Το άγχος αποτελεί για το 54,6% ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα για τη ψυχοσωματική τους κατάσταση ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των Neets έχουν γυρίσει την πλάτη τους σε κάθε μορφή συλλογικότητας

Είναι σαφές πως στην Ελλάδα το πρόβλημα των Neets συνδέεται ευθέως με την ευρύτερη κοινωνική παθολογία που χαρακτηρίζει τις πολιτικές για τη στήριξη των νέων ανθρώπων. Αναμφίβολα το πρόβλημα δεν έχει μόνο ποσοτικές διαστάσεις αλλά κυρίως ποιοτικές οι οποίες το προσδιορίζουν με τρόπο αποφασιστικό. Σε μια χώρα που πλήττεται ήδη από το «δημογραφικό έλλειμμα» και από τη φυγή των υπερ – εκπαιδευμένων, αναπτύσσεται ήδη ο κίνδυνος διόγκωσης μιας νέας γενιάς κοινωνικά αποκλεισμένων, νεόπτωχων και κοινωνικά εξαθλιωμένων οι οποίοι εγκλωβίζονται σε ένα ιδιότυπο καθεστώς κοινωνικής ανενέργειας. Είναι σαφές πως απαιτούνται άμεσα κύρια αλλά και συνοδευτικά μέτρα και πολιτικές ενίσχυσης των νέων οι οποίοι πλήττονται από τη φτώχεια, την κοινωνική ευπάθεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό αν θέλουμε να αναπτυχθεί μια ουσιαστική δυναμική ανάταξης και επαναπροσδιορισμού.

## 2.4. Συνοδευτικά μέτρα

### 2.4.1. Καλές πρακτικές

#### Γαλλία

*Distribution of free food parcels to students in the Nouvelle-Aquitaine region*

*France*

*Χρηματοδότηση: Διαχειριστική αρχή FEAD, ESF, National government funding: Nouvelle-Aquitaine region of France & Other: daily food product collections in supermarkets and stock from the National Food Collection (dry products)*

Κατά τη διάρκεια της πανδημικής κρίσης Covid-19, το Μάρτιο του 2020 στην περιοχή Nouvelle-Aquitaine το Centre for Regional Universities and Schools (CROUS) εφάρμοσε ένα πρόγραμμα παροχής τροφίμων σε φοιτητές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η στήριξη αφορούσε ένα πακέτο 8 κιλών σε φοιτητές με φρέσκα φρούτα, τυποποιημένα προϊόντα και είδη υγιεινής. Το πρόγραμμα αρχικά απευθυνόταν σε φοιτητές πανεπιστημίου αλλά λόγω της επιμήκυνσης της κρίσης επεκτάθηκε σε νέους και νέες ηλικίας 15-30 ετών. Σκοπός του ήταν η ενίσχυση των κοινωνικά ευπαθών φοιτητών και νέων σε μια περίοδο που η πανδημική κρίση ενέτεινε τις συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού. Η δράση αυτή μετασχηματίστηκε σε ένα νέο σχήμα (Regional Union of Social Centres of Nouvelle-Aquitaine & National Union for Young People's Housing) & παροχής συνοδευτικών μέτρων το οποίο ονομάστηκε 'Rebound for youth' και αποτελώντας μια ουσιαστική πρωτοβουλία για τη δημιουργία μιας τράπεζας τροφίμων και ενός ευρύτερου μηχανισμού άμεσης κοινωνικής στήριξης των νέων της ευρύτερης περιοχής.

## Λιθουανία

*Provision of accompanying measures to FEAD end-recipients*

*Lithuania*

*Χρηματοδότηση: Διαχειριστική αρχή FEAD*

Στη Λιθουανία εφαρμόστηκε ένα πρόγραμμα παροχής συνοδευτικών μέτρων το οποίο περιλάμβανε την παροχή τροφίμων με στόχο την αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και την ενδυνάμωση της κοινωνικής ένταξης ιδίως των κοινωνικά ευπαθών. Το πρόγραμμα εκτός από την παροχή φαγητού περιλάμβανε ατομική συμβουλευτική σε προερχόμενους από κοινωνικά ευπαθείς και αποκλεισμένες ομάδες (πολυμελείς οικογένειες, μονογονεϊκές οικογένειες, οικογένειες σε κρίση, χαμηλόμισθοι, χρήστες ουσιών, και ψυχοτρόπων, μακροχρόνια άνεργοι) με στόχο την ενίσχυσή τους αλλά και την

έλξη ατόμων από συγκεκριμένες ομάδες με ευπαθή χαρακτηριστικά. Η δράση γνώρισε σημαντική απήχηση και είναι σημαντικό να επισημανθεί πως η πλειονότητα των τελικών δικαιούχων αφορούσε νέους 19-30 ετών.

#### **2.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες (αποτελέσματα έρευνας πεδίου )**

Πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συνεντεύξεις με νέους απόρους δικαιούχων του ΤΕΒΑ . Όλοι είναι άνδρες, άνεργοι, διαμένοντες σε Δήμο των Νοτίων Προαστίων της Αθήνας. Όλοι είναι απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης και γνώριζαν για τα συνοδευτικά μέτρα αλλά δεν είχαν μπει στη διαδικασία να τα χρησιμοποιήσουν λόγω άλλων προτεραιοτήτων στη ζωή και την καθημερινότητά τους. Παρ' όλα αυτά τα κυριότερα μέτρα που θεώρησαν ως σημαντικά είναι η ψυχοκοινωνική στήριξη, η συμβουλευτική για την απασχόληση και η ψυχαγωγία. Θεμελιώδες, ωστόσο, μέλημα, που αναδείχθηκε από όλους είναι η δικτύωση. Θεωρούν δηλαδή **ότι αφενός τα μέτρα δεν πρέπει να συμπίπτουν με αυτά που τρέχουν ήδη οι Δήμοι και αφετέρου είναι απαραίτητο οι υπηρεσίες να συνδέονται μεταξύ τους ώστε να έχουν τη δυνατότητα παρακολούθησης και καταγραφής της πορείας των δυνητικώς ωφελουμένων.** Η διάσταση αυτή τονίστηκε και από άλλες κοινωνικές κατηγορίες, ωστόσο, η παρούσα θεωρεί ότι η διασύνδεση των υπηρεσιών θα κάνει πιο αποτελεσματικά τα μέτρα, θα μειώσει τη συμπλοκότητα και θα διευκολύνει την υιοθέτηση καλών πρακτικών τόσο από άλλες υπηρεσίες όσο και Δήμους.

#### **2.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων**

Επιχειρώντας να συμπυκνώσουμε προτάσεις συνοδευτικών μέτρων με στόχο την αντιμετώπιση των φαινομένων της ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού των νέων και την υποστήριξη της κοινωνικής τους ένταξης στην ελληνική κοινωνία, πέρα από τις όποιες καλές πρακτικές που μέχρι σήμερα

έχουν επισημανθεί προτάσσουμε μια δέσμη συνοδευτικών μέτρων και παρεμβάσεων που κρίνονται επωφελείς και εποικοδομητικές. Οι προτάσεις αυτές προκύπτουν από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, την προτεραιοποίηση της πολιτικής της Ε.Ε. για τη συγκεκριμένη ομάδα στόχο, τις αδυναμίες και τα κενά των υφιστάμενων εθνικών μέτρων και πολιτικών, τις καλές πρακτικές που εντοπίστηκαν, αλλά και τις εκφρασμένες ανάγκες των ιδίων των ωφελουμένων, όπως αναδείχτηκαν από τη μικρής κλίμακας πιλοτική έρευνα πεδίου:

**Συγκεκριμένα προτείνονται:**

- **Διευκόλυνση της πρόσβασης σε υπηρεσίες στήριξης της δυνατότητας στέγασης** (π.χ επιδότηση ενοικίου) με στόχο την αυτόνομη διαμονή
- **Παροχή προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης** (αρχικής και συνεχιζόμενης) για νέους και νέες 16-33 ετών, συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού με στόχο την καθοδήγηση, την άμεση ένταξη ή την ανακατεύθυνση στην αγορά εργασίας.
- **Παροχή προγραμμάτων «πρακτικής άσκησης» ή «μαθητείας» σε επιχειρήσεις** (δημόσιες και ιδιωτικές) και οργανισμούς (κοινωνικούς και τοπικούς) με στόχο την επαγγελματική ενδυνάμωση και προοπτική στην άσκηση ενός επαγγέλματος.
- **Παροχή προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής υποστήριξης** των νέων με στόχο την αντιμετώπιση και τη διαχείριση του άγχους και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους.
- **Παροχή υπηρεσιών ενίσχυσης της συμμετοχής τους σε αθλητικές, ψυχαγωγικές και πολιτιστικές δραστηριότητες**, με σκοπό τη δημιουργική του ενασχόληση και την ένταξή τους σε ευρύτερα πεδία κοινωνικών σχέσεων.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ/ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

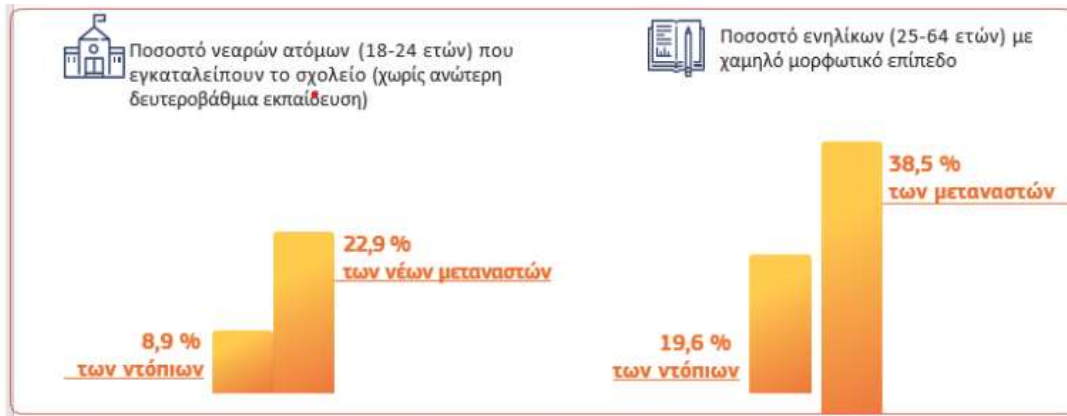
### 3.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία, την 1<sup>η</sup> Ιανουαρίου 2022 ζούσαν περίπου 38 εκατ. κάτοικοι που έχουν γεννηθεί εκτός της ΕΕ (περίπου το 8,5 % του πληθυσμού της ΕΕ), ενώ 23,8 εκατ. ήταν πολίτες τρίτων χωρών (περίπου 5,3 του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ<sup>9</sup>. Μολονότι το ποσοστό των κατοίκων που γεννήθηκαν εκτός της ΕΕ έχει αυξηθεί συνολικά τα τελευταία χρόνια, εξακολουθεί να διαφέρει από το ένα κράτος μέλος στο άλλο. Βρίσκεται γύρω στο 10 % ή και περισσότερο στη Σουηδία, την Εσθονία, το Λουξεμβούργο, την Κροατία, τη Λετονία, την Αυστρία, τη Μάλτα και τη Γερμανία, ενώ είναι χαμηλότερο του 3 % στην Τσεχία, την Ουγγαρία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, την Πολωνία και τη Σλοβακία. Πάνω από το ένα τέταρτο των μεταναστών είναι άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Οι μετανάστες αυτοί προσφέρουν πόρους, φιλοδοξίες και κίνητρα, αλλά συχνά δεν είναι σε θέση να αξιοποιήσουν τις δεξιότητές τους. Σχεδόν το 40 % είναι υπερ-ειδικευμένοι για την εργασία που εκτελούν. Ταυτόχρονα, σχεδόν το ένα πέμπτο των μεταναστών έχουν ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και χρειάζονται περαιτέρω υποστήριξη (European Commission, 2020).

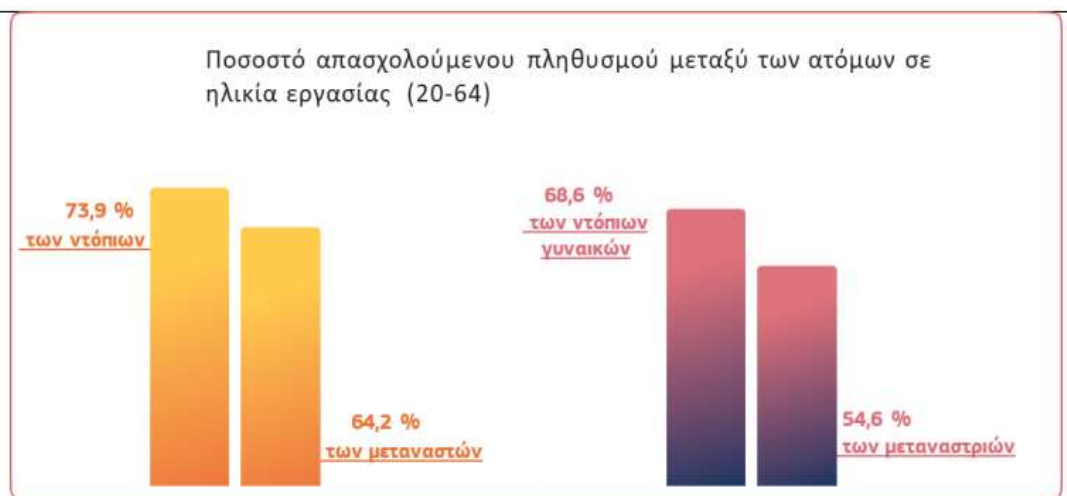
**Στην ΕΕ, άτομα με μεταναστευτικό υπόβαθρο αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, αφού συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν διακρίσεις και εμπόδια στην πρόσβαση στην εκπαίδευση, την απασχόληση, υγειονομική περίθαλψη και στέγαση (βλέπε Διαγράμματα 11 και 12).**

---

<sup>9</sup> <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index>.



Διάγραμμα 11 : Μετανάστες και πρόσβαση στην εκπαίδευση. Πηγή: European Commission, 2020



Διάγραμμα 12 : Οι μετανάστες αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο βαθμό ευαλωτότητας στους τομείς της απασχόλησης, της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της στέγασης. Πηγή: European Commission, 2020.

Επιπροσθέτως, οι νέοι μετανάστες (18-24 ετών) που γεννήθηκαν εκτός της ΕΕ έχουν περισσότερες πιθανότητες (21 %) από ό,τι ο αντίστοιχος γηγενής πληθυσμός (12,5 %) να βρίσκονται «εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης», γεγονός που ίσχυε ιδίως για τα κορίτσια και τις νεαρές γυναίκες που ήταν μετανάστριες (25,9 %). Τέλος, οι υγειονομικές ανάγκες των μεταναστών είναι πολύ πιθανότερο να μην ικανοποιούνται, γεγονός που σχετίζεται με διάφορους παράγοντες, όπως: περιορισμένη ή καθόλου πρόσβαση σε ασφάλιση υγείας (σε ορισμένες χώρες) ανάλογα με το καθεστώς παραμονής, έλλειψη γνώσης για τον τρόπο πρόσβασης σε υπηρεσίες, έλλειψη οικονομικών πόρων, συγκέντρωση μεταναστών σε ορισμένες μειονεκτικές περιοχές με μειωμένη πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας, γλωσσικοί φραγμοί και μη προσαρμογή των εθνικών συστημάτων στις ειδικές ανάγκες των μεταναστών.

### 3.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής

Αν και οι πολιτικές για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών/προσφύγων παραμένουν κατά κύριο λόγο στην ευθύνη των κρατών μελών, η ΕΕ διαδραματίζει έναν υποστηρικτικό ρόλο μέσω της χρηματοδότησης, της ανάπτυξης καθοδήγησης και της προώθησης σχετικών εταιρικών σχέσεων. Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν δύο βασικά πλαίσια πολιτικής της ΕΕ για τους μετανάστες/πρόσφυγες.

Το πρώτο είναι το **Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο**<sup>10</sup> (Σεπτέμβριος 2020). Αυτό αποτελεί μια σειρά νομοθετικών προτάσεων, σε μια προσπάθεια να ξεπεραστεί το πολιτικό αδιέξοδο που κυριαρχεί στις μεταναστευτικές πολιτικές της ΕΕ τα τελευταία χρόνια. Το Σύμφωνο επιδιώκει να αντιμετωπίσει διάφορα ζητήματα που απαιτούνται για μια συνολική ευρωπαϊκή προσέγγιση στη μετανάστευση, ωστόσο έχει επικριθεί από

---

<sup>10</sup> Πηγή: New Pact on Migration and Asylum includes integration measures όπως υπάρχει στο <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/new-pact-on-migration-and-asylum-includes-integration-measures>, τελευταία ανάκτηση 20/7/2023.



διάφορους παράγοντες για την εστίασή του στην αποτροπή και τις επιστροφές (Common Ground and International Rescue Committee, 2021). Αν και το Σύμφωνο δεν προσφέρει νομοθετικές προτάσεις για την ένταξη καθαυτές, καθορίζει δύο βασικές δεσμεύσεις στον τομέα της ένταξης: 1) Την υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου δράσης για την ένταξη και την ένταξη (βλ. σημείο παρακάτω). 2) Την εφαρμογή της ανανεωμένης ευρωπαϊκής εταιρικής σχέσης για την ένταξη με κοινωνικούς και οικονομικούς εταίρους και την εξέταση της επέκτασης της μελλοντικής συνεργασίας στον τομέα της μετανάστευσης εργατικού δυναμικού.

Το δεύτερο είναι το **Σχέδιο δράσης της ΕΕ για την ενσωμάτωση και την ένταξη (2021-2027)**<sup>11</sup>, που αποτελεί ένα μέρος της προσέγγισης της ΕΕ για τη μετανάστευση που προτείνεται στο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο. Οι κύριες δράσεις προτείνονται είναι οι ακόλουθες: 1) Συμπεριληπτική εκπαίδευση και κατάρτιση από την πρώιμη παιδική ηλικία έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση, με επίκεντρο την ταχεία αναγνώριση των προσόντων και δεξιοτήτων και την εκμάθηση γλωσσών των χωρών υποδοχής. 2) βελτίωση των ευκαιριών απασχόλησης και της αναγνώρισης δεξιοτήτων ώστε να εκτιμηθεί πλήρως η συνεισφορά των κοινοτήτων μεταναστών και ειδικότερα των γυναικών. 3) ειδική χρηματοδότηση της ΕΕ για την προώθηση της πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας για άτομα που γεννήθηκαν εκτός ΕΕ και ευκαιρίες για τα κράτη μέλη να ανταλλάξουν βέλτιστες πρακτικές. 4) Πρόσβαση σε επαρκή και οικονομικά προσιτή στέγαση και δημιουργία πλατφορμών για την ανταλλαγή εμπειριών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο για την καταπολέμηση των διακρίσεων στην αγορά κατοικίας και του στεγαστικού διαχωρισμού.

Για την υποστήριξη των προσπαθειών ένταξης σε αυτούς τους τομείς, το σχέδιο δράσης υπογραμμίζει τη σημασία της εταιρικότητας και προωθεί τη συμμετοχή των προσφύγων και των μεταναστών στη διαδικασία χάραξης πολιτικής. Η Επιτροπή υποστηρίζει τα κράτη μέλη μέσω χρηματοδότησης,

---

<sup>11</sup> Βλ. ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Σχέδιο δράσης για την ενσωμάτωση και την ένταξη για την περίοδο 2021-2027 όπως υπάρχει στο [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758\\_9](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758_9) (τελευταία ανάκτηση 18/7/2023)

καθοδήγησης, συντονισμού και παρακολούθησης. Αν και είναι ένα μη νομοθετικό μέσο, αποτελεί μέρος της απάντησης της ΕΕ στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που συνδέονται με τη μετανάστευση που παρουσιάζεται στο Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο και διαρκεί την ίδια περίοδο με το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο (ΠΔΠ) (Multiannual Financial Framework) για καλύτερη ευθυγράμμιση μεταξύ χρηματοδότησης και πολιτικής.

Ενώ το ΠΔΠ 2021-2027 έχει ήδη ξεκινήσει, τα κεφάλαια που ανακοινώθηκαν στο πλαίσιο της προηγούμενης περιόδου ΠΔΠ 2014-2020 εξακολουθούν να υλοποιούνται. Αυτή την περίοδο τα Κ.Μ. προετοιμάζουν τα εθνικά τους προγράμματα στο πλαίσιο των διαφόρων ταμείων της ΕΕ για την περίοδο 2021-2027. Κατά την τρέχουσα περίοδο, τα Ευρωπαϊκά ταμεία έχουν εξορθολογιστεί ώστε η χρηματοδότηση να είναι πιο άμεσα διαθέσιμη. Επιπλέον, η λεγόμενη αρχή της εταιρικής σχέσης - ή η ώθηση για τη συμμετοχή των περιφερειακών και τοπικών αρχών, καθώς και της κοινωνίας των πολιτών στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών - έχει ενισχυθεί. Τα πιο σχετικά διαθέσιμα χρηματοδοτικά μέσα για τις πολιτικές ένταξης των μεταναστών/προσφύγων παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 13.



**Διάγραμμα 13 :** Τα Ευρωπαϊκά Ταμεία για την Ένταξη, 2021-27. Πηγή: [EU funds for migrant integration 2021-2027 | European Website on Integration \(europa.eu\)](#)

**Το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (AMIF)**, για την περίοδο 2021-2027, ανέρχεται σε 9,9 δισεκατομμύρια ευρώ, έναντι 3,137 δισεκατομμυρίων ευρώ την προηγούμενη περίοδο 2014-2020. Το AMIF συμβάλλει στην ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής ασύλου, στην ανάπτυξη της νόμιμης μετανάστευσης σύμφωνα με τις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες των χωρών της ΕΕ, στην υποστήριξη της ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών και στην αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης. Η διαχείριση της χρηματοδότησης γίνεται κυρίως μέσω εθνικών προγραμμάτων των χωρών της ΕΕ που καλύπτουν τις συγκεκριμένες ανάγκες τους. Επιπλέον, σε μια νέα προσπάθεια συμμετοχής των τοπικών αρχών, μπορεί επίσης να διατεθεί χρηματοδότηση σε τοπικές και περιφερειακές αρχές που εφαρμόζουν μέτρα στήριξης της ένταξης. Από την άλλη πλευρά, το τμήμα του ταμείου που διαχειρίζεται άμεσα η ΕΚ επιτρέπει τη χρηματοδότηση διακρατικών έργων.

**Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο Plus (ΕΚΤ+)**, με συνολικό προϋπολογισμό 99,3 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2021-2027, είναι το κύριο μέσο επένδυσης της ΕΕ για την οικοδόμηση μιας πιο κοινωνικής και χωρίς αποκλεισμούς Ευρώπης. Αποτελεί βασική πηγή χρηματοδότησης για μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες πρωτοβουλίες ένταξης που δημιουργούνται για τη στήριξη της απασχόλησης και τη συμβολή σε μια δίκαιη και κοινωνικά χωρίς αποκλεισμούς κοινωνία. Το ΕΚΤ+ είναι σημαντικό για την κοινωνική ένταξη, καθώς οι χώρες της ΕΕ πρέπει να διαθέσουν τουλάχιστον το 25% των πόρων τους για την προώθηση τέτοιου είδους πολιτικών. Ειδικότερα, το σκέλος της Απασχόλησης και της Κοινωνικής Καινοτομίας (EaSI) του ταμείου προωθεί την κοινωνική προστασία και ένταξη, δίκαιες συνθήκες εργασίας και βελτιωμένη πρόσβαση και κινητικότητα στην αγορά εργασίας.

Άλλα ταμεία και προγράμματα που υποστηρίζουν την ένταξη το 2021-2027, είναι:

- **Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)**, που υποστηρίζει την αποτελεσματική και χωρίς αποκλεισμούς απασχόληση, την εκπαίδευση, την ανάπτυξη δεξιοτήτων, την κοινωνική ένταξη και την ίση πρόσβαση στην

υγειονομική περίθαλψη μέσω ειδικών εθνικών ή περιφερειακών προγραμμάτων.

- **Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)** είναι αφιερωμένο στην ισόρροπη ανάπτυξη των αγροτικών οικονομιών και κοινοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας και διατήρησης της απασχόλησης.
- **Το πρόγραμμα Πολίτες, Ισότητα, Δικαιώματα και Αξίες (CERV)** αναγνωρίζει τη σημασία της χρηματοδότησης για την προστασία των βασικών αξιών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ, για την υποστήριξη των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και για τη διατήρηση ανοιχτών, δημοκρατικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών.
- **Το πρόγραμμα Erasmus+** υποστηρίζει την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό στην Ευρώπη. Το συνολικό του ταμείο έχει διπλασιαστεί την περίοδο 2021-2027 και η στήριξη θα επικεντρωθεί στην κοινωνική ένταξη, στις πράσινες και ψηφιακές μεταβάσεις και στην προώθηση της συμμετοχής των νέων στη δημοκρατική ζωή.]
- **Το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης (ESC)** υποστηρίζει τους νέους να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές προκλήσεις μέσω του εθελοντισμού ή με τη δημιουργία των δικών τους προγραμμάτων αλληλεγγύης. Βασική εστίαση είναι η προώθηση της ένταξης και της διαφορετικότητας<sup>12</sup>.

### 3.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής

Το εθνικό πλαίσιο πολιτικής για την ένταξη των μεταναστών/προσφύγων καθορίζεται από ένα διακηρυκτικό κείμενο αρχών πολιτικής του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, που φέρει τον τίτλο «Εθνική Στρατηγική για την

---

<sup>12</sup> [EU funds for migrant integration 2021-2027 | European Website on Integration \(europa.eu\)](https://european-council.europa.eu/media/en/press-communications/infographic/infographic_eu_funds_for_migrant_integration_2021-2027.pdf)

Ένταξη, 2021<sup>13</sup>, και από μια σειρά προγραμμάτων και δράσεων κοινωνικής ένταξης.

Αναφορικά με το πρώτο, η **Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη 2021**, θέτει ως στρατηγικό στόχο την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με παράλληλη δημιουργία θέσεων εργασίας σε κρίσιμους τομείς της ελληνικής οικονομίας και αύξηση του ΑΕΠ, ώστε να επωφελούνται Έλληνες και πρόσφυγες. Απευθύνεται τόσο στους αιτούντες άσυλο όσο και στους αναγνωρισμένους δικαιούχους διεθνούς προστασίας, είναι εναρμονισμένη με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο και περιλαμβάνει τέσσερις βασικούς πυλώνες: **1)** Προ-ένταξη των αιτούντων άσυλο για την ομαλή μετάβαση των ενηλίκων στην επαγγελματική ζωή και των ανηλίκων από την άτυπη στην τυπική εκπαίδευση, χωρίς διακρίσεις. Προάσπιση δικαιωμάτων και προώθηση του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής και του Κράτους Δικαίου. Πρόληψη και αποτελεσματική προστασία από κάθε μορφή βίας· **2)** κοινωνική ένταξη των δικαιούχων διεθνούς προστασίας με ανάπτυξη εντατικών προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης για την διευκόλυνση της πρόσβασης των δικαιούχων στην αγορά εργασίας. Προώθηση του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής· **3)** πρόληψη και αποτελεσματική προστασία από κάθε μορφή βίας, εκμετάλλευσης και κακοποίησης με ενίσχυση των μηχανισμών αναφοράς· **4)** παρακολούθηση και εποπτεία της ενταξιακής πορείας μέσω κοινώς αποδεκτών και συγκρίσιμων δεικτών.

Ως προς την φιλοσοφία της, η Νέα Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη διαπνέεται από την αρχή ότι η **κοινωνική ένταξη επιτυγχάνεται μέσω μιας αμφίδρομης διαδικασίας (two-way integration process)**, η οποία θα πρέπει να υποστηρίζεται από την συνεργασία, τον διάλογο και την ενασχόληση -

---

<sup>13</sup> «Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη» όπως υπάρχει στο <https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2021/12/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%88%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B7-%CE%A4%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BC%CE%B5-%CE%9C%CE%BF%CF%81%CF%86%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7.pdf> (τελευταία ανάκτηση 1/7/2023).

συμμετοχή της κοινωνίας υποδοχής σε όλα τα στάδια (από την υποδοχή μέχρι την ολοκλήρωση της ένταξης). Δεδομένου ότι η υλοποίηση της προηγούμενης Εθνικής Στρατηγικής 2019 παρέμεινε προβληματική, με τις σχετικές δράσεις να χαρακτηρίζονται από ελλείψεις, αποσπασματικότητα και απουσία ενός συνεκτικού σχεδιασμού (Common Ground and International Rescue Committee, 2021), έχει ενδιαφέρον να δει κανείς κατά πόσο η εφαρμογή της νέας στρατηγικής θα καταφέρει να υπερβεί στην πράξη τις παθογένειες του παρελθόντος. Αναφορικά με το δεύτερο, παρακάτω παρουσιάζουμε συνοπτικά τις κύριες υφιστάμενες δράσεις και προγράμματα που αποσκοπούν στην κοινωνική ένταξη των μεταναστών και προσφύγων στη χώρα μας.

### **Στέγαση Αιτούντων Άσυλο σε Καταυλισμούς και Κέντρα Κράτησης**

Το κέντρο βάρους της στεγαστικής και κοινωνικής μέριμνας του Ελληνικού κράτους για τους αιτούντες άσυλο επικεντρώνεται στη στεγαστική φιλοξενία σε μαζικούς χώρους στέγασης που δεν διασφαλίζουν την τήρηση συνθηκών στεγαστικής και υγειονομικής επάρκειας. Οι συνθήκες στεγαστικής διαβίωσης, είτε στα κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης (ΚΥΤ), είτε στους καταυλισμούς της ενδοχώρας έχουν χαρακτηριστεί από έρευνες πεδίου ως στεγαστικά και υγειονομικά ακατάλληλα. Αυτό σημαίνει ότι χαρακτηρίζονται από υπερπληρότητα (overcrowding), κακές υγειονομικές συνθήκες, ακαταλληλότητα για μέσο-μακροπρόθεσμη κατοίκηση και έλλειψη εξειδικευμένων δομών κοινωνικής φροντίδας (Kourachanis, 2018, Amnesty International, 2018).

### **Το Πρόγραμμα ESTIA (2015-2022)**

Στόχος του προγράμματος ESTIA ήταν η διασφάλιση επαρκών συνθηκών στεγαστικής διαβίωσης και κοινωνικής υποστήριξης για τους ωφελούμενούς του, μέσω της μετακίνησής τους από τους καταυλισμούς σε κοινωνικά διαμερίσματα. Εκτός από την επιδότηση της στέγασης, στο πρόγραμμα

συμπεριλαμβανόταν ένα φάσμα συνοδευτικών υπηρεσιών για την εκπλήρωση των διατάξεων της κοινοτικής οδηγίας για τις «επαρκείς συνθήκες υποδοχής». Στις παροχές αυτές συγκαταλεγόταν και οικονομικό βοήθημα (150 – 550 ευρώ ανάλογα με τον αριθμό των μελών της οικογένειας), το οποίο αποσκοπούσε στην κάλυψη των βασικών βιοτικών αναγκών των ωφελούμενων. Στο αρχές του 2021, υλοποιήθηκε η μετάβαση της διαχείρισης του Προγράμματος από την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες στο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Η μετάβαση δεν ήταν ομαλή και η αναθεώρηση των όρων και απαιτήσεων του προγράμματος ανάγκασαν αρκετούς εταίρους υλοποίησης να διακόψουν την υλοποίησή του. Αυτό οδήγησε στην επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης για περίπου 18.500 άτομα, εκ των οποίων τα 10.000 είναι παιδιά και 5.000 είναι εξαιρετικά ευάλωτοι άνθρωποι. Το 2022 το ESTIA σταμάτησε τη λειτουργία της με αποτέλεσμα οι ευάλωτοι αιτούντες άσυλο να οδηγηθούν σε συνθήκες έλλειψης στέγης και στεγαστικής επισφάλειας. Πολλοί από αυτούς επέστρεψαν σε ένα καθεστώς παράτυπης διαμονής πίσω στους καταυλισμούς, ενώ άλλοι ενδεχομένως κατέληξαν σε καταστάσεις έλλειψης στέγης ή ακατάλληλης στέγασης (Κουραχάνης, 2023).

Λίγο μετά το κλείσιμο του ESTIA, τον Δεκέμβριο του 2022, το νεοσύστατο πρόγραμμα «Κάλυψη» ήρθε ως μια νέα εκδοχή προγράμματος κοινωνικής κατοικίας. Το «Κάλυψη» θα αξιοποιήσει ένα μικρό μέρος του στεγαστικού αποθέματος του ESTIA II, ενός προγράμματος δηλαδή στέγασης ευάλωτων αιτούντων άσυλο, προκειμένου να στεγάσει νέου 25-39 ετών ωφελούμενου του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. Σχετικά με το τελευταίο σημείο, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat (2023) στην Ελλάδα βιώνουν ακραία φτώχεια περίπου 830.000 άτομα. Η διαμόρφωση ενός προγράμματος στέγασης 2.500 ωφελούμενων αποτελεί μια ευπρόσδεκτη εξέλιξη, ωστόσο γίνεται αντιληπτό ότι δεν μπορεί να επιφέρει καταλυτική επίδραση στην εν γένει κάλυψη των στεγαστικών αναγκών των ακραία φτωχών ομάδων που πλήττονται από στεγαστική επισφάλεια ή αστεγία (Ζήση, 2021, Κουραχάνης, 2023).

### **Το πρόγραμμα HELIOS**

Το πρόγραμμα HELIOS<sup>14</sup>, υλοποιείται από τον ΔΟΜ, και στοχεύει στην προώθηση της ένταξης των δικαιούχων διεθνούς προστασίας στην ελληνική κοινωνία, μέσω μαθημάτων ένταξης, στέγασης και υποστήριξης της απασχόλησης, παρακολούθησης ένταξης και ευαισθητοποίηση της κοινότητας υποδοχής. Από την έναρξή του το 2019 χρηματοδοτήθηκε από το AMIF, ενώ η χρηματοδότησή του στην επόμενη προγραμματική περίοδο θα γίνει μέσω των ΠΕΠ του ΕΚΤ+, κάτι που είναι θετικό καθώς η ένταξη θα πρέπει να αποκεντρωθεί και να υποστηριχθεί σε τοπικό επίπεδο.

Λαμβάνοντας υπόψη την εμπειρία υλοποίησης της πρώτης φάσης του HELIOS και λαμβάνοντας υπόψη τα σχόλια που ελήφθησαν από τους εταίρους υλοποίησης και άλλους σχετικούς ανθρωπιστικούς φορείς, ο ΔΟΜ σε συνεργασία με το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου στοχεύει στην αντιμετώπιση ορισμένων αδυναμιών του έργου. Αυτό θα γίνει με την ενίσχυση των προσφερόμενων υπηρεσιών και την εισαγωγή νέων στους διάφορους πυλώνες του έργου. Ο στόχος είναι να ανταποκριθεί στις ανάγκες και τα κενά απασχόλησης, εκπαίδευσης και στέγασης, προσφέροντας ισχυρότερη υποστήριξη απασχολησιμότητας και υπηρεσίες εύρεσης εργασίας, επαγγελματική κατάρτιση και καλύτερη γεωγραφική κατανομή και κίνητρα στέγασης, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας μεγαλύτερης υποστήριξης του ενοικίου, από έξι έως δώδεκα μήνες.

### **Δομές Υποστηριζόμενης Ανεξάρτητης Διαβίωσης**

Η Υποστηριζόμενη Ανεξάρτητη Διαβίωση (SIL) σε διαμερίσματα για ασυνόδευτα παιδιά ηλικίας 16-18 ετών ξεκίνησε ως πιλοτικό πρόγραμμα το 2018 και έγινε επίσημη μορφή στέγασης και υποστήριξης για τη μετάβαση στην ενηλικίωση το 2019. Κάθε διαμέρισμα φιλοξενεί τέσσερα παιδιά που λαμβάνουν μια σειρά από υπηρεσίες, όπως νομική βοήθεια, ατομική και ομαδική

---

<sup>14</sup> Βλ. Εθνική Στρατηγική | Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου ([migration.gov.gr](https://migration.gov.gr)) όπως υπάρχει στο <https://migration.gov.gr/migration-policy/integration/draseis-koinonikis-entaxis-se-ethniko-epipedo/programma-helios/> (τελευταία ανάκτηση 10/7/2023)



ψυχοκοινωνική υποστήριξη, δραστηριότητες μη τυπικής εκπαίδευσης και ανάπτυξης δεξιοτήτων. Τα διαμερίσματα θεωρούνται εναλλακτική στα παραδοσιακά θεσμικά μοντέλα διαμονής, με μεγάλες δυνατότητες να υποστηρίξουν τη μετάβαση των παιδιών στην ανεξαρτησία και την ένταξή τους στην τοπική κοινότητα. Υπάρχουν 104 διαμερίσματα στην Ελλάδα, 36 εκ των οποίων τα περισσότερα χρηματοδοτούνται από το AMIF. Το σχέδιο του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου είναι να συνεχίσει και να επεκτείνει τα SIL, χρησιμοποιώντας την ίδια πηγή χρηματοδότησης.

### **Κέντρα Ένταξης Μεταναστών<sup>15</sup>**

Ένα σημαντικό πρόγραμμα για την ενσωμάτωση μεταναστών και προσφύγων είναι τα Κέντρα Ένταξης Μεταναστών (ΚΕΜ) σε 11 δήμους, τα οποία παρέχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες και υποστήριξη σε μετανάστες και πρόσφυγες.

Τα ΚΕΜ στοχεύουν να βοηθήσουν τους πληθυσμούς-στόχους να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο, να έχουν πρόσβαση στην εργασία αγορά και ενσωματώνουν. Ο αριθμός των ΚΕΜ σε όλη την Ελλάδα πρόκειται να επεκταθεί σε 30 κατά τη διάρκεια 2021-2027, σε συγκεκριμένους δήμους, με κριτήρια την ύπαρξη κατασκηνώσεων και ο αριθμός των μεταναστών και των προσφύγων στην περιοχή. Η στελέχωση των Κέντρων με τον απαραίτητο αριθμό πολιτισμικών διαμεσολαβητών συνιστά μια πρόκληση καθώς τα ΚΕΜ είναι δημόσιοι φορείς επομένως δεν μπορούν να προσλάβουν μη Έλληνες. Προσπάθειες για την επίλυση του προβλήματος βρίσκονται σε εξέλιξη. ΚΕΜ χρηματοδοτήθηκαν από το ΕΚΤ στο προηγούμενο ΠΔΠ και αναμένεται να συνεχίσει να χρηματοδοτείται από ΕΣΦ+ στο νέο ΠΔΠ (Common Ground and International Rescue Committee, 2021)

### **Πρόσφατες πρωτοβουλίες για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών/προσφύγων**

---

<sup>15</sup> Βλ. Κέντρα Ένταξης Μεταναστών | Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου ([migration.gov.gr](http://migration.gov.gr))

Εκτός από τα προαναφερθέντα προγράμματα, ορισμένες νέες πρωτοβουλίες βρίσκονται σε εξέλιξη. Τον Ιανουάριο του 2021 δημοσιεύθηκε μια πρόταση που χρηματοδοτείται από το AMIF για τη χρηματοδότηση τριών προγραμμάτων ένταξης.

Το **Multaka**<sup>16</sup> (2022-23), αποτελεί ένα πιλοτικό έργο με στόχο την προώθηση της κοινωνικής ένταξης μέσα από τη διαπολιτισμικότητα. Σχεδιάστηκε από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και υλοποιείται από την Εταιρεία Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής του Δήμου Αθηναίων. Στο πλαίσιο του έργου, σημεία συνάντησης των πολιτισμών, αποτελούν τέσσερα μουσεία/χώροι του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού. Στους χώρους αυτούς, πρόσφυγες και μετανάστες, αλλά και Έλληνες με μεταναστευτικό ή προσφυγικό υπόβαθρο, που στο πλαίσιο του έργου ονομάζονται «διαπολιτισμικοί περιηγητές», επιτελούν με βιωματικό τρόπο, «διαπολιτισμικές περιηγήσεις», δίνοντας έναυσμα για την ανάπτυξη ενός διαπολιτισμικού διαλόγου με το κοινό της περιήγησης, και για τον εντοπισμό κοινών αναφορών και αξιών ανάμεσα στους πολιτισμούς. Το πρόγραμμα έχει ενταχθεί, ως διακριτό έργο, στη Δράση «Ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης των πολιτών τρίτων χωρών» (ΟΠΣ 5075080), η οποία χρηματοδοτείται από το Εθνικό Πρόγραμμα 2014-2020 του Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης.

Το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου υλοποιεί επίσης, όπως προαναφέρθηκε, ένα πρόγραμμα για την πιστοποίηση διαπολιτισμικών διαμεσολαβητών<sup>17</sup>, οι οποίοι θα εργαστούν σε κρατικές υπηρεσίες όπως π.χ. προσφυγικοί καταυλισμοί, νοσοκομεία, σχολεία και ΚΕΜ.

Μια ακόμη πιλοτική δράση προϋπολογισμού 32 εκ. ευρώ, η οποία περιλαμβάνεται στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, στοχεύει

---

<sup>16</sup> Βλ. σχετικά *Multaka- Διαπολιτισμικές Περιηγήσεις* στην Αθήνα όπως υπάρχει στο <https://migration.gov.gr/multaka-diapolitismikes-periigiseis/> (τελευταία ανάκτηση 25/7/2023).

<sup>17</sup> Δράσεις Διαπολιτισμικής Διαμεσολάβησης όπως υπάρχει στο <https://migration.gov.gr/migration-policy/integration/draseis-koinonikis-entaxis-se-ethniko-epipedo/draseis-diapolitismikis-diamesolavisis/> (τελευταία ανάκτηση 26/7/2023).

στην ένταξη των προσφύγων στην αγορά εργασίας μέσω χαρτογράφησης δεξιοτήτων, συμβουλευτικής εργασίας και γλώσσας και μαθήματα ψηφιακών δεξιοτήτων, καθώς και επαγγελματική κατάρτιση για 18.000 πρόσφυγες. Αυτό πρόκειται να γίνει σε συνεργασία με τη ΔΥΠΑ<sup>18</sup>.

Το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου μαζί με το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων έχουν ξεκινήσει ένα νέο πρόγραμμα Δημιουργίας Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης δικαιούχων διεθνούς προστασίας και ημεδαπών ΑμεΑ.<sup>19</sup> Συνεχίζοντας στη φιλοσοφία των ήδη υφιστάμενων προγραμμάτων που αφορούν σε Έλληνες πολίτες με 55 διαμερίσματα, η παρέμβαση αυτή φιλοδοξεί να δημιουργήσει ένα αντίστοιχο, όπου θα ζουν Έλληνες και πρόσφυγες στις ίδιες πολυκατοικίες για να προωθήσουν την ειρηνική συνύπαρξη και την ένταξη.

Τέλος, πιο πρόσφατα, το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου και η UNICEF υπέγραψαν μνημόνιο συνεργασίας που θα αποτελέσει το πλαίσιο για την εφαρμογή ενός προγράμματος για την αποτελεσματική είσοδο των παιδιών προσφύγων και μεταναστών στην εκπαίδευση. Με το σύνθημα «Όλα τα παιδιά στην Εκπαίδευση»<sup>20</sup>, στοχεύει στην παροχή άτυπης και επίσημης εκπαίδευσης και να διασφαλίσει ότι έως το 2024 όλα τα παιδιά έχουν πρόσβαση σε αδιάλειπτη ποιοτική εκπαίδευση. Το πρόγραμμα θα περιλαμβάνει (α) υποστήριξη της ανάπτυξης γλωσσικών ικανοτήτων, με έμφαση στην επικοινωνιακή προσέγγιση διδασκαλίας της γλώσσας (ελληνικά και αγγλικά), καθώς και στον επιστημονικό και ψηφιακό εγγραμματισμό, (β) παροχή αποτελεσματικής υποστήριξης στο

---

<sup>18</sup> Πιλοτικές Δράσεις Κατάρτισης, όπως υπάρχει στο <https://www.dypa.gov.gr/pilotikes-drasesis-katartisis?tab=pilotiki-drasi-olokliromeni-paremvasi-ghia-anaghnorismenoys-prosfighes> (τελευταία ανάκτηση 20/7/2023).

<sup>19</sup> Δημιουργία Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης δικαιούχων διεθνούς προστασίας και ημεδαπών ΑμεΑ όπως υπάρχει στο <https://ypergasias.gov.gr/dimiourgia-stegon-ypostirizomenis-diaviosis-dikaiouchon-diethnous-prostasias-kai-imedapon-amea/> (τελευταία ανάκτηση 20/7/2023).

<sup>20</sup> ΟΛΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, Solidarity Now όπως υπάρχει στο <https://www.solidaritynow.org/%ce%bc%ce%bf%ce%bd%ce%bf%cf%80%ce%ac%cf%84%ce%b9-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%8c%ce%bb%ce%b1-%cf%84%ce%b1-%cf%80%ce%b1%ce%b9%ce%b4%ce%b9%ce%ac-%cf%83%cf%84%ce%b7%ce%bd-%ce%b5%ce%ba%cf%80%ce%b1%ce%af/> (τελευταία ανάκτηση 21/7/2023).

σπίτι για τις καθημερινές σχολικές υποχρεώσεις των μαθητών, με στόχο την αποφυγή του φαινομένου της σχολικής διαρροής, (γ) Κοινωνική και Συναισθηματική Αγωγή (SEL), ψυχοκοινωνική υποστήριξη (PSS), εκπαίδευση του πολίτη, δεξιότητες ζωής και μεταγνωστικές στρατηγικές ανάγνωσης, για την περαιτέρω ενδυνάμωση και αυτονομία των μαθητών, (δ) επαγγελματική κατάρτιση, εργαστήρια απασχολησιμότητας και υποστήριξη στην πρόσβαση σε ευκαιρίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της μετάβασης από την εφηβεία στην ενηλικίωση, και (ε) παροχή εξειδικευμένης υποστήριξης σε παιδιά που έχουν ανάγκη από κοινωνικούς επιστήμονες και ψυχολόγους.

Συνοψίζοντας, τα ανωτέρω προγράμματα κοινωνικής ένταξης των μεταναστών και προσφύγων Ελλάδα δεν αντιμετωπίζουν επαρκώς τις ανάγκες και τα κενά που εντοπίζονται από τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των τοπικών αρχών αλλά και των ίδιων των μεταναστών και προσφύγων. Μεταξύ των αναγκών που αναδεικνύονται σε πρόσφατη σχετική έκθεση και πρέπει να αντιμετωπιστούν άμεσα συμπεριλαμβάνονται τα ακόλουθα:

1) Μεγάλης κλίμακας, πανελλαδικά μαθήματα ξένων γλωσσών. Οι μετανάστες, οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο πρέπει να έχουν πρόσβαση σε ποιοτικές βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες ευκαιρίες εκμάθησης γλωσσών. Αυτό θα επηρέαζε θετικά την μελλοντική τους ένταξη. Αναφορικά με το HELIOS, δεν θα πρέπει να περιορίζεται στη εκμάθηση βασικών γνώσεων, αλλά να ενθαρρύνει την πρόσβαση σε ευέλικτη και προηγμένη γλωσσική κατάρτιση.

2) Αυξημένη υποστήριξη για πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Τα σχετικά προγράμματα θα πρέπει να περιλαμβάνουν χαρτογράφηση δεξιοτήτων, αντιστοίχιση με την αγορά εργασίας, εκπαίδευση στην εργασία, επαγγελματική κατάρτιση, μαθητεία και βοήθεια για την απόδειξη της ισοδυναμίας των προσόντων.

3) Αύξηση της ικανότητας των Κέντρων Ένταξης Μεταναστών (KEM). Απαιτείται αύξηση του αριθμού τους σε όλη την Ελλάδα και στελέχωση με

επιστημονικά καταρτισμένο και εκπαιδευμένο προσωπικό, συμπεριλαμβανομένων των διαπολιτισμικών μεσολαβητών.

4) Στεγαστικά προγράμματα. Με δεδομένη την έλλειψη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής κοινωνικής κατοικίας, τα τρέχοντα προγράμματα που προσφέρουν λύσεις διαμονής (ESTIA, HELIOS, SIL και μερικά πιλοτικά έργα) δεν καλύπτουν τις υπάρχουσες ανάγκες. Οι λύσεις προσωρινής στέγασης, όπως ξενοδοχεία και κατασκηνώσεις, εμποδίζουν την ενσωμάτωση, ιδίως καθώς βρίσκονται συνήθως σε απομακρυσμένα μέρη.

5) Πρόσβαση στην επίσημη εκπαίδευση, ιδίως για παιδιά που διαμένουν σε καταυλισμούς, είναι μια περαιτέρω πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπιστεί: Παρά την ελληνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία που προβλέπει δωρεάν και υποχρεωτική εκπαίδευση για τα παιδιά ηλικίας 4-14 ετών, τα προσφυγόπουλα έχουν στην πράξη σχεδόν μηδενική πρόσβαση στο σχολείο

Τέλος, ένα πρωταρχικό θέμα είναι η ανάγκη για **μεγαλύτερη επένδυση στην υποστήριξη κατά την άφιξη και μια ολιστική προσέγγιση υποστήριξης της μετάβασης από τη φάση υποδοχής στη φάση της κοινωνικής ένταξης** (Common Ground and International Rescue Committee, 2021)

### 3.4. Συνοδευτικά μέτρα

#### 3.4.1. Καλές πρακτικές

##### **Δανία**

Kompasset (Compass)

Χρηματοδότηση : TEBA

Βασικοί στόχοι:

Το Kompasset είναι μια υπηρεσία με έδρα την Κοπεγχάγη για παράτυπους μετανάστες, που ιδρύθηκε από την εθνική θρησκευτική οργάνωση Kirkens Korshær (DanChurchSocial) και λειτουργεί από το 2016. Χρηματοδοτείται από το TEBA και επιδιώκει να οικοδομήσει σχέσεις με περιθωριοποιημένους μετανάστες

και να τους συνδέσει με υπηρεσίες που μπορούν να τους υποστηρίξουν στην καθημερινή τους ζωή: παρέχοντάς τους ένα μέρος για να κοιμηθούν σε εσωτερικούς χώρους, υπηρεσίες υγείας, συμβουλευτική και νομική βοήθεια. Στοχεύει επίσης στη δημιουργία ενός φιλόξενου και φιλικού περιβάλλοντος για τους μετανάστες που φτάνουν στην Κοπεγχάγη.

Οι βασικές εργασίες που υποστηρίζονται από το FEAD περιλαμβάνουν:

- Συμβουλευτική: πολύγλωσσο προσωπικό/εθελοντές παρέχουν ατομική συμβουλευτική στους ωφελούμενους για δικαιώματα και υποχρεώσεις, θέματα υγείας, νομικά θέματα, εγγραφή για πολίτες της ΕΕ και μαθήματα γλώσσας. Το Kompasset παρέχει επίσης εγκαταστάσεις αποθήκευσης, ντους και καφέ. Η υπηρεσία λειτουργεί με βάση το γεγονός ότι η επιτυχημένη συμβουλευτική συνίσταται σε αλληλεπιδράσεις με ενσυναίσθηση και ελπίδα που πραγματοποιούνται με επαγγελματικό τρόπο, με σκοπό την οικοδόμηση μιας σχέσης εμπιστοσύνης με τους αποδέκτες των υπηρεσιών.
- Ομάδα προσέγγισης: Οι πολίτες της ΕΕ/ΕΟΧ που αντιμετωπίζουν έλλειψη στέγης στην Κοπεγχάγη προσεγγίζονται από μια πολύγλωσση ομάδα και ενημερώνονται για τη συμβουλευτική, το νυχτερινό καταφύγιο και τις άλλες υπηρεσίες του προγράμματος.
- Νυχτερινό καταφύγιο έκτακτης ανάγκης: Το νυχτερινό καταφύγιο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της υπηρεσίας. Η ευκαιρία για ξεκούραση/ύπνο σε ένα ασφαλές μέρος παρέχει στους ανθρώπους έναν ήρεμο χώρο για να λάβουν αποφάσεις, επιλογές και σχέδια.
- Υπηρεσίες υγείας: Ο δεύτερος γύρος χρηματοδότησης του FEAD (2020-21) επέτρεψε στο Kompasset να ενισχύσει την εστίασή της σε θέματα υγείας.

Το Kompasset εργάζεται για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και σχέσεων σε σχέση με τα μακροπρόθεσμα προβλήματα των χρηστών των υπηρεσιών, εστιάζοντας στην υποστήριξη, τη φροντίδα και την παρουσία. Παρέχει πληροφορίες για επιλογές και δικαιώματα και, σε κάποιο βαθμό, πρακτική υποστήριξη στα άτομα για να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.

Η συμβουλευτική υπηρεσία του Kompasset παρείχε συμβουλές και καθοδήγηση για τα ακόλουθα ζητήματα το 2020: Υγεία, συμπεριλαμβανομένης της κατάχρησης αλκοόλ/ουσιών (60% των χρηστών)· συνοδεία και επαφή με τις αρμόδιες υπηρεσίες· συμβουλευτική για τα δικαιώματα και τις δυνατότητες τους (συμπεριλαμβανομένων των προκλήσεων που σχετίζονται με την εργασία)· διαδικασία εγγραφής για τους πολίτες της ΕΕ· βοήθεια με το νομικό σύστημα· παράπονα για την αστυνομία · βοήθεια σχετικά με την επιστροφή στην πατρίδα τους.

Το προσωπικό και οι εθελοντές του Προγράμματος προέρχονται από διαφορετικά υπόβαθρα και έχουν τις κατάλληλες επαγγελματικές γνώσεις και δεξιότητες (γλωσσική, εθνική, πολιτιστική ευαισθητοποίηση) για να απευθύνονται με επάρκεια και αποτελεσματικότητα στις ανάγκες των ωφελουμένων. Το Πρόγραμμα πραγματοποιεί επίσης συνεχή εκπαίδευση εθελοντών, συμπεριλαμβανομένης της επίβλεψης και της καθοδήγησης από εξωτερικούς επαγγελματίες. Ένας σημαντικός παράγοντας επιτυχίας είναι η στενή συνεργασία και η συνεργασία με άλλους κρατικούς οργανισμούς και ΜΚΟ. Το Kompasset εμπλέκεται σε συνεχή δικτύωση και ανταλλαγή γνώσεων, χρησιμοποιώντας αυτή τη γνώση για να επηρεάσει τις πολιτικές και τις νομοθετικές διαδικασίες. Η στενή συνεργασία και η επικοινωνία με άτομα της τοπικής κοινότητας είναι ένα σημαντικό στοιχείο ένταξης και αποδοχής των χρηστών υπηρεσιών της Kompasset, για παράδειγμα, η οργάνωση δραστηριοτήτων και κοινωνικών εκδηλώσεων που περιλαμβάνουν τόσο τον πληθυσμό-στόχο όσο και την ευρύτερη κοινότητα.

## **Γερμανία**

Check-in

Χρηματοδότηση: TEBA

Βασικοί στόχοι:

Στόχος του Προγράμματος είναι να εισαγάγει τους νεοαφιχθέντες πολίτες της ΕΕ στο σύστημα κοινωνικής υποστήριξης της Γερμανίας (λαμβάνοντας υπόψη τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της ομάδας στόχου και τη

μητρική τους γλώσσα). Οι περισσότεροι συμμετέχοντες προέρχονται από περιοχές που μιλάνε τη Ρουμανική και τη Βουλγαρική γλώσσα και το γλωσσικό υπόβαθρο του προσωπικού του προγράμματος αντικατοπτρίζει αυτό το γεγονός. Η ομάδα του προγράμματος προσεγγίζει την ομάδα-στόχο, προσφέροντας αρχική συμβουλευτική σε κέντρα γειτονιάς και στο λεγόμενο Κέντρο Μετανάστευσης (Check-in 1). Τα ζητήματα που απαιτούν πιο εντατική υποστήριξη παραπέμπονται στη συνέχεια σε κοινωνικούς λειτουργούς, είτε τοπικά είτε σε πιο εξειδικευμένες υπηρεσίες (Check-in 2).

Κύριες δραστηριότητες:

Το Πρόγραμμα στοχεύει να βοηθήσει τους τελικούς αποδέκτες να έχουν πρόσβαση σε αξιόπιστες και κατάλληλες υπηρεσίες υποστήριξης που διασφαλίζουν τη μακροπρόθεσμη ενσωμάτωση και ανεξαρτησία τους. Μετά από μια αρχική συμβουλευτική συνεδρία, οι νεοαφιχθέντες μετανάστες παραπέμπονται σε υπάρχουσες υπηρεσίες υποστήριξης, συμπεριλαμβανομένων: Διαμεσολάβηση και προσωπική συνοδεία στις αρχές· υπηρεσίες πληροφόρησης και συμβουλευτικής στο πλαίσιο του τακτικού συστήματος υποστήριξης (π.χ. πάροχοι μαθημάτων γλώσσας και ένταξης)· υπηρεσίες στεγαστικής βοήθειας· υπηρεσίες απασχόλησης, με στόχο τη διευκόλυνση της ένταξης στην αγορά εργασίας (π.χ. εκπαιδευτική συμβουλευτική, επαγγελματική συμβουλευτική)· υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης (π.χ. γιατροί, εταιρείες ασφάλισης υγείας) και ειδικές υπηρεσίες (συμβουλευτική για χρέη, συμβουλευτική εγκυμοσύνης κ.λπ.).

Η υποστήριξη πραγματοποιείται μετά από διαδικασία διεύθυνσης/προσέγγισης-συμβουλευτικής-διαμεσολάβησης. Στις περιπτώσεις όπου επισκέψεις σε άλλες αρμόδιες αρχές (π.χ. κοινωνικές υπηρεσίες, υπηρεσίες δημόσιας υγείας, γραφείο εργασίας) είναι απαραίτητες, η ομάδα του προγράμματος υποστηρίζει τους τελικούς αποδέκτες για να προγραμματίσουν ραντεβού και να προετοιμάσουν έγγραφα ή αιτήσεις. Η ομάδα μπορεί επίσης να συνοδεύσει άτομα στο ραντεβού, εάν χρειαστεί, και είναι σε ετοιμότητα για να επιλύσει περαιτέρω ερωτήσεις ή ανάγκες που προκύπτουν από αυτά τα ραντεβού, διευκολύνοντας την ολοκλήρωση της διαδικασίας.



Το πρόγραμμα έχει σημειώσει σημαντική επιτυχία στην ενσωμάτωση νέων μεταναστών, προσεγγίζοντας περισσότερα από 400 άτομα κάθε χρόνο και πραγματοποιώντας περισσότερες από 3.500 συμβουλευτικές συνεδρίες. Η επιτυχία του οφείλεται τόσο στην οργανωτική του δομή (ένα καλά εδραιωμένο δίκτυο και έναν μεγάλο αριθμό συνεργαζόμενων υπηρεσιών) όσο και στη δυνατότητα προσέγγισης των ωφελούμενων στην μητρική τους γλώσσα από το προσωπικό του Προγράμματος.

### **3.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες**

Λάβαμε συνεντεύξεις από τέσσερις μετανάστες, δύο γυναίκες και δύο άνδρες, όλοι από τις πρώην ανατολικές σοσιαλιστικές χώρες με μέσο όρο ηλικίας τα 65 έτη, μέσο όρο παραμονής στη χώρα τα 25 έτη και όλοι ωφελούμενοι του ΤΕΒΑ. Οι δύο γυναίκες εργάζονται σε μη σταθερές απασχολήσεις ως οικιακές βοηθοί, οι δε άνδρες καθαρίζουν περιστασιακά τζάμια στην περιοχή όπου έλαβαν χώρα οι συνεντεύξεις σε Δήμο της Δυτικής Αθήνας. Κοινή και στους τέσσερις ήταν η άποψη ότι τα συνοδευτικά μέτρα του ΤΕΒΑ είναι ένα ιδιαίτερα θετικό πλαίσιο για τους δυνητικά ωφελούμενους και μάλιστα διατύπωσαν τη γνώμη ότι υπό συγκεκριμένους όρους θα μπορούσαν να έχουν πολύ ευεργετικά αποτελέσματα στο μέτρο που θα προστίθονταν και μέτρα υγειονομικής περίθαλψης. Δεν είχαν ακούσει μέχρι τη στιγμή της συνέντευξης για τα μέτρα αυτά, ωστόσο, επεσήμαναν τους κύριους όρους της δυνητικής τους επιτυχίας που σχετίζεται με τη δική τους, ιδιαίτερη θέση στην ελληνική κοινωνία. Εν πρώτοις οι μετανάστες δικαιούχοι του ΤΕΒΑ και δυνητικά των συνοδευτικών μέτρων, προτού φτάσουν εκεί, χρειάζεται να είναι σε θέση να ξεπερνούν γραφειοκρατικά ζητήματα όπως η ανανέωση της συμμετοχής τους σε αυτό. Είναι ένα μόνιμο άγχος το οποίο λόγω της γλώσσας αλλά και των απαιτήσεων της ανανέωσης τους δημιουργεί αισθήματα ανασφάλειας. Σε σημαντικό ζήτημα αναδείχτηκε το γεγονός ότι για να έχουν πρόσβαση στο ΤΕΒΑ πρέπει προηγουμένως να μεριμνούν για την ανανέωση της άδειας παραμονής, πράγμα που απαιτεί δικηγόρο καθώς και τη δήλωση του εισοδήματός τους, πράγμα που

απαιτεί λογιστή. Και τα δύο απαιτούν χρήματα. Κατά συνέπεια, τα συνοδευτικά μέτρα για την κατηγορία αυτή μεταφράζονται σε απλοποίηση των διαδικασιών που αφορούν στην καθημερινότητα τους και στη δημιουργία προϋποθέσεων καλού επαγγελματικού προσανατολισμού ώστε να μπορέσουν σταδιακά να σταθούν στα πόδια τους. Τέλος, τονίστηκε ότι πολλά από τα συνοδευτικά μέτρα παρέχονται ήδη από τους Δήμους, π.χ., συμβουλές υγείας, ψυχοκοινωνική στήριξη, κλπ. Συνεπώς χρειάζεται προσοχή ώστε τα συνοδευτικά μέτρα να μην συμπίπτουν με άλλα έτσι ώστε να κάνουν την ουσιαστική διαφορά.

### **3.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων**

Επιχειρώντας να συμπυκνώσουμε προτάσεις συνοδευτικών μέτρων με στόχο την αντιμετώπιση των φαινομένων της ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών/προσφύγων και την υποστήριξη της κοινωνικής τους ένταξης στην ελληνική κοινωνία, πέρα από τις όποιες καλές πρακτικές που μέχρι σήμερα έχουν επισημανθεί προτάσσουμε σε μια δέσμη συνοδευτικών μέτρων και παρεμβάσεων που κρίνονται επωφελείς και εποικοδομητικές. Οι προτάσεις αυτές προκύπτουν από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, την προτεραιοποίηση της πολιτικής της Ε.Ε. για τη συγκεκριμένη ομάδα στόχο, τις αδυναμίες και τα κενά των υφιστάμενων εθνικών μέτρων και πολιτικών, τις καλές πρακτικές που εντοπίστηκαν, αλλά και τις εκφρασμένες ανάγκες των ιδίων των ωφελούμενων, όπως αναδείχτηκαν από τη μικρής κλίμακας πιλοτική έρευνα πεδίου. Συγκεκριμένα προτείνονται:

- Διευκόλυνση πρόσβασης ή παραπομπή σε υπηρεσίες **άμεσης και επείγουσας στεγαστικής βοήθειας.**
- Προγράμματα **εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε ευρεία κλίμακα**
- **Διευκόλυνση πρόσβασης στην τυπική εκπαίδευση, ιδιαίτερα για τα παιδιά** (πχ. Υπηρεσίες μεταφοράς από τους καταυλισμούς στα σχολεία).
- Διευκόλυνση για πρόσβαση **στην υγειονομική περίθαλψη**

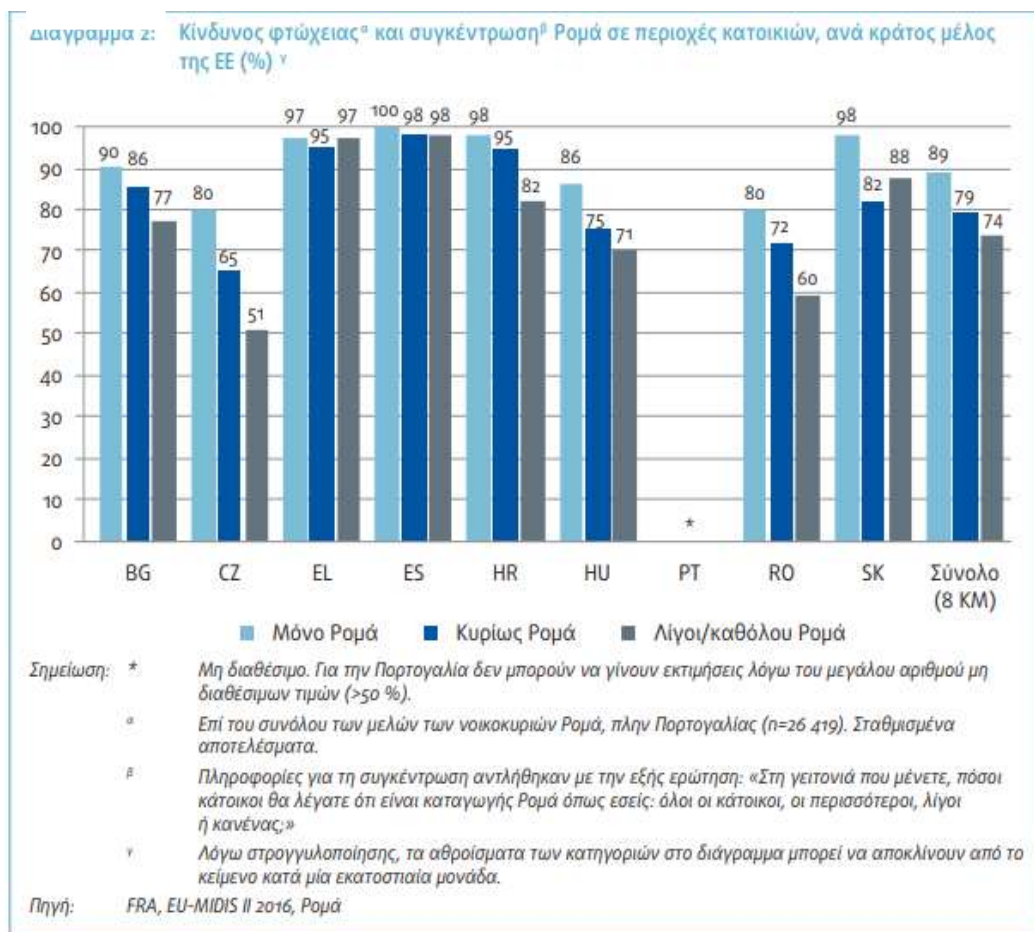
- **Υπηρεσίες απασχόλησης**, με στόχο τη διευκόλυνση της ένταξης στην αγορά εργασίας (π.χ. εκπαιδευτική συμβουλευτική, επαγγελματική συμβουλευτική, παραπομπή στις τοπικές υπηρεσίες ΔΥΠΑ)
- **Συνοδεία και επαφή με τις αρμόδιες υπηρεσίες και βοήθεια με το νομικό σύστημα.**
- **Συμβουλευτική για τα δικαιώματα και τις δυνατότητες τους** (συμπεριλαμβανομένων των προκλήσεων που σχετίζονται με την εργασία).

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΡΟΜΑ**

### **4.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου**

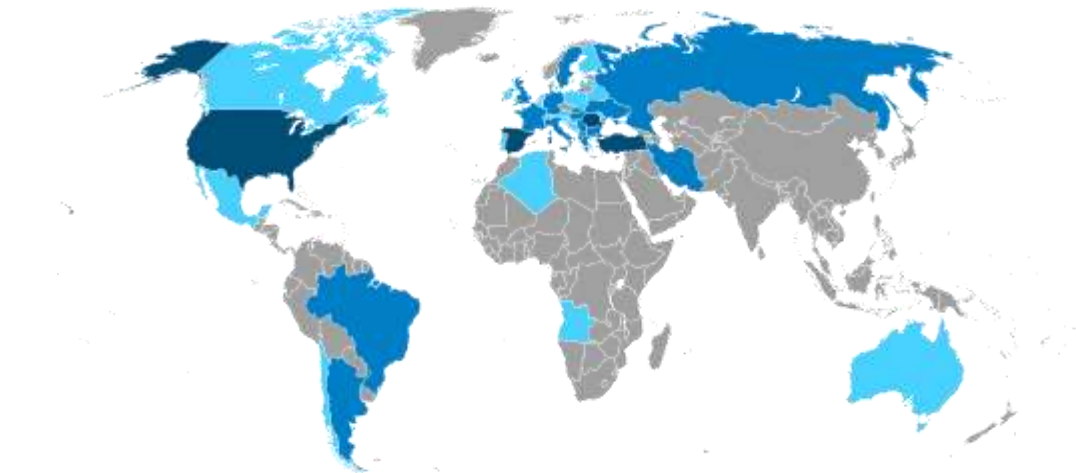
Οι Ρομά - ως μια ιδιαίτερη και διακριτή εθνοτική και πολιτισμική πληθυσμιακή ομάδα που ζει σε όλο τον κόσμο - έχουν καταγωγή που προέρχεται από τα βόρεια της ιστορίας και η προέλευσή τους εντοπίζεται στα βόρεια της κεντρικής Ινδίας. Ανά τους αιώνες και παρά τη μετανάστευσή τους στην Ευρώπη, οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμά τους επιβίωσαν μέσα από πολλές επιδράσεις αλλά και διώξεις, διακρίσεις και αποκλεισμούς διατηρώντας μέχρι σήμερα την ιδιαίτερη πολιτισμική τους ταυτότητα και κληρονομιά στο διεθνές στερέωμα. Στοιχεία όπως η γλώσσα, ο νομαδικός τρόπος ζωής, τα ήθη και τα έθιμα, η κουλτούρα της καθημερινότητας προσδίδουν στην πληθυσμιακή αυτή ομάδα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που δυστυχώς ακόμα και σήμερα την καθιστούν ευάλωτη στη φτώχεια, την ευπάθεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

**Διάγραμμα 14 :** Κίνδυνος φτώχειας και συγκέντρωση Ρομά σε περιοχές κατοικιών, ανά κράτος-μέλος της ΕΕ (%)



Οι Ρομά υπολογίζονται στην Ελλάδα από 100.000 έως 300.000 καταλαμβάνοντας περίπου το 2,5 -3% του πληθυσμού. Αντίστοιχα τα ποσοστά τους σε άλλες χώρες της Ε.Ε κυμαίνονται ως εξής: Βουλγαρία (5-10%) Ουγγαρία (3,2-8.8%), Βόρεια Μακεδονία (9,6%), Ρουμανία (3.4- 8,32%), Σερβία (2,1%-8,2%)<sup>21</sup>

<sup>21</sup> Βλ. σχετικά <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A1%CE%BF%CE%BC%CE%AC> (τελευταία ανάκτηση 4/8/2023)



**English:** Map of the Romani people around the world. (The map might include people with Romani ancestry)



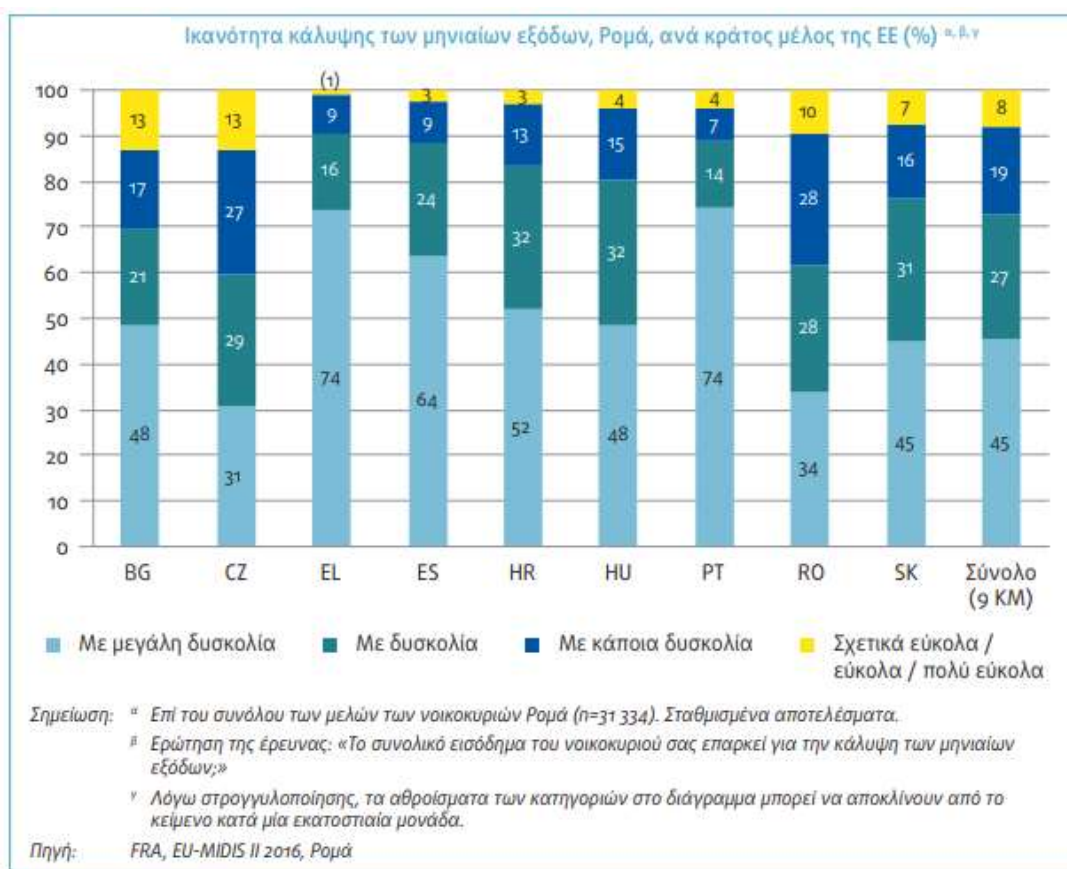
Πηγή:

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/05/Map\\_of\\_the\\_Romani\\_Diaspora\\_in\\_the\\_World.svg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/05/Map_of_the_Romani_Diaspora_in_the_World.svg)

Παρά τις μακροχρόνιες προσπάθειες, τα προγράμματα στήριξης, τις παρεμβάσεις εκπαίδευσης και κοινωνικής ένταξης που κατά καιρούς έχουν υλοποιηθεί σε όλο το φάσμα της Ευρωπαϊκής περιοχής, οι Ρομά συνεχίζουν να βιώνουν εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης αντιμετωπίζοντας πολλές και διάφορες μορφές κοινωνικής ευπάθειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Σε πολλές περιπτώσεις δεν ασκούν ούτε καν τα στοιχειώδη δικαιώματα τα οποία αναφέρονται στην υγεία, στην εργασία, στην εκπαίδευση κ.α και προβλέπονται από το θεμελιώδη χάρτη δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη ή εμπεριέχονται στα θεσμικά κείμενα της ΕΕ και τις διεθνείς συνθήκες. Σε άλλες περιπτώσεις παρατηρούμε μια συστηματική καταπάτηση των δικαιωμάτων τους από την επίδραση κοινωνικών στερεοτύπων που ακόμα και σήμερα τους κρατούν περιθωριοποιημένους και απόκληρους. Εν τέλει τι είναι αυτό που διαμορφώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό των Ρομά; Ποιοι παράγοντες και ποιες

δυνάμεις συντηρούν τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση της εν λόγω εθνοτικής και πολιτισμικής ομάδας;

Διάγραμμα 15: Ικανότητα κάλυψης των μηνιαίων εξόδων Ρομά ανά κράτος μέλος της ΕΕ (%) <sup>α,β,γ</sup>



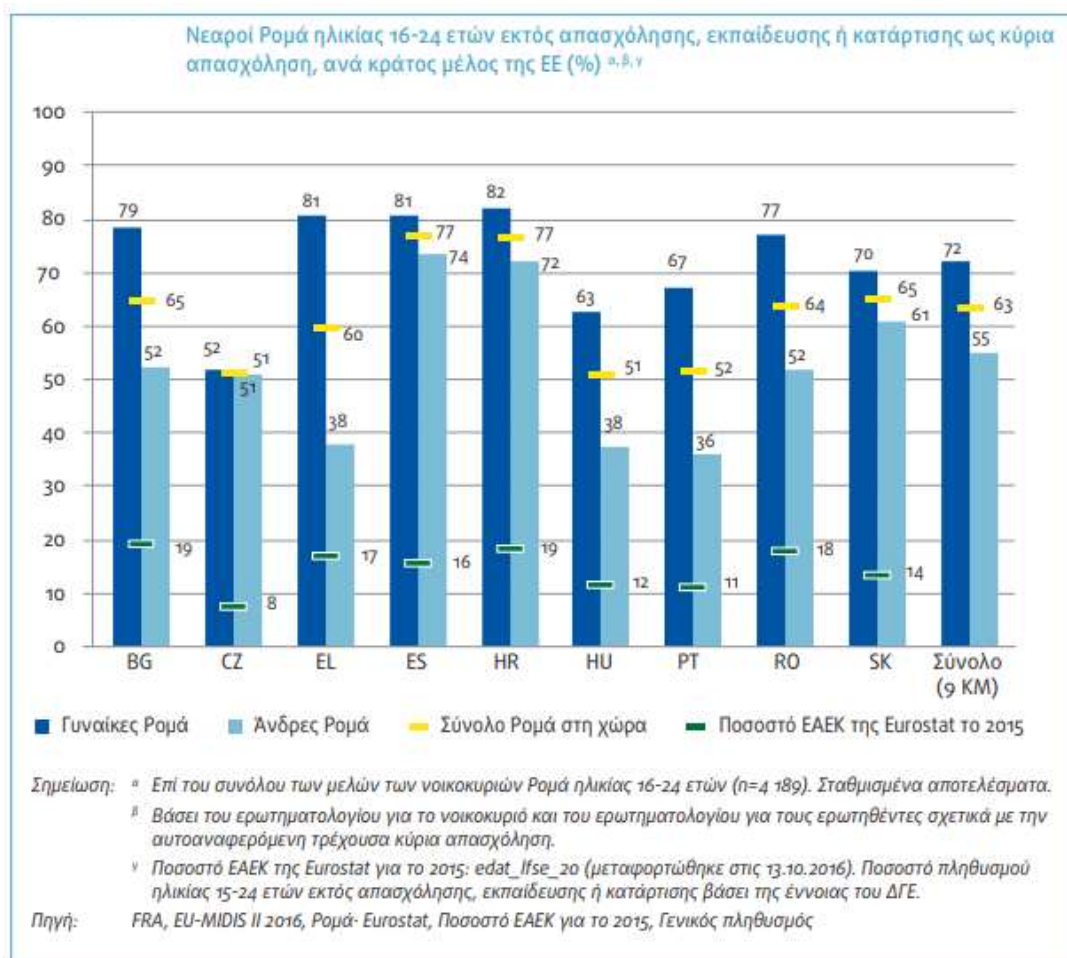
Πρόκειται για επιλογή ή κοινωνικό καταναγκασμό; Η απάντηση δεν είναι εύκολη και προφανής. Πολλές φορές δίνεται η εντύπωση πως οι ίδιοι οι Ρομά επιλέγουν την αυτό-περιθωριοποίησή τους και η άποψη αυτή αναπαράγεται ως «βολική αλήθεια» μέσα σε ένα σύμπλεγμα κοινωνικών ευθυνών οι οποίες αποσιωπούνται από τις επίσημες αρχές. Αυτό συμβαίνει γιατί στην κυρίαρχη ιδεολογία οι κοινωνικοί «επικαθορισμοί» σε πολλές περιπτώσεις εμφανίζονται εσκεμμένα ως «ατομικές ευθύνες ή ατομικές επιλογές», παραδοχή που συγκαλύπτει θεσμικές ευθύνες μεταθέτοντας την εστίαση του ενδιαφέροντος σε λάθος σημείο.

Σε κάθε περίπτωση, η κοινωνική αυτή ομάδα με τα διακριτά πολιτισμικά της χαρακτηριστικά, απαιτείται να στηριχθεί ποικιλοτρόπως για να αναπτύξει τη

δική της δυναμική και το κυριότερο να ενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο, απολαμβάνοντας τα αναφαίρετα δικαιώματα που της αναλογούν αλλά και τις εύλογες υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτά.

Τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη τα χαρακτηριστικά που καθιστούν τους Ρομά μια κοινωνικά ευπαθή ομάδα, είναι περίπου κοινά και περιστρέφονται γύρω από τον αποκλεισμό και τη στέρηση βασικών δικαιωμάτων τα οποία ανακόπτουν τη συμπερίληψη και την ομαλή ένταξή τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Αναμφίβολα το ζήτημα των Τσιγγάνων εμφανίζεται να απασχολεί διαρκώς τις κυβερνήσεις και τις υπερεθνικές αρχές ενώ στο πλαίσιο της Ε.Ε ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του 90, αναπτύχθηκε ένα μεγάλο ρεύμα κινητικότητας στο πεδίο της ένταξης των Ρομά. Στόχος αυτής της τάσης υπήρξε η υπεράσπιση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, η ασφάλεια και η κοινωνική προστασία, η ομαλή ροή της κινητικότητας καθώς και η δίκαιη μεταχείριση των κοινωνικά μειονεκτούντων. Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκε ένας σημαντικός αριθμός κοινωνικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων με στόχο την ενίσχυση της ένταξης των κοινωνικά «ευπαθών», τάση που έφερε τους Ρομά στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος με αποτέλεσμα να αναπτυχθούν σειρά δράσεων και παρεμβάσεων με στόχο την εκπαίδευση αλλά και την ένταξη των μικρών σε ηλικία Ρομά.

**Διάγραμμα 16:** Νεαροί Ρομά ηλικίας 16-24 ετών εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης ως κύρια απασχόληση ανά κράτος μέλος ΕΕ (%)



Αναμφίβολα στο εγχείρημα ένταξης των Ρομά, ενυπάρχουν σημαντικά εμπόδια και πολλοί αρνητικοί επικαθορισμοί οι οποίοι επιβάλλουν τον κοινωνικό στιγματισμό και την περιθωριοποίηση των αθίγγανων. Ωστόσο η κοινότητα των Ρομά δεν εμφανίζει πάντα ενιαία και ομοιόμορφα χαρακτηριστικά. Υπάρχουν πολλά στοιχεία τα οποία διαφοροποιούν την εικόνα αλλά και τη δυναμική ένταξης των Ρομά στο κυρίαρχο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Υπό την έννοια αυτή η ποικιλομορφία των Ρομά είναι αυτή που επιβάλλει και τη διαφοροποίηση των παρεμβάσεων και εκτός από τους Ρομά που διαβιούν σε γενικές συνθήκες φτώχειας και αποκλεισμού, απαιτείται ειδική μέριμνα για τα παιδιά Ρομά, για Neets Ρομά, για τις γυναίκες Ρομά, για τους μετανάστες Ρομά, για τους ηλικιωμένους Ρομά, για τους άστεγους Ρομά, για τα Αμεα Ρομά. Αντιλαμβανόμαστε πως η αντιμετώπιση των κοινωνικών διακρίσεων, του κοινωνικού στιγματισμού, του εκπαιδευτικού και



κοινωνικού αποκλεισμού επιβάλλουν ενδελεχή και ουσιαστική διερεύνηση ώστε να χαραχτούν και να αναπτυχθούν ουσιαστικές και εποικοδομητικές πολιτικές παρέμβασης.

#### 4.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επανειλημμένα αναδείξει το ζήτημα των Ρομά δρομολογώντας σημαντικά βήματα προς την πορεία της κοινωνικής τους ένταξης. Παρόλα αυτά, **τα βήματα αυτά δεν έχουν επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα αφού η πραγματικότητα αποδεικνύεται περισσότερο περίπλοκη και απαιτητική.** Υπό την έννοια αυτή απαιτούνται πολλά περισσότερα προς την κατεύθυνση αυτή γεγονός που συνδέεται με την ανάληψη άμεσων και δραστηκών μέτρων για την ευδοκίμηση επωφελέστερων αποτελεσμάτων. Στις πιο πρόσφατες πρωτοβουλίες που ανέλαβε η Ε.Ε συμπεριλαμβάνεται η ανακοίνωση σχετικά με την οικονομική και κοινωνική ένταξη των Ρομά στην Ευρώπη<sup>22</sup> η οποία προέβλεπε **την προβολή ενός οδικού χάρτη θεσμικών μέτρων οικονομικής και κοινωνικής στήριξης των Ρομά με στόχο την ένταξή τους στην εκπαίδευση, την κατάρτιση, την απασχόληση κ.α.** Μέσα σε αυτόν τον γενικό προσανατολισμό επισημαίνεται τόσο η κοινή ευθύνη των Ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων όσο και οι ευθύνες των ίδιων των κυβερνήσεων.

Στο ίδιο μήκος κύματος, το 2011 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έδωσε το έναυσμα για μια πιο συστηματική εστίαση στις στρατηγικές ένταξης των Ρομά εκπονώντας ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσεων και παρεμβάσεων μέχρι το 2020<sup>23</sup>. Ειδικότερα μετά την παρέμβαση αυτή αναπτύχθηκε μια δέσμη πολιτικών παρεμβάσεων από τις εθνικές κυβερνήσεις οι οποίες αξιολογήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012)<sup>24</sup> σε μια προσπάθεια να διαμορφωθεί ένα πρώτο σημαντικό βήμα για την ανάληψη μιας κοινής δράσης και την ανάπτυξη εθνικών πολιτικών με Ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια της εν λόγω θεσμικής

<sup>22</sup> Βλ. σχετικά [EUR-Lex - 52011DC0173 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#) (τελευταία ανάκτηση 4/8/2023)

<sup>23</sup> Βλ. σχετικά [EUR-Lex - 52011DC0173 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#) (τελευταία ανάκτηση 4/8/2023).

<sup>24</sup> Βλ. σχετικά [EUR-Lex - 52012DC0226 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#) (τελευταία ανάκτηση 4/8/2023).

στρατηγικής το Ευρωπαϊκό συμβούλιο προχώρησε στην ανακοίνωση Σύστασης σχετικά με αποτελεσματικά μέτρα ενσωμάτωσης των Ρομά (2013)<sup>25</sup>

Σύμφωνα με όλη αυτή τη στρατηγική και με βάση τις αντίστοιχες εκθέσεις αξιολόγησης επισημαίνεται πως **κάθε κράτος μέλος οφείλει να αναλαμβάνει δράσεις και πρωτοβουλίες καταθέτοντας την εμπειρία του αλλά και τα επιτεύγματά του στην κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική επιχειρώντας τη σύνθεση μιας κοινής στρατηγικής με βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους.** Μέσα από την ανακοίνωση Ετήσιων εκθέσεων τα κράτη μέλη όλο αυτό το διάστημα παρουσιάζουν την πρόοδο που έχει συντελεστεί με στόχο τη μεγαλύτερη ορατότητα και διαφάνεια στα βήματα της εν λόγω πρωτοβουλίας. Οι εν λόγω Εκθέσεις περιέχουν πληροφορίες, στατιστικά δεδομένα, αξιολογήσεις πρακτικών και δράσεων, ανάδειξη καλών πρακτικών κ.α. Συγκεκριμένα η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η οποία εξεδόθη προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, το 2015 επικεντρώθηκε στις αναγκαίες μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις, στην ευθυγράμμιση των Εθνικών πολιτικών, στην αξιοποίηση των χρηματοδοτικών εργαλείων, στην καταπολέμηση των διακρίσεων, στη δραστική αντιμετώπιση του ρατσισμού και του αντι-τσιγγανισμού.

Αξιοσημείωτο επίσης είναι πως στις 8 Ιουλίου 2020, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε ψήφισμα σχετικά με τα δικαιώματα των ατόμων με διανοητική αναπηρία στην κρίση COVID-19, και, στις 17 Σεπτεμβρίου 2020<sup>26</sup>, ενέκρινε ψήφισμα σύμφωνα με το οποίο ενθαρρύνεται η εφαρμογή εθνικών στρατηγικών για την ένταξη των Ρομά, ενώ γίνεται έκκληση ώστε τα κράτη μέλη να καταβάλουν περισσότερες προσπάθειες για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της αθιγγανοφοβίας, τη βελτίωση της ζωής των Ρομά και την προστασία της υγείας τους εν μέσω της κρίσης COVID-19.

---

<sup>25</sup> Βλ. σχετικά [EUR-Lex - 52012DC0226 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/lexuris/lexuris.do?uri=CELEX_32013D0226) (τελευταία ανάκτηση 4/8/2023)

<sup>26</sup> Βλ. σχετικά [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0229\\_EL.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0229_EL.html) (τελευταία ανάκτηση 4/8/2023).

### 4.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής

Επιχειρώντας να σκιαγραφήσουμε το Ελληνικό πλαίσιο πολιτικής σχετικά με την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά θα αναφέρουμε μερικά βασικά στοιχεία από τη ανοιχτή δημόσια διαβούλευση για τη νέα Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030 (ΕΣΚΕ Ρομά 2021 – 2030) όπως αυτή αναπτύχθηκε και διαμορφώθηκε από τη Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας, του Υπουργείου Εργασίας & Κοινωνικών Υποθέσεων.

Σύμφωνα με τη νέα στρατηγική η οποία έχει ορίζοντα δεκαετίας στόχος είναι η διαμόρφωση μιας ολιστικής αντιμετώπισης της οικονομικής και κοινωνικής περιθωριοποίησης των Ρομά και ειδικότερα της απάλειψης των διακρίσεων που τους καθιστούν απόκληρους και πολίτες ενός «κατώτερου Θεού». Οι προτεραιότητες που τέθηκαν, αναφέρονται ευθέως και ευθυγραμμίζονται με την Ευρωπαϊκή στρατηγική ως το 2030, όπως αυτή αποτυπώνεται στη Σύσταση της 12<sup>ης</sup> Μαρτίου 2021 αλλά και στο σχέδιο δράσης για τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων.

Η νέα στρατηγική αναπτύσσεται σε τέσσερις (4) βασικούς πυλώνες, οι οποίοι αντανakλούν τις εθνικές προτεραιότητες και στρατηγικούς στόχους, τα μέτρα πολιτικής και τις θεσμικές παρεμβάσεις για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά σε εθνικό, τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Οι πυλώνες αναλυτικότερα είναι:

- ΠΥΛΩΝΑΣ I. «Πρόληψη και καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά»
- ΠΥΛΩΝΑΣ II. «Ενίσχυση της ισότιμης πρόσβασης των Ρομά σε βασικές υπηρεσίες και αγαθά (εκπαίδευση, απασχόληση, υγεία, κοινωνική φροντίδα και στέγαση)»
- ΠΥΛΩΝΑΣ III. «Πρόληψη και καταπολέμηση των στερεοτύπων και των διακρίσεων σε βάρος των Ρομά»

- ΠΥΛΩΝΑΣ IV. «Προώθηση της ενεργού συμμετοχής των Ρομά στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή».

Συγκεκριμένα μέσα από 27 συνολικά Θεματικά Μέτρα, διαρθρωμένα ανά Πυλώνα της νέας Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030 Ρομά και ένα πλέγμα γενικών ή ειδικών παρεμβάσεων/ έργων, με βάση τις υφιστάμενες ανάγκες της ομάδας στόχου και τους διαθέσιμους πόρους, θέτουμε τις βάσεις για την ισότιμη ένταξη και συμπερίληψη των Ρομά. Πρόκειται για στοχευμένες στρατηγικές συνεργασίες και συνέργειες με φορείς και τοπικούς/περιφερειακούς θεσμούς κομβικής σημασίας οι οποίοι υποστηρίζουν την υλοποίηση εμβληματικών δράσεων και συστημικών παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση ειδικών ζητημάτων ένταξης των Ρομά. Η ενεργή συμμετοχή, διαβούλευση και ευαισθητοποίηση σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης και σε συνεργασία με συλλογικούς φορείς των Ρομά, την κοινότητα των Ρομά και την κοινωνία των πολιτών διασφαλίζεται σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού, υλοποίησης, παρακολούθησης και αναθεώρησης του Σχεδίου Δράσης της ΕΣΚΕ Ρομά 2021 - 2030.<sup>27</sup>

Ειδικότερα η στρατηγική και το νέο πλαίσιο πολιτικής αποσκοπεί **στη δημιουργία των προϋποθέσεων για την ενεργή συμμετοχή των Ρομά στα κοινωνικά δρώμενα, για την ισότιμη άσκηση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών τους στην προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική τους ζωή.** Αναμφίβολα η προοπτική αυτή περνά μέσα από τη βελτίωση της πρόσβασης και την πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και διά βίου μάθησης χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις. Παράλληλα **η δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης και η διαμόρφωση ευνοϊκότερων προϋποθέσεων για**

<sup>27</sup> Βλ. σχετικά ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ, Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021 - 2030, [http://www.opengov.gr/minilab/wp-content/uploads/downloads/2021/12/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%A3%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CE%94%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%84%CE%B7%CE%BD-%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%88%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%A1%CE%BF%CE%BC%CE%AC-2021\\_2030\\_21\\_12\\_2021\\_final.pdf](http://www.opengov.gr/minilab/wp-content/uploads/downloads/2021/12/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%A3%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CE%94%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%84%CE%B7%CE%BD-%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%88%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%A1%CE%BF%CE%BC%CE%AC-2021_2030_21_12_2021_final.pdf) (τελευταία ανάκτηση 4/8/2021).

**αναβάθμιση δεξιοτήτων συμβάλλει στην ενδυνάμωση και την ενεργή συμμετοχή των Ρομά, και ειδικά των νέων και γυναικών στην τοπική κοινωνία.**

Ιδιαίτερη έμφαση επίσης δίνεται στην πρόληψη και την καταπολέμηση των διακρίσεων και των στερεοτύπων, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη τη διάσταση του φύλου και τα ζητήματα της συμπερίληψης και άρσης των όρων του εργασιακού αποκλεισμού των Ρομά. Επιπλέον, προωθείται η θέσπιση ρεαλιστικών και μετρήσιμων δεικτών και μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης των μέτρων και δράσεων Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά.

Η νέα Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά συνιστά αναγκαίο όρο για τη νέα Προγραμματική Περίοδο 2021-2027 με εφαρμογή στον Ειδικό Στόχο “Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι Ρομά” του ΕΚΤ+. Παράλληλα, αποτελεί υποχρέωση της χώρας μας η παρακολούθηση της εφαρμογής της ανά διετία, όπως ορίζει το νέο Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ 2021-2030 και η Σύσταση του Συμβουλίου της 12ης Μαρτίου 2021 για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά.

Εν κατακλείδι η νέα στρατηγική<sup>28</sup>:

- επιχειρεί να διασυνδέσει την ΕΣΚΕ Ρομά 2021-2030 με άλλες εθνικές στρατηγικές π.χ. Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και τη Μείωση της Φτώχειας 2021 - 2027, Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες 2020 - 2023, Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025, Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2021 - 2023, κ.λπ.
- ενισχύει ιδιαίτερα την περιφερειακή & τοπική προσέγγιση και προσβλέπει σε στρατηγικές συνεργασίες σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.
- προωθεί τη συστηματική χαρτογράφηση και αποτύπωση των Ρομά στην Ελλάδα.

---

<sup>28</sup> Ο.π

- υποστηρίζει την εφαρμογή τεκμηριωμένης πολιτικής (evidence based policies) που βασίζεται στον εντοπισμό των αναγκών των Ρομά σε τοπικό επίπεδο, ώστε να συντονίζεται η ανάπτυξη ειδικών, προσαρμοσμένων στις ανάγκες, τοπικών παρεμβάσεων.
- Καθιερώνει στρατηγικές συνεργασίες και συνέργειες με βασικούς εμπλεκόμενους φορείς σε συγκεκριμένα ζητήματα κοινωνικής ένταξης των Ρομά.
- δίνει έμφαση στην ενδυνάμωση, τη συμμετοχή και την αναβάθμιση δεξιοτήτων των παιδιών και νέων Ρομά.
- υπογραμμίζει τη διάσταση του φύλου, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ενδυνάμωση και την ενίσχυση των δεξιοτήτων και της συμμετοχής των κοριτσιών και των γυναικών Ρομά.
- Εξασφαλίζει συστηματική διαβούλευση με τους εκπροσώπους των Ρομά και τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, και οργανώσεων της νεολαίας Ρομά σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού, υλοποίησης και παρακολούθησης.
- επενδύει στην ανάπτυξη συστήματος δεικτών που θα επιτρέψουν τη συστηματική παρακολούθηση, την αξιολόγηση και τη συνεχή προσαρμογή της νέας στρατηγικής.

#### **4.4. Συνοδευτικά μέτρα**

##### **4.4.1. Καλές πρακτικές**

###### **Γερμανία**

*Check In – Wege zur Hilfe (Check-in 1) and Check In – Orientierung, Beratung und Begleitung (Check-in 2)*

*Germany*

Χρηματοδότηση: Διαχειριστική αρχή FEAD & local government funding (5% of budget)

Το εν λόγω πρόγραμμα αποσκοπεί στην ενίσχυση νεοεισερχόμενων πολιτών στην περιοχή της Ε.Ε και των παιδιών τους μέχρι την ηλικία των 7 ετών. Αφορά κυρίως πολίτες από τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία που ανήκουν σε κοινότητες Ρομά. Συγκεκριμένα στους ενήλικες παρέχεται προσωπική στήριξη και υπηρεσίες συμβουλευτικής οι οποίες περιλαμβάνουν προγράμματα γλώσσας, υγείας και ασφάλειας καθώς και στήριξη για την εύρεση διαμονής. Ειδικότερα για τις γυναίκες και τις μητέρες το πρόγραμμα δίνει έμφαση στην έμφυλη διάσταση καθώς και σε άλλα θέματα όπως η ατομική υγιεινή, η πρόληψη της υγείας, θέματα γύρω από την εγκυμοσύνη αλλά και θέματα που σχετίζονται με τη βία κατά των γυναικών ή την ενδοοικογενειακή βία. Αναφορικά προς τα παιδιά παρέχεται συμβουλευτική υποστήριξη σε θέματα ανατροφής αλλά και πρόληψης υγείας.

### **Σουηδία**

Pentru Tine - För Dig (For you)

Sweden

Χρηματοδότηση: Διαχειριστική Αρχή FEAD

Το πρόγραμμα αποσκοπεί στην ενίσχυση μη οικονομικά ενεργών πολιτών της Ε.Υ που παραμένουν προσωρινά στη Σουηδία και αντιμετωπίζουν προβλήματα αστεγίας. Βασικός σκοπός του είναι η άμεση ενίσχυση των εν λόγω κοινωνικά ευπαθών ομάδων με στόχο τη συμπερίληψη της Σουηδικής κοινωνίας. Συγκεκριμένα η πλειοψηφία συμμετεχόντων στο πρόγραμμα ήταν πολίτες από τη Ρουμανία και κατ'επέκταση από τη Βουλγαρία ενώ οι περισσότεροι από αυτούς ήταν Ρομά. Σύμφωνα με το πρόγραμμα, στόχος είναι η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, της περιθωριοποίησης και των κοινωνικών διακρίσεων που υφίστανται πολίτες προερχόμενοι από τις εν λόγω πληθυσμιακές ομάδες. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη δόμηση αμοιβαίας

εμπιστοσύνης με το προσωπικό των City Mission's Staff centers ενώ παρέχονται γλωσσικές και πολιτισμικές δεξιότητες ώστε να καταστεί αναγνωρίσιμο αλλά και αξιοποιήσιμο το πολιτισμικό υπόβαθρο που οι Ρομά από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία κατέχουν. Παρέχεται επίσης συμβουλευτική, πληροφόρηση σε θέματα πρόληψης υγείας, ατομικής υγιεινής αλλά και γενικότερα θέματα ένταξης και κοινωνικοποίησης στο Σουηδικό μοντέλο ζωής.

#### **4.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες (αποτελέσματα έρευνας πεδίου )**

Ελήφθησαν τέσσερις συνεντεύξεις από υποκείμενα Ρομα εκ των οποίων ξεχωρίζουμε τις ακόλουθες ως πιο ουσιαστικές. Η Κα Αγγελική είναι Ρομά και διαμένει στην περιοχή των Εξαμιλίων Κορινθίας εδώ και εικοσιπέντε χρόνια. Ζει μόνη στον καταυλισμό και προσπαθεί να τα βγάλει πέρα στηριζόμενη, μεταξύ άλλων, στο επίδομα του ΤΕΒΑ καθώς και στην υλική συνδρομή του εν λόγω προγράμματος. Είναι 65 ετών και για να συμπληρώσει αυτά που χρειάζεται για την καθημερινή της επιβίωση βοηθάει κατά καιρούς εμπόρους στη λαϊκή ή κάνει μεροκάματα στις τοπικές αγροκαλλιέργειες. Καθώς η συζήτηση έφτασε στα συνοδευτικά μέτρα δήλωσε ότι δεν είχε ακούσει κάτι σχετικά με αυτά, είχε, ωστόσο, εμπιστοσύνη στην τοπική κοινωνική υπηρεσία ότι από τη στιγμή που θα εφαρμόζονταν θα ήταν κάτι πολύ θετικό. Από τη λίστα μέτρων που άκουσε ξεχώρισε εκείνα που αφορούσαν την ψυχοκοινωνική στήριξη λόγω του άγχους που έχει εξαιτίας της επισφαλούς συνθήκης της ζωής της. Η δε Καλλιόπη, Ρομά, 20 ετών, διαμένει και αυτή σε γειτονικό σπίτι προς αυτό της Αγγελικής. Ζει μόνη, οι γονείς της διαμένουν μόνιμα στη Βόρεια Ελλάδα, είναι άνεργη προς το παρόν και αναζητά απασχόληση κυρίως στον κλάδο της εστίασης. Η επιβίωσή της εξαρτάται από την υλική συνδρομή του ΤΕΒΑ και το ΚΕΑ. Ως ωφελούμενη είναι πολύ ευχαριστημένη από το πρόγραμμα και αναφορικά με τα συνοδευτικά μέτρα ανέφερε πως δεν είχε ακόμη σχετική γνώση. Ωστόσο, ήταν σίγουρη πως η κοινωνική υπηρεσία θα την ενημέρωνε όταν θα ήταν έτοιμη. Βασική ανάγκη της Καλλιόπης και που θεωρεί ότι προοπτικά τα συνοδευτικά μέτρα θα μπορούσαν να την καλύψουν είναι η ψυχαγωγία και οι σχετικές με αυτή δράσεις. Θεωρεί ότι η πάσης φύσεως υλικής συνδρομή, είναι θετική όμως και η



**ψυχαγωγία θα έδινε πιο ουσιαστικό νόημα στο πρόγραμμα και θα προωθούσε ακόμα πιο γρήγορα την κοινωνική ενσωμάτωση σε τοπικό επίπεδο.**

#### **4.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων**

Επιχειρώντας να συμπυκνώσουμε προτάσεις συνοδευτικών μέτρων με στόχο την αντιμετώπιση των φαινομένων της ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά και την υποστήριξη της κοινωνικής τους ένταξης στην ελληνική κοινωνία, πέρα από τις όποιες καλές πρακτικές που μέχρι σήμερα έχουν επισημανθεί προτάσσουμε μια δέσμη συνοδευτικών μέτρων και παρεμβάσεων που κρίνονται επωφελείς και εποικοδομητικές. Οι προτάσεις αυτές προκύπτουν από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, την προτεραιοποίηση της πολιτικής της Ε.Ε. για τη συγκεκριμένη ομάδα στόχο, τις αδυναμίες και τα κενά των υφιστάμενων εθνικών μέτρων και πολιτικών, τις καλές πρακτικές που εντοπίστηκαν, αλλά και τις εκφρασμένες ανάγκες των ιδίων των ωφελουμένων, όπως αναδείχτηκαν από τη μικρής κλίμακας πιλοτική έρευνα πεδίου:

Συγκεκριμένα προτείνονται:

- **Υπηρεσίες παροχής ψυχοκοινωνικής στήριξης στη βάση της ατομικής αλλά και οικογενειακής συμβουλευτικής** σε «ευαίσθητα» θέματα τα οποία σχετίζονται με τη νοοτροπία και την κουλτούρα των πληθυσμών Ρομά (ενδογαμία, γάμος σε μικρή ηλικία, θεσμός προίκας κ.α), συμβουλευτική πάνω σε ανθρώπινα δικαιώματα, θέματα φύλου, θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, θέματα διαχείρισης ταυτοτήτων, θέματα άσκησης και χρήσης δικαιωμάτων, θέματα ατομικής υγιεινής, διατροφής και πρόληψης υγείας κ.α
- **Υπηρεσίες συμβουλευτικής σε θέματα εκπαιδευτικού και επαγγελματικού προσανατολισμού** σε συνδυασμό με στοχευμένα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και δια βίου μάθησης με βάση τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες των περιοχών

- **Παροχή εκπαιδευτικών προγραμμάτων πρόσθετης διδακτικής στήριξης σε μαθητές Ρομά,** (γενική παιδεία, ξένες γλώσσες, Η/Υ κ.α) - κοινωνικά φροντιστήρια για παιδιά και εφήβους με στόχο την παραμονή στην εκπαίδευση και την αποφυγή της σχολής διαρροής
- **Παροχή εκπαιδευτικών προγραμμάτων με πολιτιστικό, ψυχαγωγικό και αθλητικό περιεχόμενο για Ρομά** (παιδιά και νέους). (Εκμάθηση παραδοσιακών οργάνων, χορών, πρακτικών λαϊκής τέχνης - υλοποίηση εκδηλώσεων με πολιτιστικό και ψυχαγωγικό περιεχόμενο με έμφαση στην τοπική κουλτούρα και τις πολιτισμικές πρακτικές).

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΑΣΤΕΓΟΙ

### 5.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου

Δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός για την αστεγία. Το Λεξικό της Οξφόρδης ορίζει την αστεγία απλά «ως έλλειψη σπιτιού». Σε πολλά κράτη μέλη της ΕΕ, η έλλειψη στέγης συνδέεται με τον ύπνο στο δρόμο ή με την απουσία φυσικού σπιτιού. Σε άλλες χώρες, όπως η Βουλγαρία, Τσεχία, η Εσθονία, η Ελλάδα και η Ρουμανία, η αστεγία θεωρείται ως μια ευρύτερη συνθήκη, συμπεριλαμβάνοντας για παράδειγμα άτομα που ζουν σε επισφαλή καταλύματα, ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης, προσωρινά καταλύματα ή κέντρα υποδοχής κλπ. Χώρες, τέλος, όπως η Αυστρία, το Βέλγιο, η Κύπρος, η Γερμανία, η Δανία, η Μάλτα και η Σλοβακία δεν έχουν κάποιον επιστημονικό ή διοικητικό ορισμό για την αστεγία, ούτε και νομική υποχρέωση σε τοπικό επίπεδο για παροχή υλικής βοήθειας και κοινωνικής προστασίας σε άτομα χωρίς στέγη<sup>29</sup>.

Η έλλειψη στέγης είναι μια ακραία μορφή φτώχειας και στέρησης. Τα Ηνωμένα Έθνη περιγράφουν την έλλειψη στέγης ως παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων με βάση το στίγμα και τις προκαταλήψεις (συχνά γύρω από την εθνικότητα, τη φυλή, τη θρησκεία, το φύλο ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό) που μπορεί να εξελιχθεί σε πολλαπλή κοινωνική, πολιτική και οικονομική στέρηση<sup>30</sup>. Μεταξύ των τυπικών αιτιών αστεγίας είναι η ανεργία και η φτώχεια, η μετανάστευση, η γήρανση, προβλήματα υγείας, η κατάρρευση των οικογενειακών σχέσεων, η οικονομική αδυναμία για ενοικίαση ή αγορά κατοικίας και η ανεπαρκής υποστήριξη για άτομα που εγκαταλείπουν εγκαταστάσεις φροντίδας, νοσοκομεία, φυλακές ή άλλα δημόσια ιδρύματα. Οι άστεγοι μπορεί να αντιμετωπίσουν μειωμένο προσδόκιμο ζωής, προβλήματα

---

<sup>29</sup> European Social Policy Network (2019) Fighting homelessness and housing exclusion in Europe. A study of national policies. European Commission, pages 24–27. Όπως υπάρχει στο <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2dd1bd61-d834-11e9-9c4e-01aa75ed71a1/language-en> (τελευταία ανάκτηση 1/7/2023)

<sup>30</sup> OHCHR (2020) Homelessness and human rights. Όπως υπάρχει στο [www.ohchr.org/en/issues/housing/pages/homelessnessandhumanrights.aspx](http://www.ohchr.org/en/issues/housing/pages/homelessnessandhumanrights.aspx) (τελευταία ανάκτηση 1/7/2023)

υγείας, διακρίσεις, απομόνωση και εμπόδια στην πρόσβαση σε βασικές δημόσιες υπηρεσίες και παροχές.

Ο ορισμός της έλλειψης στέγης είναι κρίσιμος, τόσο για την αμφισβήτηση των αρνητικών στερεοτύπων και των διακρίσεων σε βάρος των ανθρώπων που βρίσκονται άστεγοι όσο και για την εφαρμογή βιώσιμων δράσεων για την καταπολέμηση των πιο οξέων μορφών υλικής στέρησης και φτώχειας στην κοινωνία. Η έλλειψη εναρμόνισης σχετικά με το τι σημαίνει να είσαι άστεγος σε ολόκληρη την ΕΕ επηρεάζει τη δυνατότητα προσδιορισμού του αριθμού των ανθρώπων που είναι άστεγοι σε επίπεδο ΕΕ. Επιπλέον, τα δεδομένα για την «κρυφή έλλειψη στέγης» μπορεί να διαφέρουν σημαντικά – άτομα που δεν είναι ορατά στις υπηρεσίες υποστήριξης, επειδή είτε δεν έχουν ζητήσει υποστήριξη, είτε λαμβάνουν άμεση υποστήριξη από τις οικογένειές τους, ζουν σε αυτοκίνητα ή δεν έχουν σταθερή διεύθυνση<sup>31</sup>. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει την ανάγκη βελτίωσης της συλλογής δεδομένων ως ένα από τα τις απαραίτητες πολιτικές απαντήσεις για την καταπολέμηση των αστέγων<sup>32</sup>.

Η ευρωπαϊκή τυπολογία για τους αστέγους και τον αποκλεισμό από τη στέγαση (ETHOS) που αναπτύχθηκε από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους αστέγους (FEANTSA)<sup>33</sup> ταξινομούν τις διαφορετικές καταστάσεις διαβίωσης των αστέγων σε σκληρές συνθήκες διαβίωσης, ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης, καταλύματα για άτομα που είναι άστεγοι ή σε ιδρύματα. Αυτή η τυπολογία ταιριάζει με τους υπάρχοντες ορισμούς σε ορισμένες χώρες όπως η Ισπανία και το Λουξεμβούργο. Αν και ο οδηγός είναι χρήσιμος για την κατηγοριοποίηση των συνθηκών διαβίωσης και για σκοπούς

---

<sup>31</sup> European Social Policy Network (2019) Fighting homelessness and housing exclusion in Europe. A study of national policies. European Commission, page 24. Όπως υπάρχει στο <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2dd1bd61-d834-11e9-9c4e-01aa75ed71a1/language-en>.

<sup>32</sup> European Commission (2021) Homelessness. Definition. Policy Response. Employment and Social Affairs & Inclusion. Όπως υπάρχει στο <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1061&langId=ga>.

<sup>33</sup> FEANTSA (2005) ETHOS: European Typology on Homelessness and Housing Exclusion. Όπως υπάρχει στο [www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion](http://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion)

συλλογής δεδομένων, δεν στοχεύει στην εναρμόνιση των υπαρχόντων ορισμών στα κράτη μέλη.

Τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχουν έως και 700.000 άνθρωποι που είναι άστεγοι στην ΕΕ<sup>34</sup>. Αυτό αντιπροσωπεύει μια αύξηση 10% από προηγούμενες εκτιμήσεις του 2010. Παρόλο που οι άγαμοι άνδρες συνεχίζουν να κυριαρχούν στην κύρια εικόνα των αστέγων σε όλη την Ευρώπη, οι νέοι και οι οικογένειες αυξάνονται. Μεταξύ των βασικών αιτιών της αστεγίας είναι το κόστος στέγασης: σύμφωνα με τη Eurostat, το 9,6 τοις εκατό των Ευρωπαίων ξοδεύουν τουλάχιστον το 40% του μηνιαίου εισοδήματός τους για στέγαση<sup>35</sup>. Η συσχέτιση μεταξύ των τιμών των κατοικιών και της έλλειψης στέγης, η υπερχρέωση και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, ειδικά μεταξύ των νέων, εντοπίζονται ως οι κύριοι λόγοι για τη δραματική αύξηση του αριθμού των ανθρώπων που βιώνουν τη φτώχεια στην Ευρώπη<sup>36</sup>

## 5.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής

Η ΕΕ δεν έχει άμεση αρμοδιότητα για τη στεγαστική πολιτική, αλλά μπορεί να επηρεάσει τις πολιτικές για τους αστέγους στα κράτη μέλη έμμεσα μέσω κανονισμών, όπως η νομοθεσία για τις κρατικές ενισχύσεις, η φορολογική νομοθεσία και το δίκαιο του ανταγωνισμού και μέσω της «Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού», όπως οι Συστάσεις και Κατευθυντήριες Γραμμές.

Ειδικότερα, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ο οποίος είναι ένα νομικά δεσμευτικό κείμενο, παρέχει την κύρια βάση για την προστασία και την αναγνώριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην ΕΕ. Σχετικά με το θέμα της στέγασης και των αστέγων, το άρθρο 34.3 του Χάρτη αναφέρει: «Για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας, η Ένωση

---

<sup>34</sup>FEANTSA (2020) Fifth Overview of Housing Exclusion in Europe 2020. Όπως υπάρχει στο [www.feantsa.org/en/report/2020/07/23/fifth-overview-of-housing-exclusion-in-europe-2020?bcParent=27](http://www.feantsa.org/en/report/2020/07/23/fifth-overview-of-housing-exclusion-in-europe-2020?bcParent=27)

<sup>35</sup>Eurostat (2020) Housing costs a challenge to many households. Όπως υπάρχει στο , <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200520-1>

<sup>36</sup>FEANTSA (2021) Sixth Overview of Housing Exclusion in Europe. Pages 15–16 Όπως υπάρχει στο , [www.feantsa.org/public/user/Resources/News/6th\\_Overview\\_of\\_Housing\\_Exclusion\\_in\\_Europe\\_2021\\_EN.pdf](http://www.feantsa.org/public/user/Resources/News/6th_Overview_of_Housing_Exclusion_in_Europe_2021_EN.pdf)

αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα στην κοινωνική και στεγαστική βοήθεια ώστε να εξασφαλίζεται αξιοπρεπής διαβίωση για όλους όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζονται από το κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές».<sup>37</sup> Το δικαίωμα αυτό επιβεβαιώθηκε αργότερα και στον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων. Το άρθρο 19 του ΕΠΚΔ, το οποίο εστιάζει στη στέγαση και βοήθεια σε άτομα που βιώνουν έλλειψη στέγης, καλεί τα κράτη μέλη να διασφαλίσουν:

- «πρόσβαση σε κοινωνική στέγαση ή στεγαστική βοήθεια καλής ποιότητας για όσους έχουν ανάγκη»
- «Το δικαίωμα στην κατάλληλη βοήθεια και προστασία από την αναγκαστική έξωση για τα ευάλωτα άτομα» και
- «Την παροχή επαρκούς στέγης και υπηρεσιών στους αστέγους άτομα με σκοπό την προώθηση της κοινωνικής τους ένταξης».

Τον Μάρτιο του 2021, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δρομολόγησε το Σχέδιο Δράσης για την υποστήριξη της εφαρμογής του EPSR. Στο πλαίσιο αυτό, η έλλειψη στέγης έχει τοποθετηθεί ψηλά στην πολιτική ατζέντα με την υπογραφή της «Διακήρυξης της Λισαβόνας» και την έναρξη της Ευρωπαϊκής Πλατφόρμας για την Καταπολέμηση των Αστεγών τον Ιούνιο του 2021. Μέσω της ευρύτερης οικονομικής και νομοθετικής τους επιρροής, τα χρηματοδοτικά μέσα της ΕΕ όπως ως το ΕΚΤ+, το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (FEAD), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής και Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ταμείο Invest EU<sup>38</sup> και Next Generation EU<sup>39</sup>, μέσω του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (RRF), δείχνουν ότι η ΕΕ μπορεί μελλοντικά να παίξει έναν σημαντικότερο ρόλο στην αντιμετώπιση της σίτισης και βασικής υλικής

---

<sup>37</sup> European Parliament (2000) Charter of Fundamental Rights of the European Union, (2000/C 364/01). Όπως υπάρχει στο [www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text\\_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf)

<sup>38</sup> European Commission (2020) InvestEU. Όπως υπάρχει στο [https://europa.eu/investeu/home\\_en](https://europa.eu/investeu/home_en)

<sup>39</sup> European Commission (2020) Recovery Plan for Europe. Strategy, Όπως υπάρχει στο [https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe\\_en](https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en)

συνδρομής αλλά και της στέγασης των ατόμων που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να μείνουν άστεγοι.

### **5.3. Το ελληνικό πλαίσιο πολιτικής**

Στην Ελλάδα οι άστεγοι αναγνωρίζονται θεσμικά ως ευπαθής κοινωνική ομάδα για πρώτη φορά με τον νόμο (Ν. 4052/2012, Άρθρο 29). Ο νόμος υιοθετεί έναν διευρυμένο ορισμό με βάση τα πρότυπα της FEANTSA (2006). Με βάση τον ορισμό που υιοθετήθηκε: «1. Αναγνωρίζονται οι άστεγοι ως ευπαθής κοινωνική ομάδα, στην οποία παρέχεται κοινωνική προστασία. Ως άστεγοι ορίζονται όλα τα άτομα που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, τα οποία στερούνται πρόσβασης ή έχουν επισφαλή πρόσβαση σε επαρκή ιδιόκτητη, ενοικιαζόμενη ή παραχωρημένη κατοικία που πληροί τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές και διαθέτει τις βασικές υπηρεσίες ύδρευσης και ηλεκτροδότησης. 2. Στους αστέγους περιλαμβάνονται ιδίως αυτοί που διαβιούν στο δρόμο, σε ξενώνες, αυτοί που φιλοξενούνται από ανάγκη προσωρινά σε ιδρύματα ή άλλες κλειστές δομές, καθώς και αυτοί που διαβιούν σε ακατάλληλα καταλύματα. 3. Με απόφαση του Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και του εκάστοτε συναρμόδιου Υπουργού που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ρυθμίζονται τα ειδικότερα θέματα εφαρμογής της παρούσας, ιδίως το περιεχόμενο, η έκταση και ο χρόνος παροχής κοινωνικής προστασίας, καθώς και η διαδικασία και οι φορείς υλοποίησης της καταγραφής των αστέγων».

Στο επίπεδο της καταγραφής του μεγέθους του προβλήματος, η μοναδική προσπάθεια λαμβάνει χώρα το 2018, όπου και πραγματοποιήθηκε μια πιλοτική καταγραφή αστέγων που διαβιούσαν είτε στον δρόμο, είτε σε κοινωνικές δομές (ξενώνες, υπνωτήρια) και υποστηριζόμενα διαμερίσματα σε επτά Δήμους πανελλαδικά (Δημουλάς κ.α., 2019). Έκτοτε δεν έχει υπάρξει κάποια άλλη παρόμοια πρωτοβουλία.

Στο επίπεδο της αντιμετώπισης του προβλήματος, τα υφιστάμενα μέτρα πολιτικής μπορούν να ταξινομηθούν σε 2 κατηγορίες: (α) μέτρα που απευθύνονται γενικά σε όλες τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες,

συμπεριλαμβανομένων των αστέγων, και (β) μέτρα που απευθύνονται αποκλειστικά στους αστέγους.

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσεται, καταρχάς, η **θεσμοθέτηση του Ελαχίστου Εγγυημένου Εισοδήματος**, με σκοπό την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας. Μετά την θεσμοθέτησή του το 2012, στο πλαίσιο της εφαρμογής του δεύτερου μνημονίου (Ν.4093/2012) και της πιλοτικής εφαρμογής του σε δύο χρονικές περιόδους (2014-15 και 2016) προϋπολογισμού 20 εκατ. ευρώ, το ΕΕΕ γενικεύτηκε σε όλη τη χώρα με την υπογραφή του τρίτου μνημονίου το 2015 (Ν.4387/2015) και άρχισε να εφαρμόζεται πανελλαδικά τον Ιανουάριο του 2017 με προϋπολογισμό 860 εκατ. ευρώ για τη χρονιά εκείνη.

Στη σημερινή του μορφή έχει τρεις πυλώνες: α) Εισοδηματική στήριξη, για να προσφέρει στους δικαιούχους ελάχιστα οικονομικά μέσα διαβίωσης. β) Διασύνδεση με υπηρεσίες κοινωνικής ένταξης. γ) Διασύνδεση με υπηρεσίες ενεργοποίησης με στόχο την ένταξη στην αγορά εργασίας. Το ποσό του επιδόματος για κάθε νοικοκυριό, ανάλογα με τον αριθμό και την ηλικία των μελών του, είναι α) 200 € μηνιαίως για μονοπρόσωπο νοικοκυριό, β) 100 € επιπλέον για κάθε ενήλικο μέλος του νοικοκυριού και 50 € επιπλέον για κάθε ανήλικο μέλος του νοικοκυριού ανά μήνα. Το μέγιστο εγγυημένο ποσό είναι 900 ευρώ το μήνα, ανεξάρτητα από τη σύνθεση του νοικοκυριού. Όσον αφορά τα κριτήρια επιλεξιμότητας, οι δικαιούχοι θα πρέπει να διαθέτουν ακίνητη περιουσία που δεν υπερβαίνει τις 90.000 ευρώ ανά άτομο ή τις 200.000 για κάθε νοικοκυριό. Επίσης, τα έξοδα διαβίωσης δεν πρέπει να ξεπερνούν τις 6.000 και οι τραπεζικές καταθέσεις διπλάσιο του «εισοδηματικού ορίου» (ΟΠΕΚΑ, 2022).

Στον δεύτερο πυλώνα του ΕΕΕ εντάχθηκε σταδιακά και το Πρόγραμμα Επισιτιστικής και Βασικής Υλικής Συνδρομής (ΕΠΕΒΥΣ) στο πλαίσιο του Ταμείου Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Άπορους (Τ.Ε.Β.Α.). Αποσκοπεί στην παροχή τροφίμων, στην αντιμετώπιση βασικών υλικών στερήσεων και στην ανάπτυξη συνοδευτικών μέτρων. Ειδικότερα, σχετικά με τον άξονα των τροφίμων η διανομή παρέχεται σε πακέτα τροφίμων ή ως έτοιμα γεύματα μέσω συσσιτίων. Η ειδική ομάδα στόχος για τα τρόφιμα είναι άπορα άτομα και κυρίως οικογένειες



απόρων με παιδιά (με ιδιαίτερη έμφαση σε μονογονεϊκές/πολυμελείς οικογένειες), καθώς και οι άστεγοι.

Μια δεύτερη κατηγορία γενικών μέτρων πολιτικής αφορά στην σταδιακή ανάδυση υπηρεσιών και προγραμμάτων έκτακτης ανάγκης στο πλαίσιο υλοποίησης των διαδοχικών μνημονίων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Τα **υπνωτήρια, τα κοινωνικά συστήματα και τα ανοικτά κέντρα ημέρας αστέγων** αποτελούν κοινωνικές δομές που εντάσσονται σε αυτό το πλέγμα και ξεκινούν τη λειτουργία τους εκείνη την περίοδο. Στη συνέχεια, με το άρθρο 3 του Ν. 4320/2015 θεσμοθετείται πρόγραμμα επιδότησης της σίτισης, ενώ, με τον Ν. 4368/2016 θεσπίζεται το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις δημόσιες δομές υγείας για την παροχή νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε ανασφάλιστους και σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Αναφορικά με τα ειδικά μέτρα για τους αστέγους, το **Επίδομα Στέγασης** είναι το πιο συναφές προνοιακό πρόγραμμα επιδότησης ενοικίου για τα νοικοκυριά που μισθώνουν την κύρια κατοικία τους. Η υλοποίηση του ξεκίνησε με τον Ν. 4320/2015 και συνεχίζεται με διάφορες τροποποιήσεις μέχρι σήμερα. Το ύψος του επιδόματος κυμαίνεται από 70 -210 και απευθύνεται σε περίπου 30.000 άτομα και οικογένειες που βρίσκονται σε συνθήκες ακραίας φτώχειας.

Στη συνέχεια, το **Πρόγραμμα «Στέγαση και Εργασία για τους Άστεγους»** είναι ένα ελπιδοφόρο πρόγραμμα που λειτουργεί στη βάση της φιλοσοφίας του υποδείγματος της ενεργητικής ένταξης (active inclusion). Ξεκίνησε την πιλοτική λειτουργία του το 2015 με αρχική ονομασία «Στέγαση και Επανένταξη» και λειτούργησε σε τακτική βάση από το 2017. Αποτελεί ένα πρόγραμμα στεγαστικής και κοινωνικής παρέμβασης για την επανένταξη ατόμων και οικογενειών που διαμένουν σε ξενώνες αστέγων, στο δρόμο ή σε ακατάλληλα καταλύματα. Το πρόγραμμα προβλέπει την επιδότηση ενοικίου για διάστημα έως και 18 μήνες, την κάλυψη βασικών δαπανών για οικοσκευή και υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, καθώς και την επιδότηση απασχόλησης για διάστημα έως και 12 μήνες. Παράλληλα, παρέχει ψυχοκοινωνική στήριξη στους ωφελούμενους με στόχο την ενδυνάμωση και κινητοποίησή τους, ώστε να αναλάβουν σταδιακά την ευθύνη επίλυσης των προβλημάτων της καθημερινότητας και να

επανενταχθούν ομαλά στον κοινωνικό ιστό. Στην παρούσα φάση το «Στέγαση και Εργασία για τους Άστεγους» φιλοξενεί περίπου 400 νοικοκυριά (Kourachanis, 2022).

Η τρίτη κατηγορία ειδικών για τους αστέγους προγραμμάτων αφορά σε δύο προγράμματα που βασίζονται στη φιλοσοφία της μεταβατικής φιλοξενίας. Πρόκειται για τη λειτουργία του **Πολυδύναμου Κέντρου Αστέγων**, όπως και του **Ξενώνα Άστεγων Χρηστών My Athens Hotel**. Αναφορικά με το πρώτο, είναι μία δομή διαρκούς λειτουργίας και αποτελείται από πενήντα τέσσερα διαμερίσματα, καθένα από το οποία περιλαμβάνει κατά μέσο όρο 3 υπνοδωμάτια με τηλεόραση, καλοριφέρ, ανεμιστήρα οροφής, κουζίνα και μπάνιο. Η δομή έχει δυνατότητα φιλοξενίας συνολικά 400 ατόμων και απαρτίζεται από Υπνωτήριο, Ξενώνα και Κέντρο Ημέρας. Στους φιλοξενούμενους του Πολυδύναμου Κέντρου Αστέγων παρέχονται, εκτός από διαμονή, σίτιση, ψυχολογική υποστήριξη, καθώς και ιατρική παρακολούθηση (Κουραχάνης κ.α. 2022). Αναφορικά με το δεύτερο, πρόκειται για έναν ξενώνα προσωρινής και μεταβατικής φιλοξενίας για άστεγους/ες χρήστες/τριες ουσιών υπό την επωνυμία ΙΟΝΙΣ που στη συνέχεια μετονομάστηκε -αλλάζοντας κτιριακή δομή- σε “My Athens Hotel”. Η πρωτοβουλία αυτή ελήφθη στο πλαίσιο της προστασίας ευάλωτων ομάδων που πλήττονται από έλλειψη στέγης μέσα στο περιβάλλον της υγειονομικής κρίσης που επέφερε η εξάπλωση του νέου κορωνοϊού (Kourachanis, et al., 2022).

Συνοψίζοντας, οι υφιστάμενες πολιτικές για τους αστέγους αξιολογούνται ως αναποτελεσματικές. Ξεκινώντας από τα γενικά προγράμματα, οι μέχρι τώρα αξιολογήσεις δείχνουν ότι το ΕΕΕ έχει πολύ περιορισμένη αποτελεσματικότητα στην καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας. Οι δράσεις κοινωνικής ενεργοποίησης του δεύτερου πυλώνα είναι κατακερματισμένες και ανεπαρκείς, ενώ οι δράσεις εργασιακής ένταξης του τρίτου πυλώνα, ουσιαστικά, δεν έχουν ακόμα λειτουργήσει (Lalioti et. al., 2019; Sakellaropoulos et al., 2019). Οι δομές καταπολέμησης της φτώχειας και οι δομές μεταβατικής φιλοξενίας χαρακτηρίζονται από μια κουλτούρα έκτακτης ανάγκης, παρέχοντας μια μερική και οριακή υποστήριξη στην κάλυψη των

απολύτως βασικών ανθρωπίνων αναγκών (στίσιση, υλική συνδρομή, προσωρινή διανυκτέρευση) που οδηγεί στην αναπαραγωγή και τον εγκλωβισμό των αστέγων στην υφιστάμενη κοινωνική τους κατάσταση. Τέλος, το πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη» είναι ελπιδοφόρο ως προς τη φιλοσοφία του, ωστόσο η εμβέλειά του είναι πολύ περιορισμένη (Κουραχάνης, 2023).

Ως εκ τούτου απαιτείται μια αναδιάταξη των πολιτικών με στόχο μια ολοκληρωμένη και συνεκτική προσέγγιση στα πολλαπλά προβλήματα των αστέγων. Αυτό σημαίνει ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης (φαγητό, υλική συνδρομή, προσωρινή φιλοξενία κλπ.) θα πρέπει να συνδεθούν οργανικά και συντονισμένα με υπηρεσίες για την σωματική και ψυχική υγεία, τη συμβουλευτική, την ένταξη στην αγορά εργασίας, την εκπαίδευση κατάρτιση, παρέχοντας μια ολιστική παρέμβαση στα προβλήματα των αστέγων και συμβάλλοντας στην ομαλή ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικό ιστό.

## 5.4. Συνοδευτικά μέτρα

### 5.4.1. Καλές πρακτικές

#### Γερμανία

*Frostschutzengel Plus - Υγεία και Κοινωνική Συμβουλευτική Αστέγων*

*Βερολίνο, Γερμανία*

*Διαχειριστική Αρχή FEAD: BMAS – Υπουργείο Κοινωνικών Υποθέσεων και Απασχόλησης*

Αυτό το πρόγραμμα στοχεύει στην παροχή συμβουλευτικής προσέγγισης στα Βουλγαρικά, Βοσνιακά-Σερβικά-Κροατικά, Αγγλικά, Λιθουανικά, πολωνικά, ρουμανικά και ρωσικά σε υπάρχουσες υπηρεσίες αστέγων (κέντρα ημέρας, υπνωτήρια κ.λπ.) σε μετακινούμενους άστεγους Γερμανούς ή πολίτες από άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Ο στόχος είναι να διευκολυνθεί η μακροπρόθεσμη ένταξη των ωφελουμένων στο σύστημα πρόνοιας και η έξοδός τους από την αστεγία. Η ομάδα-στόχος αυτού του έργου είναι ιδιαίτερα δύσκολο να προσεγγιστεί λόγω

των προφανών γλωσσικών εμποδίων, των συστηματικών διακρίσεων αλλά και της έλλειψης τεχνογνωσίας από τις υπηρεσίες για τους αστέγους. Το Frostschutzengel Plus προσφέρει μια επιπλέον υπηρεσία με σκοπό τη διασφάλιση της ενημέρωσης των χρηστών της υπηρεσίας για τα δικαιώματά τους ως πολίτες της ΕΕ, συχνά για πρώτη φορά.

Παράλληλα με την ατομική συμβουλευτική, το πρόγραμμα συμμετέχει, επίσης, στην τοπική/εθνική συζήτηση αναφορικά με την πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες για άστεγους πολίτες της ΕΕ.

Το Πρόγραμμα είναι το μοναδικό στο είδος του στο Βερολίνο από την άποψη ότι εντάσσει τις υπηρεσίες συμβουλευτικής στην καθημερινότητα των χρηστών των υπηρεσιών αστέγων, δίνοντάς τους έτσι τη δυνατότητα να λαμβάνουν συμβουλές στον ίδιο χώρο. Οι ώρες συμβουλευτικής στις εγκαταστάσεις των υφισταμένων υπηρεσιών αστέγων συμβάλουν συχνά και στην ανακούφιση του έργου των κοινωνικών λειτουργών των εν λόγω υπηρεσιών. Αυτό σημαίνει ότι, μέσω της συμβουλευτικής και της προκαταρκτικής ανάλυσης των προβλημάτων των ωφελουμένων, η παρεπόμενη κοινωνική εργασία μπορεί να πραγματοποιηθεί πιο αποτελεσματικά.

## **Δανία**

*Kompasset*

Κοπενχάγη, Δανία

Διαχειριστική Αρχή FEAD: Socialstyrelsen, Δανία

Αυτό το Πρόγραμμα στοχεύει στην παροχή υπηρεσιών σε άπορους μετακινούμενους πολίτες της ΕΕ, που είναι συχνά δύσκολο να προσεγγιστούν και δυσκολεύονται να αποκτήσουν πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες λόγω περιθωριοποίησης, προβλημάτων ψυχικής υγείας ή κατάχρησης ουσιών. Το Πρόγραμμα περιλαμβάνει τρεις υπηρεσίες: νυχτερινό καταφύγιο, κοινωνική εργασία και πολύγλωσση συμβουλευτική. Χάρη στις πολλές γλώσσες που μιλούν

οι κοινωνικοί λειτουργοί του Προγράμματος έχει επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό η προσέγγιση των Ρομά που ζουν στους δρόμους της Κοπεγχάγης.

Από το 2017, στη Δανία έχει θεσπιστεί μια ολοένα και πιο μεροληπτική νομοθεσία, με έναν νόμο που απαγορεύει την εγκατάσταση και τη διαμονή σε «στρατόπεδα εκφοβισμού» σε δημόσιους χώρους. Οι νόμοι για την επαιτεία έχουν επίσης αυστηροποιηθεί, με τα πρόστιμα να φτάνουν τα 70 ευρώ. Η εμβέλεια του έργου συμπληρώνεται και από υπηρεσίες συνηγορίας: υποβολή καταγγελιών και εκστρατεία κατά αυτής της αυξανόμενης απαγόρευσης του ύπνου σε δημόσιους χώρους.

Κατά την τριετία 2016 - 2019, αυτό το Πρόγραμμα έχει προσεγγίσει περισσότερα από 1000 άτομα.

## **Σουηδία**

Καλύτερη Υγεία – *Bättre Hälsa*

Σουηδία

Διαχειριστική Αρχή FEAD: Το Σουηδικό Συμβούλιο ΕΚΤ

Αυτό το Πρόγραμμα είναι μια συνεργασία μεταξύ της Στοκχόλμης, του Γκέτεμποργκ, του Μάλμε, του Στρατού της Σωτηρίας, της Αποστολής Διάσωσης και του Κέντρου Υγείας Αστέγων. Στόχος του είναι η παροχή ιατρικής βοήθειας και συμβουλευτικής σε ευάλωτους μετανάστες της ΕΕ – οι περισσότεροι από τους οποίους είναι Ρομά, αλλά κάποιοι είναι επίσης από τη Βουλγαρία, την Ιταλία, Ουγγαρία, Αλβανία και Κροατία. Γιατροί, νοσηλευτές, διατροφολόγοι και μαίες βγαίνουν και χαρτογραφούν τις ανάγκες των χρηστών της υπηρεσίας και τους παρέχουν πληροφορίες υγείας σχετικά με τα τρόφιμα και τη διατροφή, ΚΑΡΠΑ, τη σεξουαλική υγεία, την αντισύλληψη, την πρόληψη του πόνου στην πλάτη και τον αυχένα και πολλά άλλα. Στους χρήστες υπηρεσιών παρέχονται επίσης προμήθειες για να βοηθήσουν τις ανάγκες υγιεινής τους, όπως πετσέτες, οδοντόβουρτσες, οδοντόκρεμες, σαπούνια, σαμπουάν, προφυλακτικά κ.λπ., καθώς και η ευκαιρία να πλύνουν ρούχα, να φάνε και να κοιμηθούν σε υπνωτήρια. Η καινοτομία του έργου έγκειται στο γεγονός ότι αυτό απευθύνεται επίσης σε μετανάστες της ΕΕ που προσπαθούν να χτίσουν τη ζωή τους στη

Σουηδία. Ο αριθμός των πολιτών της ΕΕ που έχουν μετακομίσει στη Σουηδία και κατέληξαν άστεγοι αυξάνεται και αυτό το έργο είναι ζωτικής σημασίας για την προσέγγιση τους, καθώς προηγουμένως, οι υπηρεσίες για άστεγους δεν σχεδιάζονταν ούτε απευθύνονταν σε μη Σουηδούς.

## Ιταλία

*Housing First*

*Trieste – Ιταλία*

*Diocesan Foundation Caritas Trieste (Fondazione diocesana Caritas Trieste onlus)*

*Lybra Social Cooperative Society (Lybra Società Cooperativa Sociale onlus)*

*Municipality of Trieste*

Το πρόγραμμα «Housing First (HF)» βασίζεται στην απόκτηση ενδιάμεσης πρόσβασης σε στέγη μέσα από τη βοήθεια λειτουργών υγείας για άτομα μακροχρόνια άστεγα ή για άτομα που είναι σε κίνδυνο απώλειας της στέγης λόγω χρεών, μετανάστευσης, ακραίας φτώχειας κτλ.

Στην Ιταλία το H.F συνάντησε αποτελεσματική εφαρμογή στην Τεργέστη, όπου παρασχέθηκε στέγη σε αστέγους, με την προτεραιότητα να δίνεται σε ομάδες πληθυσμών με αυξημένα ποσοστά αποτυχίας κατά τα προηγθέντα projects κοινωνικής ενσωμάτωσης. Υπεύθυνοι φορείς για την υλοποίηση των πρωτοβουλιών και των δράσεων του προγράμματος ήταν το Diocesan Foundation Caritas της Τεργέστης, η Lybra Social Cooperative Society και ο Δήμος Τεργέστης.

Το 2019 μέσω του προγράμματος παρασχέθηκε στέγη σε 30 άτομα. Μεταξύ των δράσεων του προγράμματος, περιλαμβάνονται συναντήσεις με τελικούς αποδέκτες βοήθειας, η υπογραφή συμφωνιών με αυτούς, η συνοδεία και η αρωγή τους κατά την είσοδό τους στα νέα διαμερίσματα, η παροχή πρόσβασης σε παντοπωλεία κοινωνικής αλληλεγγύης κτλ. Κατόπιν της εισόδου στις νέες κατοικίες και της εκεί εγκατάστασης, η περαιτέρω βοήθεια μπορεί να λάβει τη μορφή συνοδείας σε επισκέψεις σε κοινωνικές υπηρεσίες, την ενίσχυση της συμμετοχής στην κοινότητα, την κατάρτιση και τη βοήθεια για εύρεση εργασίας, τη συμβουλευτική επί ζητημάτων οικονομικών του νοικοκυριού, την ψυχολογική συμβουλευτική.

Το Η.Φ στοχεύει στην παροχή βοήθειας σε άτομα αναφερόμενα από τις κοινωνικές **υπηρεσίες λόγω της αποτυχίας προηγμένων προγραμμάτων και δράσεων** να πετύχουν την εύρεση στέγης για αυτά και την συνακόλουθη κοινωνική τους ενσωμάτωση. Κατόπιν της υποβολής αναφορών ως προς τα υποψήφια άτομα από τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες, η ομάδα του ΗΦ έρχεται σε επικοινωνία με αυτά και τους γνωστοποιεί τα κύρια χαρακτηριστικά για τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα καθώς και τις υφιστάμενες επιλογές στέγασης. Μόλις η πιο κατάλληλη επιλογή στέγασης εντοπισθεί, οι τελικοί αποδέκτες υπογράφουν μια συμφωνία, η οποία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και υποστήριξη για την επίπλωση των κατοικιών και κάλυψη εξόδων μεταφοράς και εγκατάστασης.

Το ΗΦ κατόρθωσε να συνδυάσει τη χρηματοδότηση του ΤΕΒΑ και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου με έναν αποτελεσματικό τρόπο και συνολικά προσέφερε υποστήριξη σε 362 άτομα στην Τεργέστη – 30 άτομα ήταν αποδέκτες βοήθειας στέγασης. Ταυτόχρονα, καθοριστικής σημασίας ήταν η σύμπραξη φορέων και οργανισμών, καθώς και ο κατάλληλος συντονισμός των δράσεων.

### **Σουηδία**

*Pentru Tine - För Dig, (Για εσάς)*

*Σουηδία: Sveriges Stadsmissioner (Sweden's City Missions)*

Το Pentru Tine - För Dig (Για εσάς) απευθύνεται σε ευάλωτους μετακινούμενους πολίτες της ΕΕ, οργανώνοντας ομαδικές δραστηριότητες για να τους ενημερώσει για τα κοινωνικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους και παρέχοντάς τους πληροφορίες για την υγεία (ψυχική, σωματική και σεξουαλική υγεία). Η κοινωνική και οι ομαδικές δραστηριότητες πραγματοποιούνται σε τέσσερις διαφορετικές πόλεις της Σουηδίας (Στοκχόλμη, Ουψάλα, Λινκόπινγκ και Εσκιλστούνα).

Κινητές ομάδες επιτόπου πραγματοποιούν ενημέρωση και έρχονται σε επαφή με πολίτες της ΕΕ που ζουν σε συνθήκες ακραίας ευπάθειας και έλλειψης στέγης. Οι ομάδες αποτελούνται από υπεύθυνους επικοινωνίας υγείας και

προσωπικό με γλωσσικές δεξιότητες, πολιτιστικές ικανότητες και εμπειρία κοινωνικής εργασίας. Για να συμπληρώσει τις ομάδες πεδίου, ένας τοπικός διαχειριστής έργου σε κάθε τοποθεσία συνεργάζεται τοπικά με σχετικούς φορείς.

Μέσω της παροχής πληροφοριών για την κοινότητα και την υγεία, το έργο στοχεύει στην αύξηση της αυτονομίας και στη μείωση της ευπάθειας μεταξύ αυτών των πολιτών, καθώς και στη μείωση των κινδύνων που συνδέονται με την εκμετάλλευση, την κακή υγεία και την εγκληματικότητα. Ο μακροπρόθεσμος στόχος είναι η βελτίωση της υγείας και η αύξηση της ένταξης και της ενδυνάμωσης μέσω της αυξημένης γνώσης των δικαιωμάτων, των ευκαιριών και των υποχρεώσεών τους στη Σουηδία, τη χώρα καταγωγής τους και την ΕΕ. Το Πρόγραμμα κατάφερε να βελτιώσει την κατάσταση της σημαντικής πλειοψηφίας των συμμετεχόντων. Το 99% όσων έλαβαν βοήθεια δήλωσαν ότι επωφελήθηκαν από τις πληροφορίες που τους δόθηκαν, ενώ το 98% αισθάνθηκαν πιο ενδυναμωμένοι – και καλύτερα ικανοί να φροντίσουν την υγεία και την υγιεινή τους.

#### **5.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες (αποτελέσματα έρευνας πεδίου )**

Διενεργήθηκαν τέσσερις συνεντεύξεις από υποκείμενα που βρίσκονται σε στεγαστική επισφάλεια με μέσο όρο ηλικίας τα 60 έτη. Και τα τέσσερα υποκείμενα είναι σε αστεγία για πάνω από δέκα χρόνια, είναι ωφελούμενοι του ΤΕΒΑ και βρίσκονται, οι δύο στη Δυτική Αθήνα και οι άλλοι δύο στην Κόρινθο, είναι δε όλοι άνδρες. Τα συνοδευτικά μέτρα δεν τους είναι ακόμη γνωστά διότι δεν έχουν ακόμα εκκινήσει από τις αντίστοιχες κοινωνικές υπηρεσίες. Από όλους εκφράστηκε η άποψη ότι όταν εφαρμοστούν τα συνοδευτικά μέτρα θα αποτελέσουν μια πολύ θετική εξέλιξη στη καθημερινότητά τους με ορισμένες, ωστόσο, προϋποθέσεις. Με άλλα λόγια τα εν λόγω μέτρα είναι απαραίτητο να είναι προσαρμοσμένα στον τρόπο ζωής τους και να τον βελτιώνουν. Καθώς δεν είναι όλοι οι άστεγοι στην ίδια κατάσταση αυτό που διατυπώνουν ως ανάγκη σε



σχέση με τα μέτρα είναι η έννοια της εξατομίκευσης. Τα μέτρα χρειάζεται να μην εφαρμοστούν ως καλούπι αλλά λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα του κάθε αστέγου. Επιπλέον, υπηρεσίες, όπως η ψυχοκοινωνική στήριξη, θεωρούν ότι θα είναι πολύ χρήσιμες καθόσον θα αποσυμφορήσουν την «ουρά» που υπάρχει στις υπηρεσίες της Πρόνοιας. Δηλαδή, τα συνοδευτικά θα διευκολύνουν και την ίδια την παροχή άλλων ή παρόμοιων υπηρεσιών από άλλους φορείς. Τέλος, θεμελιώδεις για τους αστέγους είναι το ζήτημα της γραφειοκρατίας και της υγειονομικής περίθαλψης. Θεωρούν ότι η απλοποίηση των σχετικών διαδικασιών αλλά και η επέκταση της εμβέλειας των δικαιούχων θα αποτελέσουν πόλο έλξης για τη συμμετοχή στα συνοδευτικά μέτρα.

### **5.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων**

Επιχειρώντας να συμπυκνώσουμε προτάσεις συνοδευτικών μέτρων με στόχο την αντιμετώπιση των φαινομένων της ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού των αστέγων και την υποστήριξη της κοινωνικής τους ένταξης στην ελληνική κοινωνία, πέρα από τις όποιες καλές πρακτικές που μέχρι σήμερα έχουν επισημανθεί προτάσσουμε σε μια δέσμη συνοδευτικών μέτρων και παρεμβάσεων που κρίνονται επωφελείς και εποικοδομητικές. Οι προτάσεις αυτές προκύπτουν από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, την προτεραιοποίηση της πολιτικής της Ε.Ε. για τη συγκεκριμένη ομάδα στόχο, τις αδυναμίες και τα κενά των υφιστάμενων εθνικών μέτρων και πολιτικών, τις καλές πρακτικές που εντοπίστηκαν, αλλά και τις εκφρασμένες ανάγκες των ιδίων των ωφελουμένων, όπως αναδείχτηκαν από τη μικρής κλίμακας πιλοτική έρευνα πεδίου. Συγκεκριμένα προτείνονται:

- **Βοήθεια για άμεση πρόσβαση σε υπηρεσίες στέγασης (Housing First)**
- **Συνοδεία και επαφή με τις αρμόδιες υπηρεσίες και βοήθεια με τη γραφειοκρατία και το νομικό σύστημα.**
- **Εξατομικευμένες υπηρεσίες συμβουλευτικής και ψυχοκοινωνικής στήριξης με επισκέψεις στις υφιστάμενες υπηρεσίες για αστέγους (κέντρα ημέρας, υπνωτήρια κλπ.), δίνοντάς τους έτσι τη δυνατότητα να λαμβάνουν**

συμβουλές στον ίδιο χώρο και για αποσυμφόρηση των λοιπών κοινωνικών υπηρεσιών.

- **Βοήθεια και παραπομπή για πρωτοβάθμιες υπηρεσίες υγείας**
- **Παραπομπή στις υπηρεσίες απασχόλησης (κατάρτιση, επαγγελματική συμβουλευτική).**

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΑΜΕΑ

### 6.1. Στατιστική αποτύπωση και χαρακτηριστικά κινδύνου

Σύμφωνα με στατιστική των Ηνωμένων Εθνών υπολογίζεται ότι περίπου το 15% του πληθυσμού του πλανήτη έχει κάποια μορφή αναπηρίας και τουλάχιστον 785 εκατομμύρια είναι σε παραγωγική ηλικία μεταξύ (15 59 ετών). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση (EU 28), σύμφωνα με έρευνα της Eurostat (2014) υπολογίζεται ότι ζουν περίπου 44 εκατομμύρια άνθρωποι που δηλώνουν ότι έχουν αναπηρία και συναντούν εμπόδια στην πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή. (GED & EMPLAB & Menze, J. 2015).

Σε επίπεδο χώρας, το ποσοστό των πολιτών που εκτιμάται ότι αντιμετωπίζουν σοβαρή αναπηρία ανέρχεται σε 10,2%. Οι περιφέρειες με τις υψηλότερες συχνότητες περιορισμών δραστηριότητας/αναπηρίας είναι η Ανατολική Μακεδονία, η Ήπειρος και οι νησιωτικές περιφέρειες Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και τα Ιόνια Νησιά. Μάλιστα η Ανατολική Μακεδονία, καταγράφει συνολικό ποσοστό ατόμων με περιορισμούς ή δυσκολίες /αναπηρία το οποίο υπερβαίνει το 30% του πληθυσμού (32%) (βλ. Διάγραμμα 17).

Περιφέρειες	Σοβαρός περιορισμός δραστηριότητας/ Σοβαρή αναπηρία	Μέτριος περιορισμός δραστηριότητας/ Μέτρια αναπηρία	Περιορισμός δραστηριότητας/ αναπηρία (σύνολο)	Χωρίς περιορισμό δραστηριότητας/ αναπηρία	Σύνολο
Αττική	324.153	427.233	751.386	237.4315	3.125.701
	10,4%	13,7%	24,1%	76%	100%
Βόρειο Αιγαίο	21.546	27.828	49.374	144.665	104.030
	11,9%	14,30%	25,4%	74,6%	100%
Νότιο Αιγαίο	31.241	37.563	68.804	214.705	283.509
	11%	13,2%	24,2%	75,7%	100%
Κρήτη	41.320	70.291	111.611	413.713	525.324
	7,90%	13,40%	21,3%	78,80%	100%
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	66.194	97.903	164.097	348.744	512.841
	12,00%	19,10%	32,0%	68,00%	100,00%
Κεντρική Μακεδονία	155.552	226.363	381.915	1.135.875	1.517.790
	10,20%	14,90%	25,1%	74,80%	100,00%
Δυτική Μακεδονία	25.908	32.747	58.655	181.164	239.819
	10,8%	13,7%	24,5%	75,5%	100%
Ήπειρος	33.191	43.647	76.838	201.531	278.369
	11,90%	15,70%	27,6%	72,40%	100%
Θεσσαλία	58.755	80.694	139.449	506.804	646.253
	9,10%	12,50%	21,6%	78,40%	100%
Ιόνια Νησιά	16.851	27.466	44.317	109.422	153.739
	11%	17,90%	28,9%	71,20%	100,00%
Δυτική Ελλάδα	45.649	68.504	114.153	479.010	593.163
	7,70%	11,50%	19,2%	80,80%	100,00%
Στερεά Ελλάδα	43.455	63.485	106.940	321.201	428.141
	10,10%	14,80%	24,9%	75,00%	100,00%
Πελοπόννησος	50.282	66.124	116.406	364.636	481.042
	10,50%	13,70%	24,2%	75,80%	100%
Σύνολο χώρας	914.097	1.269.848	2.183.945	6.795.785	8.979.730
	10,20%	14,10%	24,30%	75,70%	100%

Πηγή στοιχείων: Ελληνική Στατιστική Αρχή, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (2020)  
Επεξεργασία: Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας

**Διάγραμμα 17:** Κατάσταση αναπηρίας /περιορισμού δραστηριότητας πληθυσμού 16 ετών και άνω ανά περιφέρεια (2020)

Βάσει του 13<sup>ου</sup> δελτίου στατιστικής πληροφόρησης της ΕΣΑΜΕΑ του 2023, το ποσοστό των ατόμων με σοβαρή αναπηρία/περιορισμό της συνήθους δραστηριότητας εξαιτίας προβλήματος υγείας ανέρχεται σε 9%, του πληθυσμού ηλικίας 16 ετών και άνω, ενώ ποσοστό 13,2% του πληθυσμού αντιμετωπίζουν μέτριο περιορισμό δραστηριότητας /αναπηρία<sup>40</sup>.

Βάσει του σύνθετου δείκτη: «Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό»:

- Το 2022, σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό βρίσκεται το 35,1% των ατόμων ηλικίας 16 ετών και άνω με σοβαρή αναπηρία,

<sup>40</sup>[https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HLTH\\_SILC\\_12\\_\\_custom\\_6197782/default/table?lang=en](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HLTH_SILC_12__custom_6197782/default/table?lang=en)

σύμφωνα με τον δείκτη των Στόχων Europe 2030 (πρόσφατη αναθεώρηση), έναντι του 25,1 των ατόμων χωρίς αναπηρία της ίδιας ηλικίας.

- Σε σύγκριση με το έτος (2021) ο δείκτης φτώχειας και αποκλεισμού των ατόμων με σοβαρή αναπηρία καταγράφει αύξηση της τάξεως των 3 μονάδων.
- Η διαχρονική ανάλυση των δεδομένων αναδεικνύει την ένταση των ανισοτήτων εις βάρος του πληθυσμού με αναπηρία καθώς, παρότι κατά το διάστημα 2015-2022 καταγράφεται τάση αποκλιμάκωσης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στον πληθυσμό χωρίς αναπηρία, στον πληθυσμό με σοβαρή αναπηρία διαπιστώνεται αντίστροφη εξέλιξη, δηλαδή κλιμάκωση του φαινομένου της φτώχειας και του αποκλεισμού.
- Ο κίνδυνος της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ιδιαίτερα αυξημένος στα άτομα με σοβαρή αναπηρία παραγωγικών ηλικιών. Το 2022, σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό διαβιούν το 50,7% των πολιτών με σοβαρή αναπηρία ηλικίας 16-64 ετών (χωρίς αναπηρία: 26,2%). Γενικά, η διαχρονική εξέλιξη του δείκτη φανερώνει την επιμονή του φαινομένου της φτώχειας στα άτομα με αναπηρία που βρίσκονται στο ηλικιακό φάσμα 16-64 ετών.
- Ωστόσο, σημαντικό εύρημα αποτελεί και η αυξητική τάση του ποσοστού ατόμων με σοβαρή αναπηρία και ηλικία 65+ που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο φτώχειας ή τον κοινωνικό αποκλεισμό.
- Το 2022 το ποσοστό των ατόμων με σοβαρή αναπηρία 65 ετών και άνω σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό ανήλθε σε 27,4% από 22,7% το 2020.
- Συνολικά κατά το διάστημα αναφοράς διαπιστώνεται διεύρυνση των ανισοτήτων εις βάρος των ατόμων με σοβαρή αναπηρία, με το χάσμα της φτώχειας και του αποκλεισμού να έχει αυξηθεί σημαντικά.

- Ειδικότερα, ενώ το 2015 το Χάσμα Φτώχειας υπολογίζεται σε 17,6 μονάδες, το 2022 ανέρχεται σε 24,5 μονάδες.

**Βάσει του δείκτη, «Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας» (Poverty Risk):**

- Το 2022, το ποσοστό των ατόμων με σοβαρή αναπηρία και ηλικία 16 ετών και άνω που βρίσκεται στο φάσμα της φτώχειας αυξήθηκε από 19,2% (2021), σε 22,7%. Κατά το ίδιο διάστημα, ο δείκτης φτώχεια βρέθηκε να μειώνεται στα άτομα χωρίς αναπηρία από 19% το 2021 σε 17,7 το 2022.
- Το 27,4% των ατόμων με σοβαρή αναπηρία και ηλικία 16-64 ετών ζει κάτω από το όριο της φτώχειας, ποσοστό αυξημένο κατά 1,5 μονάδα σε σύγκριση με το 2021, ενώ το ίδιο διάστημα, το ποσοστό των ατόμων χωρίς αναπηρία σημειώνει μείωση από σε 20,2% σε 18,4%.
- Σημαντικό εύρημα αποτελεί η αυξητική τάση του ποσοστού ατόμων με σοβαρή αναπηρία και ηλικία 65+ που βρίσκονται στο φάσμα της φτώχειας. Ειδικότερα από το 2019 και ύστερα, καταγράφεται εκ νέου ανοδική εξέλιξη της τιμής του δείκτη. Η συνολική μεταβολή του δείκτη κατά το διάστημα αναφοράς είναι αυξητική, ενώ το 2022 ο δείκτης σημειώνει την υψηλότερη ετήσια μεταβολή του κατά το διάστημα αναφοράς, καταγράφοντας αύξηση της τάξεως των 5 μονάδων. Συγκεκριμένα, από 15,8% που υπολογίστηκε για το 2021, το 2022 ο κίνδυνος φτώχειας στα άτομα με σοβαρή αναπηρία 65 ετών και άνω ανέρχεται σε 20,4%.

Μετά το 2016, όπου ξεκινάει να καταγράφεται αύξηση του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος των πολιτών<sup>41</sup>, το ποσοστό των φτωχών με σοβαρή αναπηρία αυξάνεται εκ νέου, και διαπιστώνεται περαιτέρω “άνοιγμα της ψαλίδας”, δηλαδή της διαφοράς στα ποσοστά φτώχειας των ατόμων με αναπηρία σε σύγκριση με τον πληθυσμό χωρίς αναπηρία. Το 2022 το 27,4% των ατόμων με

<sup>41</sup> Πηγή δεδομένων για το Μέσο Διαθέσιμο Εισόδημα: Ελληνική Στατιστική Αρχή, Δελτίο τύπου Κίνδυνος Φτώχειας, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2021 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος: Έτος 2020). Πειραιάς, 27 Ιουλίου 2022.

σοβαρή αναπηρία και ηλικία 16-64 ετών ζει κάτω από το όριο της φτώχειας, ποσοστό αυξημένο κατά 1,5 μονάδα σε σύγκριση με το 2021, ενώ το ίδιο διάστημα, το ποσοστό των ατόμων χωρίς αναπηρία σημειώνει μείωση από σε 20,2% σε 18,4%. Η τιμή στον δείκτη «χάσμα φτώχειας ατόμων με σοβαρή αναπηρία 16-64 ετών», δηλαδή η διαφορά του ποσοστού φτώχειας μεταξύ των ατόμων με σοβαρή αναπηρία και των ατόμων χωρίς αναπηρία, το 2022 ανέρχεται στις 9 μονάδες.

Σημαντικό εύρημα που ήδη διαπιστώθηκε στην εξέταση του σύνθετου δείκτη αποτελεί η σημαντική αυξητική τάση του ποσοστού ατόμων με σοβαρή αναπηρία και ηλικία 65+ που βρίσκονται στο φάσμα της φτώχειας. Ειδικότερα από το 2019 και ύστερα, καταγράφεται εκ νέου ανοδική εξέλιξη της τιμής του δείκτη. Η συνολική μεταβολή του δείκτη κατά το διάστημα αναφοράς είναι αυξητική, ενώ το 2022 ο δείκτη σημειώνει την υψηλότερη ετήσια μεταβολή του κατά το διάστημα αναφοράς, καταγράφοντας αύξηση της τάξεως των 5 μονάδων. Συγκεκριμένα, από 15,8% που υπολογίστηκε για το 2021, το 2022 ανέρχεται σε 20,4%. Δεδομένης της μικρής μεταβλητότητας του εν λόγω δείκτη ο οποίος εξαρτάται απόλυτα από την συνολική κατανομή του εισοδήματος, η καταγραφείσα μεταβολή είναι ιδιαίτερα σοβαρή. Παρά λοιπόν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, τα κοινωνικά επιδόματα και τις συντάξεις, τα επίπεδα φτώχειας στα άτομα με αναπηρία είναι πολύ ανησυχητικά.

Στην περίπτωση των ατόμων παραγωγικής ηλικίας, γίνεται σαφές ότι σημαντικό τμήμα του παραγωγικού πληθυσμού με αναπηρία βρίσκεται εντελώς αποκλεισμένο από την πρωταρχική πηγή εισοδήματος, δηλαδή την εργασία, αφού στην πλειονότητα των περιπτώσεων τα άτομα με αναπηρία δεν μετέχουν καν στο εργατικό δυναμικό της χώρας.

Η έξαρση του φαινομένου της φτώχειας στα άτομα με αναπηρία άνω των 65 συνδέεται αφενός με τις συνεχόμενες περικοπές στο ύψος των συντάξεων, με αποτέλεσμα οι «νέοι ηλικιωμένοι» και οι «νέοι συνταξιούχοι» να απολαμβάνουν όλο και μικρότερο εισόδημα και αφετέρου με την άνοδο του ορίου της φτώχειας από το 2017 και έπειτα (με εξαίρεση το 2021) όπου καταγράφεται αύξηση του μέσου ατομικού εισοδήματος.

**Επιπλέον, βάσει του δείκτη: «Ποσοστό πληθυσμού με σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις»:**

- Το 2022, το 17,9 των ατόμων με σοβαρή αναπηρία 16 ετών και άνω αντιμετωπίζουν σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις, ενώ στον πληθυσμό χωρίς αναπηρία το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 13,1% (Συνολικός πληθυσμός: 13,5%).
- Η διαχρονική εξέλιξη του δείκτη στα άτομα με σοβαρή αναπηρία καταδεικνύει μια σταθερά αυξητική πορεία μεταξύ των ετών 2020-2022. Τα στοιχεία και εδώ, επιβεβαιώνουν τη ισχυρή σχέση της αναπηρίας με τη φτώχεια, σε όρους υλικής και κοινωνικής στέρησης.
- Τα άτομα με σοβαρή αναπηρία 16-64 ετών, το 2022, αντιμετωπίζουν σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις σε ποσοστό 26,3%, έναντι του 13,6% των πολιτών χωρίς αναπηρία. Παρότι ο δείκτης από το 2017 και μετά καταγράφει πτωτική πορεία, ωστόσο μεταξύ των ετών 2020 και 2021 καταγράφει νέα άνοδο.
- Η τάση επιδείνωσης των υλικών συνθηκών διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία κατά το διάστημα 2020-2022, επιβεβαιώνεται και στην ηλικιακή ομάδα των ατόμων από 65 ετών και άνω.

**Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το δείκτη: Πληθυσμός που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας:**

- Κατά το διάστημα 2015-2022, παρότι ο γενικός δείκτης απασχόλησης σημειώνει μικρή αλλά σταθερή βελτίωση σε επίπεδο χώρας, ο πληθυσμός των ατόμων με αναπηρία που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας καταγράφει σημαντική αύξηση, από 24,1% που υπολογίστηκε για το 2015 σε 31,7% το 2022. Σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος (2021), ο δείκτης χαμηλή ένταση εργασίας στα άτομα με σοβαρή αναπηρία μειώθηκε κατά 2,5 μονάδες.



Οι ως άνω δείκτες αποτυπώνονται συγκεντρωτικά στον ακόλουθο πίνακα ο οποίος συγκρίνει τις διαφορές υπολογισμού φτώχειας ή και κοινωνικού αποκλεισμού σε προγραμματικό επίπεδο.

**ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΝΘΕΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ "ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ Η/ΚΑΙ ΣΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ" (ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ "ΕΥΡΩΠΗ 2020" /ΣΤΟΧΟΙ "ΕΥΡΩΠΗ 2030")**

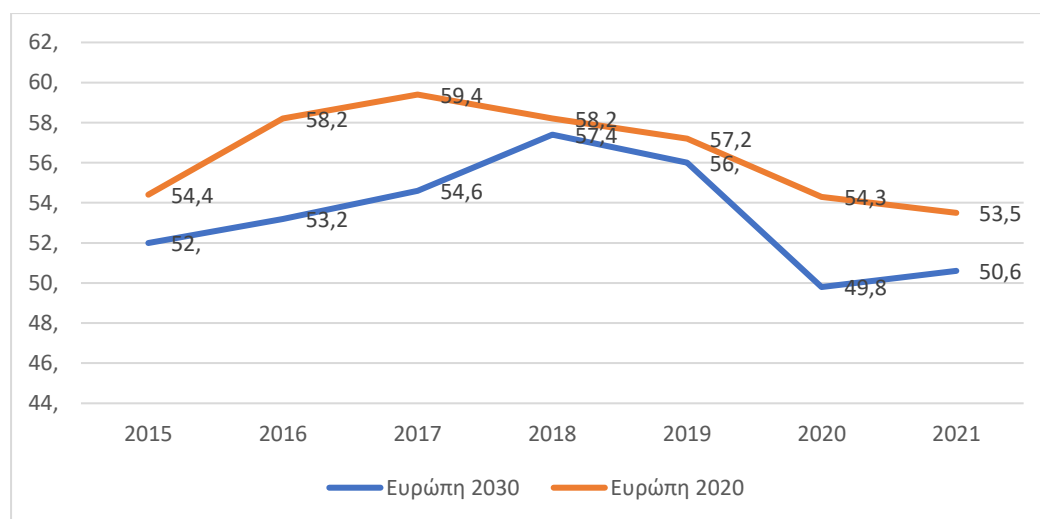
<b>ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ</b>	<b>Ευρώπη 2020</b>	<b>Ευρώπη 2030</b>
<b>Ποσοστό σοβαρής υλικής στέρησης</b>	Ο δείκτης «ποσοστό ατόμων με σοβαρές υλικές στερήσεις» εκτιμά τα επίπεδα διαβίωσης μετρώντας το ποσοστό του πληθυσμού που στερείται τουλάχιστον 4 από ένα κατάλογο 9 αγαθών και υπηρεσιών.	Ο δείκτης «ποσοστό ατόμων με σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις» (αλλάζει και η λεκτική διατύπωση του δείκτη) εκτιμά τα επίπεδα διαβίωσης μετρώντας το ποσοστό του πληθυσμού που στερείται τουλάχιστον 7 από ένα κατάλογο 13 αγαθών και υπηρεσιών (6 σχετίζονται με το άτομο και 7 σχετικά με το νοικοκυριό)
<b>Ποσοστό κινδύνου φτώχειας</b>	Ως κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ορίζεται το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά, των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι χαμηλότερο του 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος.	Ως κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ορίζεται το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά, των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι χαμηλότερο του 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος.

<p><b>Δείκτης χαμηλής έντασης εργασίας</b></p>	<p>Ο δείκτης αναφέρεται στο ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 0-59 που διαβιούν σε νοικοκυριά που τα μέλη τους εργάστηκαν λιγότερο από 20% της συνήθους απασχόλησης κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους. Η ένταση εργασίας του νοικοκυριού ορίζεται ως ο λόγος μεταξύ του αριθμού των μηνών που όλα τα μέλη εργάζονται κατά το προηγούμενο έτος και του συνολικού αριθμού των μηνών που θα μπορούσαν θεωρητικά να έχουν εργαστεί κατά την ίδια περίοδο. Οικονομικά ενεργά μέλη θεωρούνται τα μέλη του νοικοκυριού ηλικίας 18-59 ετών. Τα νοικοκυριά που αποτελούνται μόνο από μαθητές ή σπουδαστές κ.λπ. κάτω των 25 ετών ή και άτομα ηλικίας 60 ετών και άνω εξαιρούνται από τον υπολογισμό του δείκτη.</p>	<p>Ο δείκτης αναφέρεται στο ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 0-64 που διαβιούν σε νοικοκυριά που τα μέλη τους εργάστηκαν λιγότερο από 20% της συνήθους απασχόλησης κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους. Η ένταση εργασίας του νοικοκυριού ορίζεται ως ο λόγος μεταξύ του αριθμού των μηνών που όλα τα μέλη εργάζονται κατά το προηγούμενο έτος και του συνολικού αριθμού των μηνών που θα μπορούσαν θεωρητικά να έχουν εργαστεί κατά την ίδια περίοδο. Οικονομικά ενεργά μέλη θεωρούνται τα μέλη του νοικοκυριού ηλικίας 18-64 ετών. Τα νοικοκυριά που αποτελούνται μόνο από μαθητές ή σπουδαστές κ.λπ. κάτω των 25 ετών, ή 60-64 ετών που δεν είναι οικονομικά ενεργά ή και άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω εξαιρούνται από τον υπολογισμό του δείκτη.</p>
--	--	--

Στο διάγραμμα που ακολουθεί, αποτυπώνεται η διαχρονική εξέλιξη του κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ηλικιακή ομάδα 16-64 ετών

για τα έτη 2015-2021, με τους 2 διαφορετικούς τρόπους υπολογισμού του δείκτη (Europe 2020, Europe 2030), ώστε να υπάρχει ένα μέτρο σύγκρισης.

**Διάγραμμα 18 :** Ποσοστό πληθυσμού (16-64 ετών) με σοβαρή αναπηρία σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό. Πηγή δεδομένων: Eurostat database, EU-SILC (Statistics on Income and Living Conditions)



Τέλος, σύμφωνα με την έκθεση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία:

\* Μόνο το 51,3% των ενεργών ατόμων με αναπηρία σε ηλικία εργασίας στην ΕΕ απασχολούνται με μισθωτή εργασία.

\* Μόνο το 49% των γυναικών και το 47,4% των νέων με αναπηρία απασχολούνται με μισθωτή εργασία.

\* Σε Ελλάδα και Ιρλανδία εργάζεται λιγότερο του ένα τρίτου των ατόμων με αναπηρία (32,6%)

\* Ακολουθεί η Κροατία με μόλις 37% και η Ισπανία με 39%

Η έκθεση βρήκε αρκετούς λόγους για αυτή τη συνθήκη- μεταξύ των οποίων η έλλειψη παροχής εύλογων προσαρμογών, οι διακρίσεις και το στίγμα που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία και η έλλειψη πρόσβασης σε συμπεριληπτική και ποιοτική εκπαίδευση.

Όσον αφορά στις εύλογες προσαρμογές, τα κοινά ζητήματα περιλαμβάνουν περιορισμένη χρηματοδότηση και υποστήριξη, υπερβολική γραφειοκρατία για πρόσβαση σε εύλογες προσαρμογές (επιβάρυνση τόσο για τους εργοδότες όσο και για τους εργαζόμενους) και την περιορισμένη διαθεσιμότητα πληροφοριών σχετικά με την κρατική στήριξη. Παρά το γεγονός ότι η οδηγία της ΕΕ για την ισότητα στην απασχόληση έχει τεθεί σε ισχύ από το 2000, δεν υπάρχουν κατευθυντήριες γραμμές προσαρμογής, ενώ ακόμη και απλά αιτήματα όπως η μετάβαση σε μερική απασχόληση συχνά απορρίπτονται. Αυτό οδηγεί σε αθέμιτες πρακτικές - για παράδειγμα, η Zuzana από την Τσεχία έπρεπε να σταματήσει να εργάζεται λόγω έλλειψης πρόσβασης σε προσωπική βοήθεια.

Διακρίσεις παρουσιάζονται υπάρχουν σε κάθε βήμα: από τις υπηρεσίες απασχόλησης κατά την αναζήτηση εργασίας έως τη στιγμή της πρόσληψης, τη διέλευση από τη διαδικασία πρόσληψης. Για παράδειγμα, η Annika, από την Αυστρία, ήταν στα τριάντα της όταν της είπαν να κάνει αίτηση για σύνταξη αναπηρίας - καθώς οι υπηρεσίες απασχόλησης δεν μπορούσαν να σκεφτούν πού να την τοποθετήσουν παρά τα επαγγελματικά της προσόντα. Η Margrét, μια Ισλανδή που εργάζεται σε μια πρεσβεία, αναφέρει ότι οι προϊστάμενοι συχνά αποφασίζουν να μην της αναθέσουν καθήκοντα λόγω της αναπηρίας της - χωρίς να τη συμβουλευτούν. Δεν είναι μια μεμονωμένη περίπτωση - μια έρευνα στη Γερμανία το 2019 ανέφερε ότι το 58% των ερωτηθέντων με αναπηρία υπέστησαν διακρίσεις στην εργασία. Και αυτό όταν έχουν ήδη προσληφθεί - εξακολουθούν τα προβλήματα έλλειψης προσβασιμότητας και οι διακρίσεις.

### **Μικρότεροι μισθοί**

Η έκθεση αποκαλύπτει επίσης ότι τα άτομα με αναπηρία εξακολουθούν να κερδίζουν λιγότερα όταν εργάζονται, παρόλο που χρειάζονται περισσότερο εισόδημα για να αντιμετωπίσουν το πρόσθετο κόστος ζωής σε μια κοινωνία που εισάγει διακρίσεις και δεν είναι προσβάσιμη. Τα έξοδα στέγασης και μεταφοράς, για παράδειγμα, συνιστούν δυσανάλογα υψηλή επιβάρυνση για τα άτομα με αναπηρία σε σύγκριση με τα άτομα χωρίς αναπηρία. Η έκθεση εξηγεί ότι τα άτομα με αναπηρία επιβαρύνονται επίσης με υψηλότερο κόστος για την

απασχόληση, όπως η πληρωμή για ειδική μεταφορά λόγω απρόσιτων δημόσιων συγκοινωνιών, επιπλέον για προσωπική βοήθεια σε πιο βολικές ώρες κ.λπ.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η έκθεση καλεί τις χώρες της ΕΕ να συνεχίσουν να παρέχουν επιδόματα αναπηρίας ακόμη και όταν οι άνθρωποι εργάζονται με πλήρη απασχόληση - ως μέσο για την αντιστάθμιση αυτών των δαπανών. Εξακολουθεί να είναι σύνηθες φαινόμενο οι εργαζόμενοι με αναπηρία στα κράτη μέλη της ΕΕ να χάνουν το μεγαλύτερο μέρος ή όλο το αναπηρικό επίδομά τους όταν αρχίζουν να εργάζονται. Στην πραγματικότητα, τα άτομα με αναπηρία είναι πιο πιθανό να αντιμετωπίσουν τη φτώχεια στην εργασία από τα άτομα χωρίς αναπηρία.

### **Επιζήμια μοντέλα εργασίας**

Η έκθεση υπογραμμίζει επίσης την κοινή χρήση επιβλαβών μοντέλων απασχόλησης που, ενώ συχνά δημιουργούνται με καλές προθέσεις, καταλήγουν να προκαλούν διακρίσεις και σε ορισμένες περιπτώσεις να εκμεταλλεύονται τα άτομα με αναπηρία. Τα μοντέλα προστατευμένης απασχόλησης - επιχειρήσεις που γενικά απασχολούν την πλειονότητα των ατόμων με αναπηρία σε κλειστά περιβάλλοντα - είναι ιδιαίτερα προβληματικά καθώς οι εργαζόμενοι έχουν συχνά χαμηλότερους μισθούς (μερικές φορές κάτω από τον κατώτατο μισθό), κακές συνθήκες, λιγότερες ευκαιρίες σταδιοδρομίας και έλλειψη σταθερότητας.

## **6.2. Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής**

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η στρατηγική για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία 2021-2030 αφορά σε μία βιώσιμη, ανταγωνιστική και καινοτόμο κοινωνία όπου η έμφαση πρέπει να δίδεται στη μακροπρόθεσμη επένδυση για τα άτομα με αναπηρία και όχι στις βραχυπρόθεσμες δαπάνες. Η έμφαση δίδεται στους ακόλουθους άξονες. Ο στόχος είναι πρώτα απ' όλα τα άτομα με διάφορα είδη και βαθμούς αναπηρίας να λαμβάνουν υποστήριξη η οποία να είναι περισσότερο εξατομικευμένη και να βασίζεται στα αποτελέσματα και την εμπειρία που έχουν τεκμηριωθεί από τις πλέον πρόσφατες επιστημονικές και καταναλωτικές έρευνες, συμπεριλαμβανομένου του νέου

συστήματος ταξινόμησης του Π.Ο.Υ. που αξιολογεί μεταξύ άλλων και περιβαλλοντικούς παράγοντες κατά την εκτίμηση της λειτουργικότητας ενός ατόμου με αναπηρία, και, δεύτερον, να ελαχιστοποιηθεί η ανάγκη για εξατομικευμένη υποστήριξη μέσω της παροχής ενός περιβάλλοντος χωρίς εμπόδια, με καλύτερη πρόσβαση σε υπηρεσίες και προϊόντα.

Από την άποψη της υλοποίησης της ΕΣΑ, υπάρχει ανάγκη για λεπτομερέστερες και, στην περίπτωση της παρακολούθησης, ακριβέστερες προθεσμίες και μηχανισμούς. Τα διάφορα συμβουλευτικά όργανα μπορούν να αναλάβουν σημαντικό ρόλο, διευκολύνοντας τον σχεδιασμό και την υλοποίηση στενότερου επαγγελματικού συντονισμού.

### **Πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα**

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν οφείλει να προασπίσει μόνο τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, πρέπει επίσης να υπερθεματίσει την ανάγκη της υποστήριξης του «Σχεδιασμού για όλους» - παράλληλα με την πρωτοβουλία των ΗΕ «καθολικός σχεδιασμός»- ως έννοιας και ως μεθοδολογίας κατάρτισης σχεδίων προκειμένου να επιτευχθεί ευρύτερη προσβασιμότητα. Πρέπει να δοθεί έμφαση στην ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχή ατόμων με αναπηρία στο δημόσιο βίο, ιδίως σε ό,τι αφορά το δικαίωμα ψήφου (δυνατότητα να ψηφίζουν και να εκλέγονται, ευκαιρίες να διατηρούν γραφεία, κλπ. ), πρέπει δε να γίνουν περαιτέρω προσπάθειες, ώστε να γίνει αποδεκτή η αρχή της υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων.

### **Η σπουδαιότητα της συγκέντρωσης στοιχείων και της διαβούλευσης μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών.**

Σύμφωνα με την επαγγελματική ένωση με την οποία διαβουλευτήκε η Επιτροπή (ANED Network), οι ορισμοί και τα δεδομένα σχετικά με τα άτομα με αναπηρία δεν είναι μόνο ελλιπή αλλά σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι καν συγκρίσιμα. Τούτο πρέπει να αλλάξει μέσω της συνεργασίας μεταξύ κρατών μελών. Ιδιαίτερα σοβαρή έλλειψη πληροφοριών παρατηρείται σε έναν από τους πλέον κρίσιμους τομείς, καθώς υπάρχουν ελάχιστα αξιόπιστα δεδομένα σχετικά με τον αριθμό, την κατάσταση και τη φροντίδα ατόμων με αναπηρίες που

βρίσκονται σε ιδρύματα. Πρέπει να χρηματοδοτηθεί έρευνα προκειμένου να συμπληρωθούν τα κενά στον κοινωνικό χάρτη. Χρειάζεται μεγαλύτερη προσοχή ως προς την διατήρηση και την προσβασιμότητα σε περιεχόμενα π.χ. ιστοσελίδων, ιδίως κατά τη διάρκεια διαβουλεύσεων που αφορούν άτομα με αναπηρία.

### **Δημογραφικές αλλαγές και περιβάλλον χωρίς εμπόδια**

Από την άποψη των δημογραφικών αλλαγών γίνεται σπάνια λόγος για τις άνευ προηγουμένου προκλήσεις που θα αντιμετωπίσουν οι άνθρωποι σε μια γηράσκουσα κοινωνία και για το γεγονός ότι ο αριθμός των εξαρτώμενων ατόμων θα διπλασιαστεί, εξέλιξη που θα έχει απρόβλεπτες συνέπειες. Αυτή η πορεία των πραγμάτων επιβεβαιώνεται και από την πρόβλεψη της EUROSTAT, σύμφωνα με την οποία ο αριθμός των εξαρτώμενων ανθρώπων θα διπλασιαστεί έως το 2050, μία τάση που θα επηρεάσει κυρίως τη Γερμανία και την Ιταλία, καθώς επίσης τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που εντάχθηκαν πρόσφατα στην ΕΕ. Συνεπώς, το ζήτημα δεν είναι πρωτίστως η ύπαρξη ή μη αναπηρίας, αλλά έχει κοινωνικό χαρακτήρα στη βάση του: δεν είναι όλα τα άτομα με αναπηρία προχωρημένης ηλικίας, ούτε όλοι οι ηλικιωμένοι είναι ανάπηροι. Το θέμα των ανθρώπων που χρειάζονται φροντίδα σε μακροπρόθεσμη βάση, δεν συνεπάγεται μια προσέγγιση στην αυξημένη δραστηριότητα με βάση τη μεθοδολογία, τον σχεδιασμό ή την οργάνωση της εργασίας και της εκπαίδευσης. Αφορά σε ένα σύστημα κοινωνικής μέριμνας που περιλαμβάνει τις οικογένειες, βασίζεται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και περιφρουρεί τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Από το 2010 έως το 2050, ο πληθυσμός με δυνατότητα εργασίας (15-64 ετών) θα μειωθεί κατά 50 εκατομμύρια, ενώ η αναλογία των ατόμων με αναπηρία άνω των 65 ετών θα αυξηθεί κατά 77%. Κατά συνέπεια, πέραν της ικανότητας για ανεξάρτητη διαβίωση, αυξανόμενο ρόλο θα διαδραματίζει η ασφάλεια κατά την εργασία και η προστασία της απασχόλησης.

Η συνταξιοδότηση σε μεγαλύτερη ηλικία σε συνδυασμό με έναν υγιέστερο τρόπο ζωής θα οδηγήσει επίσης σε σημαντικές αλλαγές σε σχέση με

την προσβασιμότητα του περιβάλλοντος και των υπηρεσιών. Τούτο πρέπει να επιτευχθεί μέσω των διαρθρωτικών ταμείων, εξασφαλίζοντας τη σε μόνιμη βάση διατήρηση και περαιτέρω ανάπτυξη των υφισταμένων δυνατοτήτων, κάτι που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στις τρέχουσες και στις μελλοντικές μεταρρυθμίσεις της πολιτικής συνοχής.

### **Ελεύθερη κυκλοφορία και υπηρεσίες χωρίς εμπόδια**

Η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας είναι θεμελιώδες δικαίωμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θα υπάρξει ανάγκη για κατάλληλα προσβάσιμες δημόσιες και ιδιωτικές συγκοινωνίες (συμπεριλαμβανομένης της εναρμόνισης των καρτών στάθμευσης στα κράτη μέλη, σε συμμόρφωση με τους στόχους της ΕΣΑ) και για την εκπόνηση ενός ενιαίου χάρτη για τους επιβάτες, τον οποίο ο εισηγητής προωθεί εδώ και καιρό, ούτως ώστε όλοι να έχουν τη δυνατότητα να μετακινούνται με ασφάλεια με όλα τα είδη μέσων μεταφοράς. Μια θετική εξέλιξη θα ήταν η καθιέρωση ενοποιημένης ευρωπαϊκής κάρτας κινητικότητας με σκοπό την αμοιβαία αναγνώριση της παροχής φροντίδας σε άτομα με αναπηρία.

Υπάρχει επίσης ανάγκη για δικτυακούς τόπους φιλικούς προς τους χρήστες με προβλήματα όρασης, ηλεκτρονικές online υπηρεσίες νοηματικής γλώσσας για χρήστες με προβλήματα ακοής, κατάλληλοι, θεσμικοί στόχοι προκειμένου να εξασφαλίζεται ο υποτιτλισμός για τους έχοντες πρόβλημα ακοής, δωρεάν λογισμικό και λύσεις για την ενθάρρυνση του ψηφιακού γραμματισμού και την υλοποίηση των πρωτοβουλιών eEurope.

### **Ίσες ευκαιρίες**

Η ισότητα ευκαιριών δεν ταυτίζεται με τις ίσες ευκαιρίες, αφού αυτές δεν επιτυγχάνουν τον κοινωνικό στόχο της ένταξης. Οι ευκαιρίες είναι ίσες μόνο όταν η ίδια προσπάθεια οδηγεί στα ίδια αποτελέσματα, με δεδομένες τις συνθήκες και τα διαθέσιμα μέσα, κάτι που μπορεί να διασφαλιστεί τροποποιώντας παράγοντες που δεν σχετίζονται με την επίτευξη αποτελεσμάτων στον τομέα της εργασίας ή με τις τελικές εκβάσεις.



Η ισότητα ευκαιριών δεν μπορεί να νοηθεί αν η πρόσβαση σε προϊόντα και υπηρεσίες δεν έχει το ίδιο κόστος για όλους· οι τεχνολογίες παραγωγής επιτρέπουν τη διαφοροποίησή τους με οικονομικά αποδοτικό τρόπο και άρα τα άτομα με αναπηρία δεν θα έπρεπε να επιβαρύνονται οικονομικά απλώς και μόνο επειδή έχουν διαφορετικές ανάγκες, ιδίως στην περίπτωση που τα προϊόντα που παρήχθησαν με αποδοτικό τρόπο είναι κατάλληλα και ασφαλέστερα για όλους.

Τα ΜΜΕ μπορούν να διαδραματίσουν ιδιαίτερος σημαντικό ρόλο στην αύξηση της κοινωνικής ένταξης, όχι μόνο μέσω της παροχής πληροφοριών σχετικά με την απασχόληση ατόμων με αναπηρίες· λαμβάνουν επίσης μέρος σε διαγωνισμούς για την ανάθεση δημόσιων συμβάσεων, παράγοντας προϊόντα και υπηρεσίες που διατίθενται με τη συμμετοχή ατόμων με αναπηρίες και αυξάνοντας έτσι την ανταγωνιστικότητά τους.

Δεν υπάρχει ενιαία συνταγή στα κράτη μέλη για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να απασχολούνται τα άτομα με αναπηρία, εφόσον τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν διαφέρουν αναλόγως της περίπτωσης. Ορισμένα κράτη μέλη θέτουν έμφαση σε συγκεκριμένους τύπους απασχόλησης (υποστηρίζουν π.χ. την προστατευμένη απασχόληση). Εντούτοις, θα πρέπει να υπάρχουν κάποια κοινά σημεία: η πρόβλεψη λογικών υποδομών (οδηγία 2000/78/ΕΚ).

### **Επενδύσεις σε άτομα με αναπηρία**

Τα σημερινά συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης δεν είναι επαρκώς προετοιμασμένα για την καλύτερη ικανοποίηση των αναγκών των ατόμων με αναπηρία και ο αριθμός των σπουδαστών με αναπηρία που εγκαταλείπει τα μαθήματα παραμένει υψηλός. Για παράδειγμα, στη Δανία, ένα από τα πλέον προηγμένα κράτη μέλη, 44% των νέων με αναπηρία εισήλθε στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το 2007, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για άτομα χωρίς αναπηρία ήταν 75%. Περίπου 5% των ατόμων με αναπηρία έχουν ολοκληρώσει κάποιο πρόγραμμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης – ένα πολύ μικρό τμήμα του συνόλου. Η κάλυψη των αναγκών ατόμων με αναπηρία πρέπει συνεπώς να ληφθεί υπόψη στη στρατηγική «Ευρώπη 2020» και στις εμβληματικές της πρωτοβουλίες, καθώς και στα προγράμματα της δια βίου μάθησης.

## Η καταπολέμηση της φτώχειας

Η απειλή της φτώχειας είναι απτή για τα 80 εκατομμύρια ανθρώπους με αναπηρίες (σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, κατά προσέγγιση, 1 στους 4 ανθρώπους με αναπηρία ζει σε συνθήκες φτώχειας). Η απειλή της φτώχειας είναι επίσης κοινωνικό στίγμα, και πρέπει να διασφαλιστεί η παροχή επιδομάτων και ενισχύσεων για τα άτομα με αναπηρίες.

Στη συνάφεια αυτή οι εμβληματικές πρωτοβουλίες σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης συμπυκνώνονται ως ακολούθως: 1. Προσβάσιμη Ευρώπη: πρόκειται για μια βάση γνώσεων που παρέχει πληροφορίες και καλές πρακτικές σχετικά με την προσβασιμότητα σε όλους τους τομείς (μέχρι το τέλος του 2022), 2. Ευρωπαϊκή Κάρτα Αναπηρίας: η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει μια ευρωπαϊκή κάρτα αναπηρίας που θα ισχύει για όλες τις χώρες της ΕΕ. Η κάρτα θα διευκολύνει τα άτομα με αναπηρία να λάβουν την κατάλληλη υποστήριξη όταν ταξιδεύουν ή μετακομίζουν σε άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (έως το τέλος του 2023), 3. Καθοδήγηση που προτείνει βελτιώσεις στην ανεξάρτητη διαβίωση και την ένταξη στην κοινότητα. Αυτό θα συμβάλει στο να δοθεί η δυνατότητα στα άτομα με αναπηρία να ζουν σε προσβάσιμες, υποστηριζόμενες κατοικίες στην κοινότητα ή να συνεχίσουν να ζουν στο σπίτι (2023), 4. Ένα πλαίσιο για κοινωνικές υπηρεσίες αριστείας για άτομα με αναπηρία (2024), 5. Μια δέσμη μέτρων για τη βελτίωση των αποτελεσμάτων της αγοράς εργασίας των ατόμων με αναπηρία (θα ξεκινήσει το δεύτερο εξάμηνο του 2022), 6. Πλατφόρμα Αναπηρίας: Η Πλατφόρμα Αναπηρίας συγκεντρώνει τις εθνικές αρχές που είναι αρμόδιες για την εφαρμογή της Σύμβασης, τις οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία και την Επιτροπή. Υποστηρίζει την εφαρμογή της στρατηγικής και ενισχύει τη συνεργασία και τις ανταλλαγές για την εφαρμογή της Σύμβασης, 7. Ανανεωμένη στρατηγική ανθρώπινου δυναμικού για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, συμπεριλαμβανομένων των δράσεων για την προώθηση της διαφορετικότητας και την ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

### 6.3. Το Ελληνικό πλαίσιο πολιτικής

Με βάση την έκθεση της ΕΣΑμεΑ του 2019, η παροχή εισοδηματικών ενισχύσεων με την καταβολή προνοιακών επιδομάτων είναι η βασική «προστασία» που παρέχει το ελληνικό κράτος στα άτομα με αναπηρία. Η επιδοματική αυτή πολιτική περιλαμβάνει πληθώρα προγραμμάτων για επιμέρους ομάδες ατόμων με αναπηρία που διαφοροποιούνται ως προς τις προϋποθέσεις χορήγησης αλλά και ως προς το ύψος της παρεχόμενης ενίσχυσης<sup>42</sup>. Τα παραπάνω δεν δημιουργούν ένα αποτελεσματικό δίκτυο ασφαλείας, καθώς πολλά άτομα με αναπηρία παραμένουν σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Πέραν των προνοιακών επιδομάτων, χαρακτηριστική είναι η ελλιπής ένταξη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία σε άλλες -οριζόντιες- επιδοματικές πολιτικές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Κοινωνικό Μέρισμα 2019, όπου δικαιούχοι ορίστηκαν μόνο τα άτομα με αναπηρία που λαμβάνουν αναπηρικά επιδόματα από τον Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ο.Π.Ε.Κ.Α.)<sup>43</sup>. Ως αποτέλεσμα των πιέσεων του αναπηρικού κινήματος, επεκτάθηκε η έκτακτη ενίσχυση σε όλα τα νοικοκυριά που έχουν τουλάχιστον ένα μέλος με αναπηρία. Η νέα ρύθμιση εξείρεσε ωστόσο τα χαμηλοσυνταξιούχα άτομα με αναπηρία ή/και με χρόνιες παθήσεις που δεν λαμβάνουν επίδομα από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α., αποκλείοντας και πάλι μια από τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες<sup>44</sup>. Προβλήματα αναφέρθηκαν και στην προσβασιμότητα της ηλεκτρονικής αίτησης<sup>45</sup>. Σύμφωνα με αρχικές εκτιμήσεις, οι δικαιούχοι της οικονομικής ενίσχυσης υπολογίζονταν περίπου στα 253.000

---

<sup>42</sup> Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους – 2017, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), σελ. 24.

<sup>43</sup> Κοινή Υπουργική Απόφαση με αριθμό οικ. 2/89030/ΔΛΤΠ/2019 (ΦΕΚ Β' 4551/2019), κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 85 του ν.4646/2019 (ΦΕΚ Α' 201/2019), βλ. και [www.synigoros-solidarity.gr/1254/koinoniko-merisma-etous-2019](http://www.synigoros-solidarity.gr/1254/koinoniko-merisma-etous-2019).

<sup>44</sup> [www.esamea.gr/pressoffice/press-releases/4484-ektakti-enimerosi-gia-to-koinoniko-merisma](http://www.esamea.gr/pressoffice/press-releases/4484-ektakti-enimerosi-gia-to-koinoniko-merisma)

<sup>45</sup> [www.iefimerida.gr/ellada/koinoniko-merisma-problimata-me-amea-kai-anergoys](http://www.iefimerida.gr/ellada/koinoniko-merisma-problimata-me-amea-kai-anergoys)

νοικοκυριά στα οποία περιλαμβάνονται περισσότερα από 112.000 με μέλη με αναπηρία<sup>46</sup>.

Σε ό,τι αφορά την αξιολόγηση και την πιστοποίηση της αναπηρίας η επικαιροποίηση - αυστηροποίηση του Ενιαίου Πίνακα Προσδιορισμού Ποσοστών Αναπηρίας<sup>47</sup> είχε αρνητική επίπτωση στην πρόσβαση ατόμων με αναπηρία στις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης. Ωστόσο, στις θετικές εξελίξεις από το 2019 και μετά συγκαταλέγεται η απόφαση για μη φορολόγηση των προνοιακών επιδομάτων. Συγκεκριμένα, με απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Εργασίας και Οικονομικών<sup>48</sup>, τα χρηματικά ποσά των προνοιακών επιδομάτων δεν εμπίπτουν σε καμία κατηγορία εισοδήματος και δεν φορολογούνται. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση της διάταξης, η χορήγησή τους δεν αποσκοπεί στην κάλυψη των δαπανών διαβίωσης, αλλά στην κάλυψη των αναγκών που οφείλονται πρωταρχικά στην αναπηρία και προκύπτουν εξαιτίας αυτής<sup>49</sup>.

Από 1.1.2019, η αρμοδιότητα χορήγησης προνοιακών παροχών σε χρήμα σε άτομα με αναπηρία ανατέθηκε στον ΟΠΕΚΑ ενώ νέες αιτήσεις διεκπεραιώνονται μέσω του ΟΠΕΚΑ και των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας ΚΕ.Π.Α. Άλλη σημαντική εξέλιξη με θετικό αντίκτυπο στα άτομα με αναπηρία είναι η απαλλαγή από την εισφορά αλληλεγγύης για όλα τα άτομα με αναπηρία με ποσοστό αναπηρίας άνω του 80%<sup>50</sup>. Τέλος, σημαντική – έστω και σε συμβολικό επίπεδο - είναι η μετονομασία του προγράμματος «Οικονομικής ενίσχυσης των βαριά νοητικά καθυστερημένων ατόμων ηλικίας μέχρι και 25 ετών»<sup>51</sup> σε «Πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης ατόμων με Σοβαρή και Βαριά Νοητική

---

<sup>46</sup> [www.cnn.gr/oikonomia/story/200588/koinoniko-merisma-2019-dikaioyxoi-perissoteroi-apo-112-000-polites-amea](http://www.cnn.gr/oikonomia/story/200588/koinoniko-merisma-2019-dikaioyxoi-perissoteroi-apo-112-000-polites-amea)

<sup>47</sup> Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Β' έτους – 2018, σελ. 20

<sup>48</sup> Αριθμ. Δ12α/Γ.Π.οικ.68856/2202 (ΦΕΚ 5855/Β/28.12.2018) απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομικών, βλ. επίσης [www.synigoros-solidarity.gr/1226/oi-pronoiak-es-paroxes-se-xrima-se-atoma-me-anapiria-einai-aforologites-k-akatasxetes](http://www.synigoros-solidarity.gr/1226/oi-pronoiak-es-paroxes-se-xrima-se-atoma-me-anapiria-einai-aforologites-k-akatasxetes)

<sup>49</sup> [www.synigoros-solidarity.gr/1226/oi-pronoiak-es-paroxes-se-xrima-se-atoma-me-anapiria-einai-aforologites-k-akatasxetes](http://www.synigoros-solidarity.gr/1226/oi-pronoiak-es-paroxes-se-xrima-se-atoma-me-anapiria-einai-aforologites-k-akatasxetes)

<sup>50</sup> Νόμος 4646/2019 Φορολογική μεταρρύθμιση με αναπτυξιακή διάσταση για την Ελλάδα του αύριο (ΦΕΚ Α' 201/12-12-2019)

<sup>51</sup> ΚΥΑ Γ4/Φ.12/οικ.1930/1982, ΦΕΚ 724/Β, ΚΥΑ Δ29α/Φ.32/Γ.Π.οικ.10808/531/10.04.2013 κοινή υπουργική απόφαση «Τροποποίηση προγράμματος οικονομικής ενίσχυσης βαριά νοητικά καθυστερημένων ατόμων» (ΦΕΚ 965/Β').

Υστέρηση»<sup>52</sup> αφαιρώντας με τον τρόπο αυτό μη αποδεκτή αναφορά στα άτομα με αναπηρία. Παράλληλα διευρύνθηκε και το πεδίο εφαρμογής καλύπτοντας μεγαλύτερο εύρος νοητικής αναπηρίας.

Η Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες στις Τελικές της Παρατηρήσεις για το άρθρο 28 της Σύμβασης επισημαίνει την αρνητική επίπτωση στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία από τις αλλαγές στην ασφαλιστική νομοθεσία και το σύστημα πιστοποίησης της αναπηρίας, την ασυνέπεια της νομοθεσίας σε σχέση με την φοροαπαλλαγή των προνοιακών επιδομάτων αναπηρίας, την ανεπαρκή προστασία τους από κατάσχεση καθώς και την άνιση μεταχείριση στην κατανομή των επιδομάτων. Συνιστά:

- την αναμόρφωση των διατάξεων και πρακτικών που αφορούν προνοιακά επιδόματα, παροχές, συντάξεις και φοροαπαλλαγές για τα άτομα με αναπηρία, εναρμονίζοντας τους υπάρχοντες κανόνες και καταργώντας κανόνες και πρακτικές που παράγουν διακρίσεις, συμπεριλαμβανομένων αυτών στο σύστημα πιστοποίησης της αναπηρίας,
- την αποτελεσματική εφαρμογή του υπάρχοντος πλαισίου κοινωνικής προστασίας,
- προοδευτικά την ανάπτυξη περαιτέρω μέτρων για τη διασφάλιση επαρκούς βιοτικού επιπέδου για τα άτομα με αναπηρία.

Με βάση τα παραπάνω, θετικό θεωρείται το γεγονός ότι έχει επέλθει λύση στο διαχρονικό θέμα της φορολόγησης των προνοιακών παροχών και την εξαίρεσή τους από το φορολογητέο εισόδημα. Δεν έχουν επέλθει ωστόσο σημαντικές μεταβολές στα λοιπά προβλήματα που έχουν επισημανθεί και στις κοινωνικές ανισότητες και στο επίπεδο διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία.

Τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Ιούνιο του 2019 περιέλαβαν ειδική μνεία για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στον

---

<sup>52</sup> ΚΥΑ Δ12α/Φ.29/Γ.Π.7032/142/2019 Τροποποίηση της Δ29α/Φ.32/Γ.Π.οικ.10808/531/ 10.04.2013 κοινής υπουργικής απόφασης «Τροποποίηση προγράμματος οικονομικής ενίσχυσης βαριά νοητικά καθυστερημένων ατόμων» (ΦΕΚ 965/Β').

αθλητισμό<sup>53</sup>. Συγκεκριμένα, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης προέτρεψε τα κράτη μέλη της ΕΕ να διευκολύνουν και να προωθήσουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε αθλητικές δραστηριότητες μέσα από εκστρατείες ευαισθητοποίησης, προγράμματα κατάρτισης, πρόσβαση όλων σε αθλητικές υποδομές, προγράμματα και ανταλλαγή ορθών πρακτικών<sup>54</sup>. Η συνολική εικόνα στον τομέα της αναψυχής, του πολιτισμού και του αθλητισμού δεν δείχνει θεαματική βελτίωση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια και απέχει σημαντικά από τον ανοιχτό πολιτιστικό και αθλητικό χώρο που αποτελεί το όραμα του άρθρου 30 της Σύμβασης. Στο πνεύμα αυτό, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες στις τελικές παρατηρήσεις της συνιστά:

- την προώθηση συμπεριληπτικών και προσβάσιμων εγκαταστάσεων αναψυχής, ελεύθερου χρόνου και αθλητικών δραστηριοτήτων,
- την υιοθέτηση μέτρων για την αποτελεσματική υλοποίηση της νομοθεσίας της ΕΕ για τη Διευκόλυνση της πρόσβασης σε δημοσιευμένα έργα για τα άτομα τυφλά, μειωμένη όραση ή με πρόβλημα ανάγνωσης εντύπων με άλλο τρόπο.

Εν γένει, σε αντίθεση με τις αποσπασματικές και χωρίς συνολικό πλάνο εξελίξεις των προηγούμενων ετών, και ως αποτέλεσμα της αξιολόγησης της Ελλάδας από την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες για την εφαρμογή της Σύμβασης, από το 2019 καταγράφεται η πρώτη προσπάθεια συστηματοποίησης επιμέρους τομεακών πρωτοβουλιών για τη διαμόρφωση ενός Εθνικού Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία. Με την ενεργή συνδρομή της Ε.Σ.Α.μεΑ. και με τη θετική προδιάθεση της Ελληνικής Κυβέρνησης έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια συνολικού σχεδιασμού, θέσπισης μετρήσιμων στόχων και δημιουργίας μηχανισμών παρακολούθησης της εφαρμογής. Το γεγονός αυτό αποτελεί αναμφισβήτητα την σημαντικότερη εξέλιξη του 2019 αλλά και των τελευταίων δεκαετιών.

---

<sup>53</sup> Συμπεράσματα του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αντιπροσώπων των κρατών μελών, συναρχόμενων στο πλαίσιο του Συμβουλίου, σχετικά με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στον αθλητισμό ([https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XG0607\(03\)&from=SL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XG0607(03)&from=SL))

<sup>54</sup> Ό.π.

Δεύτερον, η αξιολόγηση της εφαρμογής της Σύμβασης από την Ελλάδα έθεσε σε κίνηση έναν εθνικό διάλογο που εστιάζει στην «μεγάλη εικόνα» σε σχέση με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και έρχεται σε αντίθεση με τη στενή προσέγγιση των προηγούμενων ετών. Η εξέλιξη αυτή αξιολογείται ως ιδιαίτερα θετική και έχει συμβολικές αλλά και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις για την ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας στον δημόσιο βίο και στις δημόσιες πολιτικές.

Τρίτο, η διαδικασία αξιολόγησης της χώρας ενεργοποίησε μια δίχως προηγούμενο συνεργασία τόσο μεταξύ των διαφόρων κυβερνητικών οργανισμών όσο και με το αναπηρικό κίνημα και λοιπούς φορείς. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί πολύτιμη παρακαταθήκη για το μέλλον.

Οι θετικές εξελίξεις που καταγράφηκαν δεν μεταβάλλουν ωστόσο το γεγονός της ελλιπούς παρακολούθησης της εφαρμογής των μέτρων και των πρωτοβουλιών που τίθενται σε εφαρμογή από την Πολιτεία. Ελάχιστες από τις πρωτοβουλίες που καταγράφονται σε προηγούμενες εκθέσεις βρίσκουν συνέχεια ή μπορούν να αξιολογηθούν ως προς την πορεία υλοποίησής τους. Σε τομεακό επίπεδο, είναι λίγες οι νομοθετικές ή άλλες εξελίξεις που ξεχωρίζουν το 2019. Σε τομείς όπως η υποστηριζόμενη λήψη αποφάσεων και η πρόσβαση στη δικαιοσύνη δεν καταγράφονται εξελίξεις σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται. Στον τομέα των διακρίσεων καταγράφεται μια σταθερή αύξηση των αναφορών για διακρίσεις λόγω αναπηρίας, χωρίς όμως να συνοδεύεται από την αφαίρεση των εμποδίων που επισημαίνονται. Στον τομέα της ανεξάρτητης και υποστηριζόμενης διαβίωσης, η εικόνα παραμένει ελλιπής και χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα προηγούμενα έτη: παραμένουν κλειστές δομές, γραφειοκρατικά εμπόδια και οργανωτικοί διαχωρισμοί που παραβιάζουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, ενώ η έλλειψη στοιχείων καθιστά την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων εξαιρετικά δύσκολη. Στον τομέα της υγείας η έλλειψη προσβασιμότητας και συνολικής πολιτικής για την αποκατάσταση παραμένουν διαχρονικά προβλήματα χωρίς ορατά σημάδια βελτίωσης. Αναφορικά με το βιοτικό επίπεδο, η εισοδηματική ανισότητα που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία δεν έχει

μεταβληθεί. Σημαντική εξέλιξη είναι η εξαίρεση των προνοιακών επιδομάτων από το φορολογητέο εισόδημα που αποτελεί σημείο αναφοράς για την αντιμετώπιση των εισοδηματικών ανισοτήτων. Στην εκπαίδευση, εξελίξεις εντοπίζονται σε σχέση με την προσβασιμότητα των σχολικών μονάδων μέσα από ένα οριζόντιο πρόγραμμα χρηματοδότησης για την δημιουργία υποδομών για μαθητές με αναπηρία. Συνολικά, ωστόσο, όπως και τα προηγούμενα έτη, βασικές πτυχές του άρθρου 24 της Σύμβασης δεν πληρούνται στην πράξη. Αντίστοιχα και στον τομέα της απασχόλησης, ελάχιστες εξελίξεις καταγράφονται. Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή στον πολιτισμό, στον αθλητισμό και στην ψυχαγωγία, η συνολική εικόνα δεν δείχνει θεαματική βελτίωση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια και απέχει ακόμη σημαντικά από το όραμα του άρθρου 30 της Σύμβασης. Τέλος σε ό,τι αφορά τις στάσεις και αντιλήψεις για την αναπηρία, παρόλο που η Ελληνική κοινωνία φαίνεται να αποδέχεται σταδιακά την αναπηρία ως μέρος της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, οι διακρίσεις παραμένουν εκτεταμένες όπως και αρνητικά στερεότυπα και οι προκαταλήψεις εξακολουθούν να επηρεάζουν τις στάσεις και αντιλήψεις των πολιτών χωρίς αναπηρία απέναντι στα άτομα με αναπηρία.

## **Συστάσεις και προτάσεις αλλαγών**

### **Οριζόντια μέτρα**

- Κατάρτιση και υλοποίηση συνολικού Σχεδίου Δράσης για την εφαρμογή της Σύμβασης και την ίση μεταχείριση των ατόμων με αναπηρία.
- Ενίσχυση των σχέσεων και δεσμών συνεργασίας που δημιουργήθηκαν το 2019 μεταξύ φορέων υλοποίησης πολιτικών, αναπηρικού κινήματος, κοινωνίας των πολιτών.
- Δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης και τεκμηρίωσης της εφαρμογής πολιτικών και δράσεων για την αναπηρία με ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία.

### **Τομεακά μέτρα**

- Ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στη νομοθέτηση.



- Εκπόνηση τομεακών σχεδίων δράσης (στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης) σε θέματα προτεραιότητας όπως η ανεξάρτητη διαβίωση, η συμπεριληπτική εκπαίδευση, η πρόσβαση στην υγεία, η ανοιχτή αγορά εργασίας και οι προσβάσιμες εκλογικές διαδικασίες.
- Επαναξιολόγηση της επιδοματικής πολιτικής για τη διασφάλιση του αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου των ατόμων με αναπηρία ή/και χρόνιες παθήσεις.
- Πλήρη ενσωμάτωση και εφαρμογή της νομοθεσίας για την προσβασιμότητα.
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία όπως και της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας
  - όλων των πολιτών και της κοινωνίας,
  - των στελεχών του δημόσιου τομέα,
  - των δικηγόρων, δικαστικών λειτουργών, εισαγγελέων και όλων των εργαζομένων στο τομέα της δικαιοσύνης,
  - των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων,
  - του ιατρικού και παραϊατρικού προσωπικού,
  - των δημοσιογράφων και εργαζόμενων στα ΜΜΕ,
  - των εργαζομένων στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς (ΜΜΜ), των σωματίων ασφαλείας.

## **6.4. Συνοδευτικά μέτρα**

### **6.4.1. Καλές πρακτικές**

#### **Ελλάδα**

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (2018):

Δράσεις υποστήριξης των ΑΜΕΑ με επίκεντρο την αυτόνομη διαβίωση, την υγιεινή διατροφή, κ.α.:

Οργάνωση δράσεων υποστήριξης στις έδρες των Δήμων της Αχαΐας (Πάτρα, Αίγιο, Δυτική Αχαΐα, Καλάβρυτα, Ερύμανθος), με τη συμμετοχή επιστημόνων, ιατρών, κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων, επαγγελματιών υγείας, ιατρικών συλλόγων, θεραπευτικών μονάδων, κέντρων κοινωνικής πρόνοιας, δομών ψυχικής υγείας, συμβουλευτικών κέντρων, κέντρων αποκατάστασης, συλλόγων εθελοντών, σωματείων, μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, συλλόγων γονέων και κηδεμόνων, εκπροσώπων της τοπικής αυτοδιοίκησης, του Πανεπιστημίου Πατρών, του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, του Νοσοκομείου Παιδών Καραμανδάνειο, του Νοσοκομείου «Άγιος Ανδρέας», του Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Πατρών «Παναγία η Βοήθεια» (ΠΠΝΠ), κ.α. φορέων. Το κόστος δαπάνης για όλες τις δράσεις του ΣΜ-10 ήταν 6.000€. Το περιεχόμενο των δράσεων κινήθηκε στους παρακάτω θεματικούς άξονες και στόχευε στη στήριξη των ωφελούμενων ΑΜΕΑ του ΤΕΒΑ (οι τίτλοι των δράσεων είναι ενδεικτικοί): 1. Μαθήματα αυτόνομης διαβίωσης ΑΜΕΑ. Σε συνεργασία με την Κλινική Αποκατάστασης Ασθενών με Κακώσεις Νωτιαίου Μυελού Π.Γ.Ν.Π. οργάνωση πιλοτικού προγράμματος υπό την μορφή μαθημάτων, βιωματικών σεμιναρίων σε άτομα με αναπηρία με σκοπό την κατανόηση και εκτέλεση καθημερινών αναγκών αυτόνομα και ανεξάρτητα. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ατομική φροντίδα, την αυτονομία, την μετακίνηση στο αστικό περιβάλλον και την προφύλαξη από κινδύνους. Τα μαθήματα αυτόνομης διαβίωσης και ψυχοκοινωνικής στήριξης μπορούσαν να εξειδικευτούν και ανάλογα με την πληθυσμιακή ομάδα των ωφελούμενων του ΤΕΒΑ 2.Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Εκμάθησης φροντιστών ΑΜΕΑ. Πρωταρχικός στόχος του έργου ήταν ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη ενός καινοτόμου εκπαιδευτικού προγράμματος εκμάθησης που απευθύνονταν σε φροντιστές προκειμένου να μπορέσουν να προωθήσουν την υγεία και την ποιότητα ζωής των νεαρών ατόμων με κινητική και νοητική αναπηρία. Το πρόγραμμα έδινε ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των νέων ανθρώπων με αναπηρίες. 3.Εκπαιδευτικό σεμινάριο γονέων, φροντιστών, δασκάλων και καθηγητών για θέματα ΑΜΕΑ. Διοργάνωση και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, βιωματικών εργαστηρίων,

σεμιναρίων επιμόρφωσης σε καθηγητές και εκπαιδευτικούς για θέματα των ατόμων με αναπηρία και την προώθηση μίας «εικόνας» στους μαθητές που βασίζονταν στην γνώση και την ενημέρωση. Στα επιμορφωτικά προγράμματα που έγιναν σε συνεργασία με την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, το Πανεπιστήμιο Πατρών και το ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας συμμετείχαν ως εκπαιδευτές κοινωνικοί λειτουργοί, κοινωνιολόγοι, νομικοί και άτομα με αναπηρία με σκοπό την ενημέρωση των δασκάλων και καθηγητών.

Σύλλογος ατόμων με κινητικά προβλήματα και φίλων Ν. Ροδόπης  
«ΠΕΡΠΑΤΩ» 2018-2019.

Στο πλαίσιο υλοποίησης των συνοδευτικών μέτρων του Δήμου Κομοτηνής, υλοποιήθηκαν συνοδευτικά μέτρα για τους ωφελούμενους του Προγράμματος ΤΕΒΑ. Ωφελούμενοι του προγράμματος είναι οι δικαιούχοι του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης (ΚΕΑ) που έχουν δηλώσει ότι επιθυμούν να συμμετέχουν και στο ΤΕΒΑ. Οι δράσεις είχαν εξής: ΣΜ 1. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ, ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ (ΠΛΗΝ ΠΑΙΔΙΩΝ): Συμβουλευτική και ψυχοκοινωνική υποστήριξη γυναικών (ενημέρωση/ ευαισθητοποίηση σε θέματα ισότητας και δικαιωμάτων, ψυχολογική υποστήριξη κακοποιημένων γυναικών και παραπομπή σε υπηρεσίες και δομές), ΣΜ 2. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ, ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ (ΠΛΗΝ ΠΑΙΔΙΩΝ): Παροχή υπηρεσιών ενδυνάμωσης, κοινωνικοποίησης και απόκτησης λοιπών δεξιοτήτων για γυναίκες (δημιουργικά εργαστήρια και σεμινάρια παραδοσιακών κατασκευών κοκ.), ΣΜ 3. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ, ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ: Συμβουλευτική και ψυχοκοινωνική υποστήριξη παιδιών (ενημέρωση/ ευαισθητοποίηση σε θέματα ισότητας και δικαιωμάτων, ψυχολογική υποστήριξη κακοποιημένων παιδιών (βία- ενδοσχολικός εκφοβισμός), ΣΜ 4. ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ: Συμβουλευτική σε θέματα υγιεινής διατροφής και παιδικής

παχυσαρκίας, ΣΜ 5. ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ: Λογιστική συμβουλευτική υποστήριξη σε θέματα οικογενειακού προϋπολογισμού/Νομική συνδρομή σε ζητήματα χρεών, οφειλών (υπερχρεωμένα νοικοκυριά), ΣΜ 6. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ & ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΟΥΣ: Εργαστήρια Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών και καλλιτεχνικά εργαστήρια. Μαθήματα μουσικής, χορού. Βιωματικά εργαστήρια θεάτρου για παιδιά.

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (2021): Δράσεις ολοκληρωμένης υποστήριξης φροντίδας ατόμων σε ανάγκη

Στο πλαίσιο του ΣΜ10 ο υποψήφιος Ανάδοχος θα παρέσχε δράσεις υποστήριξης φροντίδας ατόμων σε ανάγκη όπως κάτοικοι απομακρυσμένων περιοχών, ηλικιωμένοι, Άτομα με Αναπηρία κ.α. Η υποστήριξη θα παρέχονταν από εξειδικευμένους επιστήμονες, κατ' οίκον σε απομακρυσμένες περιοχές κάνοντας χρήση των κινητών μονάδων που διαθέτει η Αναθέτουσα Αρχή και σε συνεργασία με τις κοινωνικές υπηρεσίες των Περιφερειακών Ενοτήτων, των Δήμων και αρμόδιων φορέων συλλόγων και γενικά εκπροσώπων της Κοινωνίας των Πολιτών . Ενδεικτικές δράσεις υποστήριξης ήταν η ψυχολογική εκτίμηση και διαχείριση άγχους, διάγνωση άνοιας, συμβουλευτική για ασκήσεις διατήρησης διαύγειας, συμβουλευτική οικογένειας και παραπομπή σε ειδικές υπηρεσίες για διαχείριση παιδιών ΑμεΑ, διενέργεια προληπτικών εξετάσεων όπως υπέρηχου μαστού, υπέρηχου άνω κάτω κοιλίας, διενέργεια τεστ αλλεργίας, προληπτικές οφθαλμολογικές εξετάσεις και άλλες δράσεις που αφορούν κατοίκους απομακρυσμένων περιοχών. Οι δράσεις υλοποιήθηκαν με την σύμφωνη γνώμη της Αναθέτουσας Αρχής. Συνολικά ο εκτιμώμενος αριθμός των ωφελομένων που συμμετείχαν στην δράση ήταν 500.

## Ιταλία

Housing First Trieste – Ιταλία

*Diocesan Foundation Caritas Trieste (Fondazione diocesana Caritas Trieste onlus)*  
*Lybra Social Cooperative Society (Lybra Società Cooperativa Sociale onlus)*  
*Municipality of Trieste*

Το έργο απευθυνόταν σε άτομα που παραπέμπονταν από τις κοινωνικές υπηρεσίες στην ομάδα Housing First επειδή άλλα στεγαστικά προγράμματα είχαν αποτύχει, αφήνοντάς τους άστεγους ή σε ανασφαλή ή ανεπαρκή στέγαση. Η ομάδα του έργου συνάντησε τους υποψηφίους για να παρουσιάσει τα βασικά χαρακτηριστικά του προγράμματος και να αναλύσει τις διαθέσιμες λύσεις στέγασης. Μόλις επιλέχθηκε η καταλληλότερη λύση, οι τελικοί αποδέκτες υπέγραψαν συμφωνία (η οποία περιλαμβάνει υποστήριξη με έπιπλα και έξοδα μετακόμισης).

Μέχρι τον Ιανουάριο του 2021, 16 άτομα είχαν επιτύχει ένα καλό επίπεδο αυτονομίας και μπορούσαν να ζήσουν ανεξάρτητα χωρίς την υποστήριξη της ομάδας έργου. Η πρωτοβουλία υποστήριξε επίσης 362 άτομα (συμπεριλαμβανομένων 30 ατόμων που λαμβάνουν στήριξη στέγασης) μέσω του Emporio della Solidarietà, συμπεριλαμβανομένων 116 ανηλίκων, 26 ηλικιωμένων ατόμων και 14 ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Μία από τις πιο σημαντικές πτυχές του έργου ήταν η συμπληρωματικότητα μεταξύ του EKT και του FEAD. Οι συνέργειες εγγυήθηκαν ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών και δραστηριοτήτων στο πλαίσιο του έργου, με εστιασμένη χρηματοδότηση. Η αλλαγή παραδείγματος στο μοντέλο Housing First έγινε δεκτό πολύ θετικά από τους δημοτικούς κοινωνικούς λειτουργούς, που είναι πεπεισμένοι για την αποτελεσματικότητά του.

## **Βουλγαρία**

*Βουλγαρία,*  
*Provision of a 'Warm Meal' in the Gabrovo Municipality*  
*Bulgaria Social Assistance Agency*

Το 2018, το ποσοστό του βουλγαρικού πληθυσμού που κινδύνευε από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό ήταν κοντά στο 32,8%. Αυτό αποτελεί το υψηλότερο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο κίνδυνος της φτώχειας είναι ιδιαίτερα έντονος στα βόρεια, τη λιγότερο ανεπτυγμένη περιοχή της χώρας, όπου βρίσκεται η πόλη Γκάμπροβο. Σε αυτό το φόντο, αυτό το έργο στόχευσε στην κάλυψη των βασικών επισιτιστικών αναγκών των πιο ευάλωτων ατόμων του δήμου Γαβρονο. Επιπλέον, στόχευσε στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού συνδέοντας τους λήπτες τροφίμων με άλλες κοινωνικές υπηρεσίες, όπως η υγεία, η εκπαίδευση και οι διοικητικές δημοτικές υπηρεσίες. Μέχρι στιγμής, οι δραστηριότητες του έργου αφορούν σε 367 άτομα τα οποία έχουν ως εξής:

- 143 (σχεδόν 40%) ηλικιωμένοι άνω των 65 ετών
- 187 (50%) γυναίκες
- 7 άτομα από μειονότητες, 4 από τα οποία έχουν αυτοπροσδιοριστεί ως Ρομά
- 173 (σχεδόν 50%) άτομα με κινητική αναπηρία
- 35 άστεγοι

Τρεις υπάλληλοι του δήμου Γαβρονο ασχολούνται με τη διαχείριση και την αναφορά για τις δραστηριότητες του έργου. Ανάλογα με τις συγκεκριμένες ατομικές ανάγκες για τα συνοδευτικά μέτρα προσλαμβάνονται άλλοι ειδικοί σε εθελοντική βάση, όπως δικηγόροι, ψυχολόγοι, γιατροί, θεραπευτές, υγειονομικοί και κοινωνικοί λειτουργοί, δάσκαλοι κ.λπ.

## **Σλοβενία**

Σλοβενία

Building the Community: Social Involvement for Vulnerable People  
Škofijska Karitas Celje, Caritas Slovenia

Οι μονογονείς αντιμετωπίζουν επιπλέον εμπόδια στην εύρεση εργασίας, καθώς πρέπει να ευθυγραμμίσουν τα ωράρια εργασίας τους με την παιδική φροντίδα. Ομοίως, για άτομα με σοβαρούς περιορισμούς υγείας ή αναπηρίες,

είναι ιδιαίτερα δύσκολο να βρει κανείς μια κατάλληλη δουλειά. Τέτοια πρόσθετα εμπόδια εμποδίζουν πολλούς ανθρώπους που είναι άνεργοι από την εύκολη εύρεση εργασίας και, με τη σειρά τους, αυξάνουν τις πιθανότητές τους για κοινωνικό αποκλεισμό. Ως εκ τούτου, ο κύριος στόχος του προγράμματος εθελοντισμού Σλοβενίας Building the Community, που διοργανώθηκε από την Caritas στο Celje, αφορά στην ένταξη ατόμων που υποφέρουν από κοινωνικό αποκλεισμό σε μια τοπική εννορία, παρέχοντάς τους παράλληλα μια ευκαιρία να αποκτήσουν δεξιότητες και εργασιακή εμπειρία και, με τη σειρά τους, να αυξήσουν τις πιθανότητές τους να βρουν δουλειά.

Το πρόγραμμα ενσωματώνει περίπου 150 άτομα σε ένα ευρύ φάσμα εθελοντικών δραστηριοτήτων, με βάση τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητές τους. Οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν κηπουρική, βοήθεια στη διανομή συσκευασιών τροφίμων, χειροτεχνία, ομάδα μαγειρικής, και ομάδα βοήθειας σε διαφορετικές οικιακές εργασίες.

Το πρόγραμμα πραγματοποιείται από το κέντρο, Škofijska Caritas Celje με έναν αριθμό συνεργατών και οργανώσεων συμπεριλαμβανομένων των Ljudska univerza Celje, του Centre za krepitve zdravje Žalec, του UPI Žalec και το Υπουργείο Εργασίας, Οικογένειας, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ίσων Ευκαιριών.

## Γαλλία

Γαλλία, <i>'Red Cross on Wheels': providing mobile social assistance, Red Cross France</i>
---

Ο Ερυθρός Σταυρός αναπτύσσει 44 κινητές μονάδες «Red Cross on Wheels», οι οποίες είναι ειδικά μετασκευασμένα οχήματα, για επίσκεψη σε τελικούς αποδέκτες που βρίσκονται σε ανάγκη σε αγροτικές περιοχές, ημιαστικές κοινότητες και «γειτονιές προτεραιότητας» στις αστικές περιοχές. Αυτή η κινητή υποστήριξη, εκτός από την τροφή και την υλική υποστήριξη, παρέχει επίσης άμεση συμβουλευτική. Μπορούν να συμβουλεύουν για μια ευρεία σειρά θεμάτων, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε βασικές

κοινωνικές υπηρεσίες, γονικές υπηρεσίες, προληπτική υγειονομική περίθαλψη, ψηφιακή τεχνολογία, διαχείριση προϋπολογισμού ή πολιτισμός και ψυχαγωγία.

### **Λετονία**

<p>Λετονία, <i>Promoting social inclusion and fighting stereotypes,</i> <i>Dagda disabled brotherhood NEMA</i></p>
--

Η φτώχεια είναι ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο στην περιοχή Dagda στη Λετονία. Έχοντας επίγνωση αυτής της πραγματικότητας, οι υπεύθυνοι του έργου επιδιώκουν την καταπολέμηση των στερεοτύπων σύμφωνα με τα οποία οι φτωχοί και οι πιο άποροι άνθρωποι είναι «ασήμαντοι για την κοινωνία» και να τους παράσχουν μια αίσθηση αυτονομίας και αυτοσεβασμού. Εκτός από τη διανομή τροφίμων που χρηματοδοτείται από το FEAD, ο οργανισμός-εταίρος πραγματοποιεί μια σειρά από συνοδευτικά μέτρα όπως ο αθλητισμός, η υγεία και οι δραστηριότητες αναψυχής για την τόνωση της αυτο-ανάπτυξης των συμμετεχόντων και τη βελτίωση των επικοινωνιακών τους δεξιοτήτων. Αυτό είναι σημαντικό για να αυξηθεί η ψυχολογική τους ευεξία και η αίσθηση της αυτοεκτίμησης και να τους δημιουργήσει τη σιγουριά ότι μπορούν να βρουν διέξοδο από την τρέχουσα κατάστασή τους. Αυτό είναι επίσης ζωτικής σημασίας για τη βελτίωση της σωματικής και ψυχικής τους υγείας και, μακροπρόθεσμα, για την προώθηση της κοινωνικής τους ένταξης και ανεξαρτησίας.

Το έργο διαχειρίζονται εργαζόμενοι και εθελοντές της ΜΚΟ «Dagda αδελφότητα αναπήρων NEMA» (Dagdas invalīdu brālība NEMA). Η υλοποίηση των δραστηριοτήτων απαιτεί την καθημερινή συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης και των κοινωνικών υπηρεσιών.

#### **6.4.2. Εκφρασμένες ανάγκες**

Πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συνεντεύξεις με ΑΜΕΑ σε Δήμο των Νοτίων Προαστίων της Αθήνας με μέσο όρο ηλικίας τα 60 έτη, τρεις άνδρες και μια γυναίκα, όλοι δικαιούχοι του ΤΕΒΑ. Οι άνδρες έχουν εκ γενετής αναπηρία και είναι άνεργοι, η γυναίκα την απέκτησε κατά τη διάρκεια του εργασιακού της



βίου, ως πρώην δημοσιογράφος, όλοι δε έχουν αναπηρία άνω του 50%. Από τα τέσσερα υποκείμενα τα δύο γνώριζαν αδρά για τα συνοδευτικά μέτρα, ενώ και οι τέσσερις αναμένουν σχετικά νέα από την Κοινωνική Υπηρεσία. Τα κυριότερα μέτρα που από όλους προκρίθηκαν ως σημαντικά είναι εκείνα που αφορούν σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες και η διαχείριση των οικονομικών, όπως η κατάρτιση του οικογενειακού προϋπολογισμού καθώς λαμβάνουν και το αναπηρικό επίδομα. Σημαντική διάσταση που τέθηκε και αφορά στον τρόπο εφαρμογής των μέτρων είναι η αξιακή του διάσταση. Τονίστηκε επανειλημμένως ότι τα μέτρα αυτά χρειάζεται να τρέξουν σε ένα πλαίσιο προώθησης και ενίσχυσης της κοινωνικότητας και της κοινωνικοποίησης των ωφελουμένων. Αυτό που χρειάζονται τα άτομα με αναπηρία, πέρα από τα ζήτημα της προσβασιμότητας για το οποίο θεωρητικά θα υπάρξει πρόβλεψη στα εν λόγω μέτρα, είναι η διεύρυνση του κύκλου επαφών των υποκειμένων. Με άλλα λόγια, τα ΑΜΕΑ είναι πολύ θετικά στην εφαρμογή των μέτρων αλλά όχι σε ένα πλαίσιο διαδικαστικής διαπεραίωσης αλλά ενδυνάμωσης του κοινωνικού δεσμού. Έτσι θεωρούν ότι αυτό κατ' αρχάς θα επιτευχθεί μέσα από την επαναληπτικότητα των μέτρων και την ποιότητα των στελεχών που θα τα εφαρμόσουν.

#### **6.4.3. Προτάσεις συνοδευτικών μέτρων**

Επιχειρώντας να συμπυκνώσουμε προτάσεις συνοδευτικών μέτρων με στόχο την αντιμετώπιση των φαινομένων της ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού των ΑΜΕΑ και την υποστήριξη της κοινωνικής τους ένταξης στην ελληνική κοινωνία, πέρα από τις όποιες καλές πρακτικές που μέχρι σήμερα έχουν επισημανθεί προτάσσουμε σε μια δέσμη συνοδευτικών μέτρων και παρεμβάσεων που κρίνονται επωφελείς και εποικοδομητικές. Οι προτάσεις αυτές προκύπτουν από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, την προτεραιοποίηση της πολιτικής της Ε.Ε. για τη συγκεκριμένη ομάδα στόχο, τις αδυναμίες και τα κενά των υφιστάμενων εθνικών μέτρων και πολιτικών, τις καλές πρακτικές που εντοπίστηκαν, αλλά και τις εκφρασμένες ανάγκες των

ιδίων των ωφελούμενων, όπως αναδείχτηκαν από τη μικρής κλίμακας πιλοτική έρευνα πεδίου. Συγκεκριμένα προτείνονται:

- **Σχεδιασμός σε επίπεδο κοινότητας, για τη συμβουλευτική των αναπήρων, που θα αποβλέπει στη μελέτη και γνώση της αγοράς εργασίας.** Επισημαίνεται η περιφερειακή διάσταση του ζητήματος, η οποία θα πρέπει να συνεκτιμηθεί λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων κάθε περιοχής.
- **Σχεδιασμός σε επίπεδο κοινότητας προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής στήριξης, συμβουλευτικής και παροχής νομικών υπηρεσιών για οικογένειές με μέλη ΑΜΕΑ.**
- Υλοποίηση συγκεκριμένων προγραμμάτων για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ΑΜΕΑ με κύριο γνώμονα την **προσβασιμότητα, την ανεξάρτητη διαβίωση** και την αντιμετώπιση της δύσκολης καθημερινότητάς τους.
- **Συνεργασία και συντονισμός των φορέων για τη χάραξη πολιτικής για τα ΑΜΕΑ** με σκοπό την αποφυγή αλληλοεπικαλύψεων των συνοδευτικών μέτρων με άλλα και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.
- Επαρκής επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των τοπικών οικονομιών και της αγοράς εργασίας, με τη **θέσπιση του επαγγελματικού προσανατολισμού από τις κατά τόπους κοινωνικές υπηρεσίες.**
- **Εφαρμογή των διεθνών προτύπων προσβασιμότητας σε όλες τις εφαρμογές ΤΠΕ** (δικτυακοί τόποι επιχειρήσεων, e-learning, e-commerce κλπ).
- **Αντιμετώπιση των ΑΜΕΑ σε επίπεδο εφαρμογής πολιτικής ως ορατής κοινωνικής κατηγορίας και όχι ως άλλη μια «ευπαθή» ομάδα.** Με τον τρόπο αυτό οι ad hoc πολιτικές αναμένεται να έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.

- **Ευαισθητοποίηση της τοπικής, και όχι μόνο, κοινωνίας μέσω της ενημέρωσης** (τηλεόραση, ραδιόφωνο, δημοσιότητα, διάλογος) για την καταπολέμηση των διακρίσεων, προκαταλήψεων, του στίγματος, για τα προβλήματα που δυνητικά όλοι μπορεί να αντιμετωπίσουν και την διασφάλιση, ίσων ευκαιριών.

## Αντί Επιλόγου

Η ανά χείρας μελέτη επιχείρησε να καταθέσει μια τεκμηριωμένη πρόταση ανάπτυξης παροχής στοχοθετημένων Συνοδευτικών Μέτρων στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Βασικής Υλικής Συνδρομής (ΕΠΒΥΣ) για συγκεκριμένες κατηγορίες ευπαθών κοινωνικών ομάδων, δηλαδή, παιδιά, νέους, πολίτες τρίτων χωρών, Ρομά, αστέγους, και ΑμεΑ. Στηρίχτηκε με όρους επιστημολογικούς στην υιοθέτηση της λεγόμενης μεικτής μεθοδολογίας αποσκοπώντας στο να αξιοποιήσει τόσο δευτερογενείς πηγές, όσο και την ποιοτική διάσταση της πρωτογενούς έρευνας. Η εν λόγω έρευνα, κρίθηκε αναγκαία για την αποτύπωση ζητημάτων που σχετίζονται με την κοινωνική ευαλωτότητα και ήταν μικρής πιλοτικής κλίμακας. Θεωρούμε ότι στο άμεσο μέλλον μια περισσότερο εκτεταμένη και σε μεγαλύτερο εύρος έρευνα είναι απαραίτητη για την πιο εμπειρικά θεμελιωμένη σχέση θεωρίας-πράξης και πρακτικής. Παρολαυτά, με τον τρόπο αυτό αναδείχτηκαν μια σειρά από παραμέτρους, θεσμικές, οικονομικές, κοινωνικές κ.α., οι οποίες προσδιορίζουν, είτε με την έντονη παρουσία τους, είτε με την εκκωφαντική τους απουσία το ρόλο που τα συνοδευτικά μέτρα, ως εργαλείο κοινωνικής πολιτικής, έχουν ή θα μπορούσαν να διαδραματίσουν.

Υπό την έννοια αυτή η ερευνητική διαδικασία φανέρωσε μια μεγάλη αντίφαση. Από τη μια τα **υποκείμενα, ο βιόκοσμος των οποίων πλαισιώνεται από τις παροχές του ΤΕΒΑ, έχουν κοινές ανάγκες, όπως πρόσβαση στην υγεία, την κατάρτιση, τη συμβουλευτική, την απασχόληση, τον πολιτισμό.** Από την άλλη, ωστόσο, δεν αποτελούν μια ομοιογενή κοινωνική μάζα καθόσον **έχουν διαφορετική ταυτότητα, άλλες διαδρομές βίου και εν τέλει άλλου τύπου προτεραιότητες.** Η διάσταση αυτή, είναι εξόχως σημαντική για την άσκηση και εφαρμογή πολιτικής, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των συνοδευτικών μέτρων, στο μέτρο που οι υπεύθυνοι χάραξης της μπορούν και είναι απαραίτητο να τη λάβουν υπόψη. Τα συνοδευτικά μέτρα στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Βασικής Υλικής Συνδρομής (ΕΠΒΥΣ) δεν αποτελούν, υπό την έννοια αυτή, ένα «καλούπι» που ταιριάζει παντού αλλά περισσότερο μια

**«μήτρα» διαδικασιών που μπορούν με τρόπο ευέλικτο και εστιασμένο να πραγματώσουν σε μεγάλο βαθμό τα προσδοκώμενα από αυτά αποτελέσματα.**

Τα μέτρα αυτά, όταν εφαρμόζονται – στο σημείο αυτό αξίζει να τονισθεί ότι σε μεγάλες περιφέρειες της χώρας η έρευνα ανέδειξε το γεγονός της μη εκκίνησής τους ή την αόριστη γνώση για αυτά είτε από δυνητικούς ωφελούμενους είτε από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής- δημιουργούν τις προϋποθέσεις απορρόφησης των κραδασμών που δημιουργεί η αυξανόμενη επισφάλεια και η κοινωνική οριακότητα που αντιμετωπίζουν οι συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες στις οποίες στόχευσε η μελέτη. Για το σκοπό αυτό η μελέτη δεν έμεινε σε απλές διαπιστώσεις, που, ωστόσο, δεν είναι δεδομένες δια «γυμνού οφθαλμού», αλλά προχώρησε και στην ουσία, **τη διατύπωση, δηλαδή, προτάσεων οι οποίες θεμελιώνονται στο ρεαλισμό της εμπειρικής έρευνας** επιδιώκοντας τη μετουσίωσή τους σε εφαρμόσιμες πρακτικές για τις εν λόγω κοινωνικές κατηγορίες έχοντας την πεποίθηση ότι, μπορεί να «υπάρξει ένας ποταμός που θα ναι και για αυτές πλωτός».

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### Ξενόγλωσση

Amnesty International (2018), “*Amnesty International Report 2017-18*”, London.

COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS National Roma Integration Strategies: a first step in the implementation of the EU Framework /\* COM/2012/0226 final \*/ όπως υπάρχει στο [https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/eu-roma-national-strategic-frameworks-commission-evaluations-and-annual-reports\\_en](https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/eu-roma-national-strategic-frameworks-commission-evaluations-and-annual-reports_en) (τελευταία ανάκτηση 19/7/2023).

Common Ground and International Rescue Committee, (2021), *EU funding for the integration of migrants and refugees in Greece: The clock is ticking*. Όπως υπάρχει στο *The clock is ticking IRC CG report final.pdf (rescue.org)* (τελευταία ανάκτηση 18/7/2023)

European Commission (2020), *A New Pact on Migration and Asylum*, Brussels, COM2020 (609) final. Όπως υπάρχει στο *New Pact on Migration and Asylum (europa.eu)* (τελευταία ανάκτηση 22/7/2023).

European Disability Forum (2023) 7th Human Rights Report. The Right to Work: The employment situation of persons with disabilities in Europe, Brussels όπως υπάρχει στο <https://www.edf-feph.org/publications/human-rights-report-2023-the-right-to-work/> (τελευταία ανάκτηση 14/7/2023).

Eurostat (2014). Situation of people with disabilities in the EU. Eurostat Press Office. Όπως υπάρχει στο <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6181592/3-02122014-BP-EN.pdf/aefdf716-f420-448f-8cba-893e90e6b460>(τελευταία ανάκτηση 14/7/2023).

European Commission (2020) Invest EU, όπως υπάρχει στο [https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/investeu\\_en](https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/investeu_en) (τελευταία ανάκτηση 25/7/2023)

European Commission (2020) Recovery Plan for Europe. Strategy, όπως υπάρχει στο [https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe\\_en](https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe_en) (τελευταία ανάκτηση 25/7/2023)

European Commission (2021) Homelessness. Definition. Policy Response. Employment and Social Affairs & Inclusion, όπως υπάρχει στο <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1061&langId=ga>. (τελευταία ανάκτηση 25/7/2023)

- Eurostat (2020) Housing costs a challenge to many households όπως υπάρχει στο <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200520-1> (τελευταία ανάκτηση 25/7/2023).
- European Parliament (2000) Charter of Fundamental Rights of the European Union, (2000/C 364/01) όπως υπάρχει στο [https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text\\_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf) (τελευταία ανάκτηση 25/7/2023).
- European Social Policy Network (2019) Fighting homelessness and housing exclusion in Europe. A study of national policies. European Commission, pages 24–27 όπως υπάρχει στο [file:///C:/Users/user/Desktop/ESPN\\_LU\\_homelessness%20and%20housing%20exclusion\\_2019.pdf](file:///C:/Users/user/Desktop/ESPN_LU_homelessness%20and%20housing%20exclusion_2019.pdf) (τελευταία ανάκτηση 18/7/2023).
- EU Roma national strategic frameworks - Commission evaluations and annual reports*, όπως υπάρχει στο [https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/eu-roma-national-strategic-frameworks-commission-evaluations-and-annual-reports\\_en](https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/eu-roma-national-strategic-frameworks-commission-evaluations-and-annual-reports_en) (τελευταία ανάκτηση 20/7/2023)
- FEANTSA (2005) ETHOS: European Typology on Homelessness and Housing Exclusion όπως υπάρχει στο <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion> (τελευταία ανάκτηση 22/7/2023).
- FEANTSA (2020) Fifth Overview of Housing Exclusion in Europe 2020. όπως υπάρχει στο <https://www.feantsa.org/en/news/2020/07/23/fifth-overview-of-housing-exclusion-in-europe-2020?bcParent=26> (τελευταία ανάκτηση 22/7/2023).
- FEANTSA (2021) Sixth Overview of Housing Exclusion in Europe. Pages 15–16 όπως υπάρχει στο [https://www.feantsa.org/public/user/Resources/reports/2021/6th\\_Overview\\_of\\_Housing\\_Exclusion\\_in\\_Europe\\_2021\\_EN.pdf](https://www.feantsa.org/public/user/Resources/reports/2021/6th_Overview_of_Housing_Exclusion_in_Europe_2021_EN.pdf) (τελευταία ανάκτηση 21/7/2023).
- Kourachanis, N. (2018), “Asylum Seekers, Hotspot Approach and Anti-Social Policy Responses in Greece (2015-17)”, *Journal of International Migration and Integration*, 19(4): pp. 1153-1167.
- Kourachanis, N. (2022), “Housing as a Base for Welfare in Greece: The Staircase of Transition and Housing First Schemes”, *International Journal of Housing Policy*, 22(2): pp. 1-21. <https://doi.org/10.1080/19491247.2022.2089082>
- Kourachanis, N., Dimitropoulou, M. and Karlaganis, P. (2022), “Housing Conditions of Refugees and Asylum Seekers: Overview of Policies and Measures”, WP3 (ELIDEK), Panteion University
- Lalioti, V., Kourachanis, N. and Skamnakis, C. (2019), “Through the Eyes of Beneficiaries: The Greek 'Social Solidarity Income' (SSI) Experience”, *Journal Autonomie Locali e Servizi Sociali*, 3/2019: pp. 1-19.

- OHCHR (2020) Homelessness and human rights. Όπως υπάρχει στο <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-housing/homelessness-and-human-rights> (τελευταία ανάκτηση 22/7/2023).
- Gender Equality and Diversity Branch (GED), Employment and Labour Market Policies Branch (EMPLAB) & Menze, J. (2015). *Inclusion of people with disabilities in national employment policies*. Geneva: International Labour Organization.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13(6), 522-525.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications
- Reiss J., (2009), Causation in the Social Sciences: Evidence, Inference, and Purpose, *Philosophy of the Social Sciences* 2009; 39(3): 20-42.
- Rosenthal, G. (2004). Biographical research. In C. Seale, G. Gobo, F. J. Gubrium, & D. Silverman (Eds.), *Qualitative research practice* London, England: SAGE. (pp. 48-65).
- Sakellaropoulos, Th., Lalioti, V. and Kourachanis, N. (2019), “The Social Impact of the 'Social Solidarity Income' in Greece: A Qualitative Interpretation”, *Social Cohesion & Development*, 13(2): pp. 5-20.
- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (Eds.). (2003). *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

## Ελληνόγλωσση

- Δημουλάς, Κ., Κουραχάνης, Ν. και Καζάνη, Α. (2019), «Το Πρόγραμμα Στέγαση και Επανένταξη: Αποτελέσματα της Επίσημης Αξιολόγησης», στο Κουραχάνης, Ν. (Επιμ.), *Κατοικία και Κοινωνία. Προβλήματα, Πολιτικές και Κινήματα*, Αθήνα: Διόνικος.
- Έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου με τίτλο «Καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας – Ανάγκη για καλύτερη στόχευση της στήριξης της Επιτροπής» όπως υπάρχει στο [https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20\\_20/SR\\_child\\_poverty\\_EL.pdf](https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_20/SR_child_poverty_EL.pdf), σελ.4».
- Έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου με τίτλο «Καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας – Ανάγκη για καλύτερη στόχευση της στήριξης της Επιτροπής» όπως υπάρχει στο [https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20\\_20/SR\\_child\\_poverty\\_EL.pdf](https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_20/SR_child_poverty_EL.pdf)((τελευταία ανάκτηση 20/7/2023)
- ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2023), «Ελλάς με Αριθμούς. Ιανουάριος-Μάρτιος 2023», Πειραιάς.
- Ε.Σ.Α με Α (2023), 13ο Δελτίο στατιστικής πληροφόρησης της ΕΣΑΜΕΑ



- Ε.Σ.Α με Α., (2019) Ανθρώπινα Δικαιώματα και Άτομα με Αναπηρία. Εναλλακτική Έκθεση – Ελλάδα 2019 (τελική έκδοση) και απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων και Συστάσεις, Ε.Σ.Α με Α.
- Κουραχάνης, Ν. (2023), *Στεγαστική Κρίση και Στεγαστική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις και Προοπτικές*, Αθήνα, ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ.
- Ζήση, Μ. (2021), «Αθέατοι άστεγοι σε αστικό περιβάλλον στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», στο, Σπυριδάκης, Μ. – Κράββα, Β. (Επιμ.), *Τροχιές Επισφάλειας*. Εθνογραφικές Προσεγγίσεις, Αθήνα: Gutenberg.
- Ίσαρη, Φ.- Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Αθήνα: Κάλλιπος
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Αθήνα: Κριτική
- Παπαδάκης, Ν. Κυρίδης, Α. Φωτόπουλος, Ν. (2016) *Νέα Γενιά και Neets στην Ελλάδα της κρίσης. Οι επείγουσες διαστάσεις του προβλήματος Έρευνα και Ολοκληρωμένη Παρέμβαση*, Αθήνα: Σιδέρης
- Παπαδάκης, Ν., Δρακάκη, Μ. Σαριδάκη, Σ., (2021), *Ο Βαθμός απελπισίας*, Αθήνα: Σιδέρης.
- Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2020 σχετικά με την εφαρμογή των εθνικών στρατηγικών για την ένταξη των Ρομά: καταπολέμηση των αρνητικών συμπεριφορών απέναντι σε άτομα καταγωγής Ρομανί στην Ευρώπη (2020/2011(INI)) όπως υπάρχει στο [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0229\\_EL.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0229_EL.html) (τελευταία ανάκτηση 24/7/2023).
- Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2020 σχετικά με την εφαρμογή των εθνικών στρατηγικών για την ένταξη των Ρομά: καταπολέμηση των αρνητικών συμπεριφορών απέναντι σε άτομα καταγωγής Ρομανί στην Ευρώπη (2020/2011(INI)) όπως υπάρχει στο [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0229\\_EL.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0229_EL.html) (τελευταία ανάκτηση 4/8/2023).
- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ, (2021) *Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021 - 2030*, Αθήνα: Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας, Δεκέμβριος, 2021
- UNICEF, (2021) *Ανάλυση παιδικής φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, UNICEF — Περιφερειακό Γραφείο Ευρώπης και Κεντρικής Ασίας, Γενεύη, 2021 όπως υπάρχει στο <file:///C:/Users/user/Desktop/Deer%20Dive%20Greece%20-%20Main%20report%20GR.pdf> (τελευταία ανάκτηση 15/7/2023).

## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1.

**Σύνθετος δείκτης: «Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό».**

Αφορά σε πληθυσμό σε κίνδυνο φτώχειας ή με υλικές στερήσεις (δηλαδή πληθυσμός που στερείται τουλάχιστον 4 από έναν κατάλογο 9 αγαθών και υπηρεσιών) ή που διαβιούσε σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας.

**2. Δείκτης, «Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας» (Poverty Risk)**

Ο δείκτης κινδύνου φτώχειας (Poverty Risk), μετράει τη σχετική εισοδηματική φτώχεια του πληθυσμού αναφορικά με ένα κυμαινόμενο κατώφλι φτώχειας. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ο δείκτης κινδύνου φτώχειας, έχοντας ως κατώφλι το διάμεσο ισοδύναμο εισόδημα, επηρεάζεται δραστικά από τη συνολική κατανομή του εισοδήματος του πληθυσμού, καθώς μεταβάλλεται σε συνάρτηση με τη γενική εισοδηματική μεταβολή.

**3. Δείκτης: «Ποσοστό πληθυσμού με σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις»:**

Ο εν λόγω δείκτης μετράει το ποσοστό του πληθυσμού που στερείται τουλάχιστον 7 από έναν κατάλογο 13 αγαθών και υπηρεσιών.

Αυτά έχουν ως ακολούθως:

<ul style="list-style-type: none"> <li>• Στερήσεις σε επίπεδο νοικοκυριού</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Δυσκολίες ανταπόκρισης στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών όπως ενοίκιο ή δόση δανείου της κύριας κατοικίας, λογαριασμοί ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου κλπ., δόσεις πιστωτικών καρτών ή δόσεις δανείου για οικιακή, διακοπές κ.ά., ή αγορές με δόσεις</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία για πληρωμή μιας εβδομάδας διακοπών</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία για διατροφή που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία για αντιμετώπιση έκτακτων, αλλά αναγκαίων</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Δαπανών</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία να διαθέτουν ΙΧ επιβατηγό αυτοκίνητο</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία για ικανοποιητική θέρμανση το χειμώνα και δροσιά το καλοκαίρι</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία για αντικατάσταση επίπλων όταν αυτά φθείρονται ή καταστρέφονται</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Στερήσεις σε επίπεδο μέλους του νοικοκυριού</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία να έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία για αντικατάσταση των φθαρμένων ρούχων με</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Καινούργια</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία να έχει δύο ζευγάρια υποδήματα</li> </ul>

<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία να ξοδεύει χρήματα, σχεδόν κάθε εβδομάδα, για τον εαυτό του</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία για συνάντηση με φίλους/συγγενείς για έναν</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• καφέ/ποτό/γεύμα στο σπίτι τουλάχιστον μια φορά το μήνα</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία για συμμετοχή τακτικά σε δραστηριότητες αναψυχής με πληρωμή αντιτίμου και</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Οικονομική αδυναμία για αντικατάσταση επίπλων όταν αυτά φθαίρονται ή καταστρέφονται.</li> </ul>

#### **4.Δείκτης: Πληθυσμός που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας.**

Με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών 2021, ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό, σύμφωνα με τον αναθεωρημένο ορισμό (στο πλαίσιο του προγράμματος «Ευρώπη 2030», αναφορικά με την καταπολέμηση της φτώχειας, έχει τεθεί ως στόχος «να μειωθούν κατά 15 εκατομμύρια τα άτομα που βρίσκονται ή που κινδυνεύουν να βρεθούν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό, εκ των οποίων τα 5 εκατομμύρια να είναι παιδιά» έως το έτος 2030), ανέρχεται στο 28,3% του πληθυσμού της Χώρας (2.971.200 άτομα), παρουσιάζοντας αύξηση σε σχέση με το 2020 κατά 0,9 ποσοστιαίες μονάδες.